

СИГМА

Поддршка за подобрување на раководењето и управувањето
Заедничка иницијатива на ОЕЦД и Европската Унија, главно финансирана од страна на ЕУ

СИСТЕМИ ЗА ПРАВНА ЗАШТИТА И ПРАВНИ ЛЕКОВИ ВО ЈАВНИТЕ НАБАВКИ ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА

СИГМА ДОКУМЕНТ БР. 41

Овој документ е издаден со финансиска поддршка од страна на Европската унија. Ставовите изразени овде, во никој случај не го одразуваат официјалниот став на Европската унија и не ги одразуваат ставовите на ОЕЦД и нејзините земји-членки или на земјите-кориснички што учествуваат во програмата на Сигма.

ПРОГРАМА НА СИГМА

Програмата на Сигма – Поддршка за подобрување на раководењето и управувањето – е заедничка иницијатива на Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД) и Европската Унија, главно финансирана од страна на ЕУ.

Сигма ги поддржува земјите-партнери во нивните напори за подобрување на раководењето и управувањето преку:

- Процена на напредок на реформите и идентификација на приоритетите наспроти основите кои одразуваат добра европска практика и постојно законодавство на ЕУ (*acquis communautaire*)
- Поддршка на носителите на одлуки и администрациите во воспоставувањето организации и постапки со цел за исполнување на европските стандарди и добрата практика
- Олеснување на процесот на донаторска помош во рамките на Европа и надвор од неа преку поддршка на изработка на проекти, обезбедување предуслови и поддршка на спроведувањето.

Во 2007 година, Сигма работи со следниве земји-партнери:

- **Нови земји-членки на ЕУ** – Бугарија и Романија
- **Земји-кандидатки за ЕУ** – Хрватска, Поранешна Југословенска Република Македонија и Турција
- **Земјите од Западен Балкан** – Албанија, Босна и Херцеговина (Држава, Федерација на БиХ и Република Српска), Црна Гора, Србија и Косово (од јуни 1999 година управувано со Привремената административна мисија на ОН на Косово - УНМИК)
- **Украина** (активности финансирани од страна на Шведска и Обединетото Кралство).

Програмата Сигма ги поддржува реформските напори на земјите-партнери во следниве области:

- Правни и административни рамки, државна служба и правда; системи за јавен интегритет
- Јавна внатрешна финансиска контрола, надворешна ревизија и управување со средствата на ЕУ
- Управување на јавните трошоци, буџетот и трезорските системи
- Јавна набавка
- Креирање на политики и координација
- Подобра регулатива.

За дополнителни информации за Сигма, посетете ја нашата веб-страница:

<http://www.sigmaweb.org>

Авторско право ОЕЦД, 2007

Барање за дозвола за размножување или превод на цел материјал или делови од него треба да се поднесе до:

Раководителот на издавачката служба, ОЕЦД, 2 rue André Pascal, 75775 Paris Cedex 16, France.

ПРЕДГОВОР

Неуспешен понудувач, кој смета дека постапката за јавна набавка е спроведена спротивно на важечките закони, мора да има право на правна заштита и правни лекови. Постапките на правна заштита во јавната набавка се наменети за обезбедување ефикасни правни лекови за оштетените понудувачи. Овој документ има за цел да овозможи подобро согледување и запознавање со начинот како земјите-членки на ЕУ¹ ги организираат своите системи за правна заштита по приговори и правни лекови. Вклучува дискусии за начелото за избор на различни модели. Постојат надежи дека со овој документ ќе се стимулираат сегашните и идните земји-кандидатки, другите земји-партнери на Сигма и земјите-членки на ЕУ да преземат акции онаму каде е потребно за подобрување на квалитетот на системите за правна заштита и правни лекови. Посебен акцент ќе се постави на расположливоста на правни лекови, како дел од спроведувањето на Директивата за правни лекови во јавниот сектор 89/665 на ЕЗ и Директивите за правните лекови во комуналниот сектор 92/13 на ЕЗ, како од правна, така и од институционална перспектива. Освен тоа, документот ќе фрли светло врз културата на правна заштита и правни лекови, како и врз работата на овие системи во пракса.

Во 2000 година, Сигма издаде документ за постапките за правна заштита во јавните набавки (Сигма документ бр.30), кој беше добро прифатен и признаен од страна на земјите-кандидатки во текот на работата за воспоставување организации и постапки за приговори, правна заштита и правни лекови во согласност со соодветните правила на Заедницата. Се чини дека документот исто така се искористи како референтна документација и упатство за поширок круг на влади, вклучувајќи ги новите земји-членки, за во својата работа да воспостават механизми за ефикасна правна заштита по приговорите. Сепак, врз основа на тековниот дијалог со земјите-партнери на Сигма, се чини дека областа на правна заштита и правни лекови сè уште претставува клучен проблем за повеќето земји. Тие покажаа интерес да научат нешто повеќе за начинот како другите земји ги имаат организирано своите системи за правна заштита и на кој начин работат со конкретни механизми за правна заштита. Сепак, неодамна една од приоритетните цели на соработката на Сигма со земјите-партнери беше овозможување поддршка од страна на експерти, спроведување експертски прегледи и организирање конференции и семинари на оваа тема.

Ситуацијата значително се промени со објавувањето на Сигма документот бр. 30, *Постапки за правна заштита на јавните набавки*, во 2000 година. Најважните промени се следниве:

- Делокругот на земји со директен или индиректен интерес за системите за правни лекови во јавните набавки на ЕУ порасна и денес брои речиси 40 земји (земјите-членки на ЕУ, земјите од ЕЕА (ЕФТА), земјите-кандидатки во ЕУ и земјите од Западен Балкан).
- Неколку нови пресуди на Европскиот суд за правда во случаите со јавните набавки, поточно *случајот Алкател*², значително влијаеја врз процесот на правна заштита во земјите-членки.
- Земјите не само што се стремат да воведат постапки на правна заштита коишто се во согласност со законодавството на Заедницата (кое претходно беше клучен приоритет), туку сега се особено заинтересирани врз основа на своите искуства за побрзо и

¹ Во однос на неизбежното пристапување во Европската Унија на 1 јануари 2006 година, Бугарија и Романија се третираат како земји-членки на ЕУ за целите на оваа студија.

² Според овие пресуди (С-81/98 и С-212/02), потребен е разумен период на мирување помеѓу постапката на доделување и склучување на договорот и за да се овозможи ефикасно оспорување на доделувањето во постапките на правна заштита.

поефикасно спроведување правна заштита во пракса преку развивање посоодветни структури и управни постапки. Земјите-членки може слободно да ги избираат организациите и постапките за правна заштита доколку правата и мерките за корекција се спроведувани во согласност со Директивите на ЕЗ. Ова води кон појава на голем број различни механизми за правна заштита кај земјите-членки, од употреба на судскиот систем во сите фази на постапката на доделување договор за јавна набавка до довербата на арбитражните и судските модели, со или без судски капацитет. Има различни објаснувања и оправдувања за изборот на конкретен модел, но развојот и искуствата добиени од примената претставуваат на вреден извор на информации за земјите-партнери на Сигма во напорите за подобрување на нивните системи за правна заштита.

- Со неодамнешниот развој на јавните набавки во ЕУ, има растечка потреба за обука и информација за големи групи актери во областа на правната заштита во јавните набавки, како што се судии, арбитери, адвокати, носители на одлуки и други лица ангажирани во процесот на правна заштита на приговорите.

Според тоа, ажурирањето на Сигма документот бр. 30 со поширок систем на цели треба да ја исполни корисната функција преку овозможување информации на земјите во текот на работата за реформирање и подобрување на нивните системи за правна заштита на јавните набавки и правни лекови. Во оваа студија е направена споредбена анализа на системот за правна заштита и правни лекови на земјите-членки, но не се направени обиди за оцена на односните позитивни/негативни страни или не се препорачуваат конкретни институционални спогодби.

СОДРЖИНА

ПРОГРАМА НА СИГМА	2
ПРЕДГОВОР	3
СОДРЖИНА.....	5
ИЗВРШНО РЕЗИМЕ	7
МЕТОДОЛОГИЈА	10
1. Вовед.....	12
1.1 Директиви за правни лекови	12
1.2 Договор на ЕЗ и прецедентното право на Европскиот суд на правдата	13
1.3 Други национални практики	14
2. Институционални рамки: Како земјите-членки ги имаат организирано своите системи за правна заштита и правни лекови.....	14
2.1 Приговори до договорните органи	14
2.2 Класификација на системите за правна заштита во двојни и единечни системи	15
2.3 Редовни судови и специјализирани органи за правна заштита	16
2.4 Жалби	18
2.5 Органи за правна заштита од последна инстанца	19
2.6 Атестирање и медијација	20
2.7 Народен правобранител и советодавни одбори	20
2.8 Главни форуми на правна заштита	20
3. Расположливи правни лекови.....	21
3.1 Поништување на одлуките за јавна набавка.....	21
3.2 Привремени мерки	22
3.3 Поништување на склучениот договор	23
3.4 Надомест на штети	23
3.5 Казнени исплати и периодични казнени исплати	24
4. Правна рамка за уредување на системите за правна заштита во земјите-членки	24
4.1 Опсег на системот за правна заштита и правни лекови.....	25
4.2 Процесно право	26
5. Средина и култура на правна заштита во јавните набавки	31
5.1. Обука.....	32
5.2 Ставови и кредибилитет во однос на постапките за правна заштита	33
5.3 Функционирање на системот за правна заштита и правни лекови во пракса	34
5.4 Граѓанско општество	36
6. Заклучоци	37
ДОДАТОК: ИЗВЕШТАИ НА ПОЕДИНИЧНИ ЗЕМЈИ ОД СИСТЕМИТЕ ЗА ПРАВНА ЗАШТИТА ВО ЈАВНИТЕ НАБАВКИ И ПРАВНИ ЛЕКОВИ ВО ЗЕМЈИТЕ-ЧЛЕНКИ.....	39
1. Австрија.....	39
2. Белгија	42
3. Бугарија	46
4. Кипар.....	48
5. Република Чешка.....	50
6. Данска.....	53
7. Естонија.....	56
8. Финска.....	59
9. Франција	62
10. Германија.....	67
11. Унгарија	70
12. Ирска.....	75

13.	Летонија	77
14.	Литванија.....	80
15.	Луксембург	82
16.	Малта	84
17.	Холандија	88
18.	Полска	91
19.	Португалија	95
20.	Романија	97
21.	Република Словачка	99
22.	Словенија.....	102
23.	Шведска.....	104
24.	Обединето Кралство.....	107

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Мора да се воспостават и да се развијат системите за правна заштита и правни лекови во јавните набавки на земјите-членки на ЕУ врз основа на посебните барања на Директивите за правни лекови за јавни набавки 85/665/ЕЕЗ и 92/13/ЕЕЗ на ЕЗ, Договорот за ЕЗ и прецедентното право на Европскиот суд на правдата. Всушност, овие системи мора на оштетените понудувачи да им овозможат **брза, ефикасна, транспарентна и недискриминаторска** правна заштита и правни лекови. Постојат голем број дополнителни барања, но не го покриваат секој детаљ на системот за правна заштита и правни лекови и оставаат значителен простор за избор на можности од страна на земјите-членки.

Постои заедничка одржлива основа, но има и значителни разлики помеѓу системите за правна заштита во јавните набавки и правни лекови кај 24-те земји-членки³ опфатени во оваа студија. Овие сличности и разлики се однесуваат на институционалните рамки, расположливите правни лекови, правните рамки, со кои се регулираат опсегот и постапките, и културата на правната заштита.

Во однос на институционалните рамки, односно на кој начин земјите-членки ги имаат организирано своите системи за правна заштита, заедничката основа се состои во тоа што повеќето земји-членки овозможуваат поднесување приговори директно до договорниот субјект кој го прекршил законодавството за јавни набавки, како прва директна или индиректна фаза на правна заштита. Сепак, оваа можност не се смета како прва фаза на процесот на правна заштита утврдена со релевантните директиви на ЕЗ. Затоа, постои можност да има разлики во однос на тоа дали таквата жалба е утврдена како задолжителна прва фаза на правна заштита и дали понудувачите, всушност, ја користат оваа можност во пракса во однос на процедуралните детали, како што се временските ограничувања. Сите земји-членки применуваат првостепенa **судска или квази-судска правна заштита** по одлуките за јавни набавки.

Некои земји се класифицираат во согласност со начелата на **двоен** систем, а други со начелата на **единечен** систем за правна заштита во јавните набавки. Земјите со единечни системи имаат исти органи за правна заштита (од прв до трет степен), а додека пак оние земји со двојни системи се карактеризираат со два различни начина на правна заштита. Често, склучувањето договор е фактор кој ги разделува двата начина во двојни системи. Сепак, исто така може да се одделат врз основа на јавната или приватната природа на „обвинетиот“ договорен субјект. Земјите-членки користат и редовни и управни судови, како и **специјализирани тела за правна заштита во јавните набавки** како институции за правна заштита. Со неколку исклучоци, за првостепената правна заштита може да се поднесе жалба преку специјализиран орган за правна заштита во редовен или управен суд. Мал број земји имаат посебни сенати или комори за јавна набавка во овие редовни или управни судови. Во некои земји-членки, втората инстанца е последна, при што една група земји-членки дури и одобрува третостепенa судска правна заштита.

Сите органи за правна заштита од последна инстанца ги исполнуваат условите за работа на суд, како што е утврдено во пресудите на *Дорш* и *Салцман* во Европскиот суд на правдата.⁴ Голем

³ За целите на овој извештај, Бугарија и Романија се вклучени во категоријата земји-членки на ЕУ, иако нивното пристапување не се случи до 1 јануари 2007 година.

⁴ Според оваа пресуда, некое тело за да се квалификува како орган мора да се воспостави врз основа на закон или со закон, мора да биде постојан, одлуките мора да се донесуваат врз основа на законски правила и да биде правно обврзувачко, а постапката мора да се спроведе помеѓу страните. Судот е независен од извршната и управната власт или која било друга власт и неговите одлуки имаат правна природа.

број земји-членки имаат воспоставено **алтернативни органи за решавање спорови**, како што се арбитражни судови, а дури и народниот правобранител може да игра улога.

На крај, голем број земји-членки имаат вонсудски советодавни органи, составени од претставници на двете страни за правна заштита во случаите со јавните набавки, кои секако не донесуваат задолжителна одлука.

Земјите-членки, исто така, имаат заеднички страни и разлики во однос на **расположливите правни лекови**. Овие правни лекови опфаќаат поништување на незаконските одлуки по јавни набавки, привремени мерки, надомест на штети, а во некои земји-членки во комуналниот сектор, периодични казни исплати. Прво, земјите-членки на своите органи за правна заштита им дозволуваат да ги **поништат незаконските одлуки по јавни набавки** пред склучувањето на договорот. Склучувањето на договорот е важна точка во постапката за јавна набавка, по што многу земји-членки дозволуваат само надомест на штета. За да се дозволи поништување на одлуката за доделување договор за јавна набавка и во согласност со пресудите за Алкател⁵, многу судски власти имаат воведено **период на мирување** од 7 до 30 дена помеѓу одлуката за доделување на договорот за јавна набавка и склучувањето на договорот. Сепак, ефикасноста на овој период на мирување се разликува во зависност од судските власти бидејќи има разлики во однос на тоа дали отпочнувањето постапка ја одложува постапката за доделување договор за јавна набавка, дали склучувањето договор во текот на периодот на мирување го поништува договорот и во однос на временските ограничувања во кои судиите треба да донесат одлука за правна заштита. Воопшто, склучениот договор може да биде поништен само доколку се исполнети категорично дефинираните услови.

Второ, достапни се **привремени мерки**, но само по барање кое е предмет на национални разлики. Во ограничен број земји-членки, отпочнувањето судска постапка има автоматски ефект на укинување, со што се прекинува постапката за јавна набавка. Во повеќето земји, понудувачите треба посебно да поднесат барање до органот за правна заштита да ги примени привремените мерки, на пример, укинување на постапката. Органот за правна заштита тогаш може да ги примени привремените мерки до конечната одлука, имајќи ги предвид можните последици од привремените мерки за сите интереси врз кои може да биде нанесена штета, вклучувајќи го јавниот интерес и да донесат одлука против доделување такви мерки секогаш кога негативните последици од истите ги надминуваат позитивните. Всушност, сите правни лекови може да се доделат како привремени мерки и има заедничка основа за условите. Понатаму, постои заедничка основа за расположливоста и условите за надомест на штети кои секако се земаат предвид по склучувањето на договорот. Со **периодичните казни исплати** се спроведуваат пресуди или се формираат правни лекови во комуналниот сектор во некои земји-членки.

Исто така, постојат сличности и разлики во однос на **правната рамка** на системите за правна заштита на земјите-членки. Прво, правната рамка се занимава со **опсегот** на системот. Во најголемата група на земји-членки, системот еднакво се применува за **договорите над и под прагот** на Директивите за јавна набавка 2004/17 и 2004/18 на ЕЗ. Во малата група на земји-членки, системите за правна заштита и правни лекови се применуваат само за договорите над прагот, и притоа различни земји имаат различни правни лекови, органи за правна заштита и процедурални услови за договорите под овие прагови. Слично на тоа, во многу земји-членки, системот за правна заштита и правни лекови еднакво се применува за сите договорни органи и субјекти, додека кај некои постојат различни правни основи и различни органи за правна заштита во зависност од тоа дали договорот бил доделен од страна на јавен субјект или комунален сектор или пак дали договорниот субјект е јавен или приватен. Второ, правната рамка се однесува на **процесното право** за правна заштита, покривајќи прашања како што се:

⁵ Случаи C-81/98 и C-212/02.

кој може да отпочне постапки, во кои временски ограничувања, по која цена, како може да се вклучат и експерти, дали треба да се земе предвид доверливоста и како учесниците ги дознаваат резултатите од постапките.

На крај, постојат голем број сличности и разлики во однос на културата на правна заштита кај земјите-членки, концепција која опфаќа обука, ставови, кредибилитет и употреба на системот во пракса. Можноста за **обука** на судии и членови на одборот за правна заштита, адвокати, понудувачи и договорни службеници во областа на законодавството за јавни набавки, технолошкиот и економскиот аспект на набавките и начинот на кој постапките делуваат во пракса значително се разликуваат. Голем број земји-членки имаа широк спектар на можности за обука - од предавања и истражувања за јавните набавки на универзитетите и други институции за високо образование, конференции, правни и други регистри и приватно организирани семинари - при што можностите во други земји премногу се ограничени. Понудувачите активно ги користат системите за правна заштита за отстранување грешки и за промоција на своите интереси. Сепак, во многу јурисдикции, понудувачите се чувствуваат загрозени како резултат на високите трошоци или на вознемиреноста во однос на следниот договор, додека пак во некои земји некои понудувачи го искористуваат системот за да ги блокираат постапките за јавна набавка или за да ги исфрлат конкурентите од постапката на доделување договор, што е забележано од страна на договорните власти. Односот на повеќето судии се опишува како фер и балансиран. Националните системи значително се разликуваат во однос на успехот на приговорите и првостепените судски постапки. Во втората и третата инстанца, преовладуваат понудувачите, кои се помалку успешни. Во некои земји, невладините организации се дел од системот за правна заштита, притоа давајќи совети на понудувачите, а понекогаш и за финансирање. Во помал број земји-членки, овие НВО може дури и да отпочнат постапки.

МЕТОДОЛОГИЈА

Во секоја земја-членка на ЕУ, студијата се фокусира на четири главни области: законодавна рамка, институционална рамка, култура на правна заштита и правни лекови и функционирањето на системот за правна заштита и правни лекови во пракса. Иако се правеа напори за истражување и дискутирање на овие прашања одделно, тоа не беше можно. Законодавните и институционални рамки, на пример, неизбежно влијаат врз културата на правната заштита и правните лекови и врз работата на системот.

Студијата ја спроведе проектниот тим на Сигма и ја прегледа тим од експерти. Потребните податоци беа собрани со помош на детална анкета, која беше испратена до местата за контакт во 25 земји-членки и во Бугарија и Романија. Студијата ја одразува ситуацијата во земјите-членки што преовладуваше во првата половина од 2006 година. Сите места за контакт во склоп на јавните администрации на земјите-членки имаа можност да коментираат и да ги обелоденат нацрт-извештаите на земјите откако ќе ги заврши проектниот тим на Сигма.

Главна одговорност на проектниот тим на Сигма беше да ги спроведе сите активности поврзани со планирање, организирање и управување со студијата до успешно завршување на извештајот и објавувањето на Сигма документот. Членовите на проектниот тим беа Мартин Трајбус, Педер Бломберг и Пјотир-Нилс Горечки.

Со цел давање коментари во однос на методологијата и нацрт-извештаите, како и конечните извештаи од студијата беше основан **тим од експерти**. Тимот беше составен од Жоел Арну (Франција), Давид д'Хуг (Белгија), Јенс Фејо (Данска) и Томаж Весел (Словенија).

Беше креирана мрежа на органи за контакт во состав на јавната администрација на земјите-членки и беше зададена задача за обезбедување на проектниот тим на Сигма со бараната документација и информации за тоа како е организиран и прифатен системот за правна заштита, вклучувајќи и статистички податоци за приговори, онаму каде има. Местата за контакт беа избрани или дадени како препорака од оние на **Европската мрежа за јавни набавки (МЈН)**, која е мрежа за соработка на експерти за јавни набавки во сите земји-членки на ЕУ, сите земји-пристапнички, членките на ЕЕА, Швајцарија, земјите-кандидатки за членство во ЕУ и други европски земји.

Проектниот тим на Сигма подготви детален прашалник, кој требаше да се испрати до мрежата на местата за контакт за пополнување, во кој беа вклучени статистички податоци за правни лекови, доколку постојат. Онаму каде што беше можно, проектниот тим на Сигма и тимот од експерти ги анализираа правните текстови наведени директно во прашалниците, и во оригинална верзија или во достапните преводи. Помеѓу март и август 2006 година, вкупно 24 прашалници беа предадени на проектниот тим на Сигма, и тоа од Австрија, Белгија, Кипар, Чешка Република, Данска, Естонија, Финска, Франција, Германија, Унгарија, Ирска, Летонија, Литванија, Луксембург, Малта, Холандија, Полска, Португалија, Романија, Словачка, Словенија, Шведска и Обединетото Кралство.

Требаше да се разјаснат голем број поени во однос на **ограничувањата на методолошкиот пристап**. Прво, бидејќи три земји-членки не ги вратија прашалниците, студијата не дава целосен преглед на системите за правна заштита и правни лекови на сите земји-членки. Сепак, 24 од 27 вратени прашалници беа позитивен одговор, кој требаше да претставува доволна основа за значаен преглед.

Голем број национални системи за правна заштита и правни лекови покриваат повеќе отколку што наметнуваат релевантните директиви на ЕУ вклучувајќи различен степен, договори надвор од опсегот на директивите на ЕУ. Студијата овозможува корисни информации во рамките на зголемениот опсег, но поради ограничувањата во методологијата, во студијата не постои можност систематски да се дискутира за прашањата во однос на зголемениот опсег.

Студијата не прави разлика врз основа на природата на договорите (договорите за јавна набавка или договорите за концесија), кои може да влијаат врз заклучоците донесени во делот за

компаративен преглед во студијата. Ова особено е релевантно во однос на земјите-членки каде задолженијата за правни лекови различно се третираат во договори за концесија отколку во договори за јавна набавка.

Оттаму, студијата не располага со доволно систематски информации во однос на начинот како земјите-членки ги организираат правните лекови, особено упатувајќи на природата на договорите.

1. Вовед

Главната цел за воспоставување систем за правна заштита во јавните набавки и правни лекови е да се спроведе практична примена на суштинско законодавство за јавни набавки. Таквиот систем го зајакнува законодавството можност за правна заштита и правни лекови служи како заплашување за кршење на законот и на тој начин поттикнува соработка. Освен тоа, може да се поправи прекршувањето на законот и големите грешки. Затоа, функционален систем за правна заштита на јавните набавки и правни лекови може во голема мера да придонесе за исполнувањето на целите на суштинските правила, како што е антидискриминацијата и еднаквиот третман, транспарентност и вредност за пари. Системите за правна заштита на јавните набавки и правни лекови на земјите-членки на ЕУ треба да ги исполнуваат барањата на законодавството на Европската Заедница: Договорот на ЕЗ, Директивата за правни лекови во јавниот сектор 89/665/ЕЕЗ на ЕЗ и Директивата за правни лекови во комуналниот сектор 92/13/ЕЕЗ на ЕЗ. Двете директиви моментално се во процес на ревизија.⁶ Освен тоа, овие системи за правна заштита и правни лекови се обидуваат да се во согласност со аспектите кои се надвор од примената на директивите за правни лекови, како што е релевантното прецедентно право на Европскиот суд за правда, член 47 од Повелбата за основни права на Европската Унија во однос на почитувањето на правото на ефикасен правен лек и за фер сослушување и обврската за обезбедување фер судење кое произлегува од член 6 од Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи и аспектите во однос на националната добра практика.

1.1 Директиви за правни лекови

Директивата за правни лекови во јавниот сектор 89/665/ЕЕЗ на ЕЗ и Директивата за правни лекови во комуналниот сектор 92/13/ЕЕЗ на ЕЗ утврдуваат одредени минимални барања за системите за правна заштита на јавни набавки и правни лекови на земјите-членки. Овие минимални барања се однесуваат на договори кои се доделени во рамките на примената на Директивата за јавни набавки во јавниот сектор 2004/18/ЕЗ на ЕЗ и Директивата за јавни набавки во комуналниот сектор 2004/17/ЕЗ, одделно. Овие барања опфаќаат начела, ставови, правни лекови, органи за правна заштита и ограничувања. Освен тоа, националниот систем за правна заштита и правни лекови, исто така, може да опфати договори надвор од рамките на Директивите за јавни набавки, како што се договорите под прагот на концесиите за примена и услуги.

Како основно правило, земјите-членки на ЕУ мора да проверат дали одлуките донесени од страна на договорните органи може ефикасно да се разгледаат и што е можно побрзо во случај таквите одлуки да го прекршуваат законодавството на Заедницата во областа на јавните набавки или националните правила, кои го спроведуваат тоа законодавство. Замислата на „ефикасноста“ на системот за правна заштита и правни лекови е разјаснета со прецедентното право на Европскиот суд на правдата (ЕСП) (видете пр. случај C-92/00, дел 67 и случај C-390/98 *Banks v Coal Authority and Secretary of State for Trade and Industry* [2001] ECR I-6117, дел 121; случај C-453/99 *Courage and Crehan* [2001] ECR I-6297, дел 29). Поконкретно, се чини дека системот мора да ги опфаќа оперативните органи за правна заштита, правилата за состојбата на органите за правна заштита, трошоците, правилата за ефектот на поднесување приговор, опсегот, можност за поништување на индивидуални одлуки за јавна набавка вклучувајќи ја одлуката за доделување договор за јавна набавка, надомест на штетите и привремените мерки.

⁶ Предлог на Комисијата за Директива за измена на директивите 89/665/ЕЕЗ и 92/13/ЕЕЗ на Советот за подобрување на ефикасноста на постапките за правна заштита за доделувањето на договорите за јавна набавка [COM(2006) 195 final/2] од 4 мај 2006 година: видете http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/remedies/remedies_en.htm.

Освен тоа, аспектите на ефикасноста вклучуваат прашање во однос на пристапот и колку понудувачите се задоволни од системот (зачестеноста на постапки, тужби против првостепените одлуки, итн.) и можноста за општа транспарентност и дури и едноставност на системот.

Освен тоа, односната замисла на „брзина“ наметнува брзо спроведување на постапките и одлучување според нив. Освен тоа што е потребна ефикасност и брзина, правните лекови не смее да прават дискриминација како резултат на разликата направена со Директивата помеѓу националните правила кои го спроведуваат законодавството на Заедницата и другите национални правила. Постапките за правна заштита дадени во двете директиви за правни лекови ги вклучуваат следните надлежности: преземање привремени мерки по пат на времени постапки, поништување или загарантирано поништување на одлуки донесени на незаконски начин и надомест за штети врз лица со непочитување. Земјите-членки може да одлучат за примена на органите за правна заштита кои немаат судски карактер, но мора да гарантираат дека одлуките на овие органи се предмет на судска правна заштита. Таквата судска правна заштита треба да се спроведе од страна на суд или орган за правна заштита, кој задолжително е независен од главниот орган за правна заштита и договорниот орган и мора да се придржува на стандардите кои најмногу се идентични со оние на судот.

Директивите за правни лекови не ги уредуваат детално системите за правна заштита на јавните набавки и правните лекови на земјите-членки. На пример, не постојат барања за тоа дали правната заштита треба да се спроведе преку редовни, вонредни или управни судови или за типот на законодавството во кое системот за правна заштита и правни лекови се одржува. Освен тоа, Директивата за правни лекови исто така содржи „опции“, со што на земјите-членки им се остава простор за маневар при спроведувањето на правните лекови. На пример, согласно Директивата за правни лекови во комуналниот сектор земјите-членки избираат помеѓу давање надлежност на органите за правна заштита за поништување на одлуките за јавни набавки и давање надлежност за наметнување на казнени исплати. Оттаму, има простор за значителни варијации во системите за правна заштита и правни лекови на 24-те земји дел од оваа студија.

Сепак, попрецизно во однос на интерпретацијата на Директивите, во согласност со член 2 (1) од Директивата 92/13/ЕЕЗ, земјите-членки имаат надлежност да 1) преземаат привремени мерки и 2) да поништуваат одлуки или 3) да преземаат други мерки наспроти наведените под 1) и 2), особено во однос на исплатата на одреден износ. Таквата исплата е единствена можна мерка која може да се преземе.

1.2 Договор на ЕЗ и прецедентното право на Европскиот суд на правдата

Основното начело кое произлегува директно од Договорот на ЕЗ со кое системите за правни лекови и правна заштита на земјите-членки на ЕУ мора да бидат во согласност е тоа за антидискриминација врз национална основа (член 12 од Договорот за ЕЗ). Додека Директивите за јавни набавки на ЕЗ посебно предвидуваат одредени аспекти на ова начело, поширокото општо начело се применува за сите случаи кои не се наведени во овие правни инструменти. Други релевантни начела на Договорот за ЕЗ се транспарентност и пропорционалност. Многу често практичната примена на овие начела е разјаснета во пресудите на Европскиот суд на правдата.

Додека не е потребна експресивна доктрина на **законски преседан** во законодавството на Заедницата кој на Европскиот суд на правдата би ѝ наметнал да го почитува претходното прецедентно право, јуриспруденцијата на Судот е од значителна важност. Судот ги почитува претходните одлуки во речиси сите случаи и многу често наведува претходни пресуди. Освен тоа, судската власт како основен толкувач на законодавството на Заедницата дозволува да се разјасни законот и доколку е потребно да се пополнат неизбежните празнини оставени од страна на законодавецот. Некои од многуте пресуди на Судот за Законот за јавни набавки го појаснуваат законодавството на ЕЗ во однос на започнатите цели. Така, значајните одлуки на Судот во однос на правната заштита и правните лекови треба да се додадат во правната рамка со која системите за правни лекови и правна заштита на земјите-членки се во согласност. Освен

тоа, треба да се забележи дека голем број пресуди на Судот беа донесени во однос на некои општи аспекти на правните лекови, кои не беа опфатени со Директивите 89/665/ЕЕЗ и 92/13/ЕЕЗ.

Процедуралните права утврдени во член 6 од Европската конвенција за човекови права има значителен ефект врз системите за правна заштита на јавните набавки и правни лекови.

1.3 Други национални практики

Како што е погоре наведено, Директивите за правни лекови 89/665/ЕЕЗ и 92/13/ЕЕЗ на ЕЗ детално не ги уредуваат системите за правна заштита на јавните набавки и правните лекови на земјите-членки. Ниту пак прецедентното право на Европскиот суд на правдата не ги покрива сите прашања кои произлегуваат во овој контекст. Одредени практики во однос на правната заштита и правните лекови, кои се појавиле во многу земји не се конкретно споменати во Директивите за правни лекови. Сепак, линијата помеѓу овие „национални практики“ и основните начела на ефикасна и брза правна заштита кои ги наметнуваат Директивите за правни лекови и прецедентното право на Европскиот суд на правдата, не е секогаш јасно потенцирана. Сепак, одредени практики, како што е наведувањето причини при одлучувањето по приговори, сослушување на засегнатите страни или потврдувањето на приемот на приговори може да се класифицираат како добра практика без посебно и јасно да се наметнуваат со законодавството на Заедницата наспроти поопштата смисла.

2. Институционални рамки: Како земјите-членки ги имаат организирано своите системи за правна заштита и правни лекови

Студијата не прави разлика врз основа на природата на договорите (договори за јавна набавка или договори за концесија) кои може да влијаат врз заклучоците донесени во овој дел. Ова особено се однесува на земјите-членки каде задолженијата за правни лекови различно се третираат во договорите за концесија во споредба со договорите за јавни набавки.

Овој дел ги опфаќа различните институции (судови, квази-судски органи за правна заштита и други органи за правна заштита) кои се занимаваат со правна заштита на јавните набавки и правни лекови во земјите-членки на ЕУ. Помеѓу овие институции за правна заштита на јавните набавки може да се најде заедничка суштинска основа, но исто така постојат значителни разлики. За подетални информации во однос на одделната институционална организација на земјите-членки, Ве молиме погледнете ги извештаите на земјите дадени во Анексот.

2.1 Приговори до договорните органи

Прво, постои потреба од појаснување на разликата помеѓу претходна административна жалба, при што некој понудувач со поднесување жалба директно до договорниот орган бара решавање на спорот и претходно известување за намерата да бара правна заштита во согласност со член 1(3) од Директивата за правни лекови. Обврската за претходно известување, кое е изборно право во Директивата за правни лекови е само информација дадена на договорниот орган дека ќе се поднесе барање за правна заштита пред овластениот првостепен орган за правна заштита.

Студијата откри дека заеднички елемент на системите за правна заштита на јавните набавки и правните лекови на земјите-членки е можноста за **поднесување жалба директно до соодветниот договорен орган или субјект**, кој го доделува договорот за јавна набавка или до повисоките институции за наводното прекршување на Законот за јавни набавки. Сепак, има значителни разлики во однос на употребата на оваа можност во пракса во однос на тоа дали е предуслов за судска правна заштита или во однос на деталната контрола. Во некои земји како Кипар и Германија, претходна жалба до договорниот субјект е **задолжителна прва фаза на правната заштита**. Во Португалија таквата претходна жалба не е услов, но, сепак, е најчестиот начин за решавање спорови во случаите за јавните набавки и се решава по повеќето приговори. Во Летонија, претходна жалба е предуслов за судска правна заштита само во случај на нерегуларни договорни документи. Жалбата до договорниот орган може да има јасни

позитивни страни, особено во случаите кога некоја огромна или очигледна грешка, а не намерно прекршување на законот за јавни набавки е причината за спор или во случај кога вклучува „деликатни“ толкувања на законот. Ова е една од причините зошто некои земји-членки, како Финска и Унгарија на понудувачите кои бараат квази-судска или судска правна заштита им наметнуваат им наложуваат да испратат копија од жалбата или судскиот процес до спорниот договорен орган. Освен тоа, договорниот субјект ќе има можност да ја поправи големата грешка (доколку тоа може да се стори без да се нанесе штета некому). Понудувачот може да **избегне спротивставување** со засегнатиот договорен орган во текот на квази-судската или судската правна заштита. Освен тоа, ова може да биде **најбрзиот начин за решавање** на прекршокот. На крај, може да се избегнат **трошоците** за постапките на правна заштита. Од друга страна, жалбените постапки за кои е потребно време може да ја пролонгираат целата постапка на правна заштита доколку се навестува квази-судска или судска правна заштита. Во таквиот случај, може да се изгуби драгоцено време, чекајќи договорниот субјект да донесе решение по некоја жалба. Во однос на директна жалба до договорниот субјект како предуслов за квази-судска или судска правна заштита, условот за „итни“ правни лекови, како што е утврдено во директивите за правни лекови на ЕЗ треба да се земе предвид, особено кога се утврдува колку време е потребно за субјектите да донесат решение по некоја жалба. Во голем број земји-членки, договорните органи треба да одлучат по приговори во рок од неколку денови. Сепак, во случај кога паралелно е издадено претходно известување, не постои обврска за да се чека одлуката на договорниот орган.

Во Ирска, потребата од приговори и од судска правна заштита е намалена со праксата на **дебрифинг** кога договорните субјекти објаснуваат и ги дискутираат предностите и недостатоците на поединечните понуди на засегнатите понудувачи. Овие дебрифинзи не се задолжителни, но се поддржуваат како начин за **промовирање на конструктивен и транспарентен** дијалог помеѓу договорните субјекти и понудувачите.

2.2 Класификација на системите за правна заштита во двојни и единечни системи

Институционалните рамки на 24 земји-членки опфатени во оваа студија може да се поделат во две широки групи: двојни системи и единечни системи, кои пак може да се поделат на две подгрупи одделно. Овие подгрупи ќе се објаснат подолу.

Многу често, но не секогаш, земјите-членки со јасна поделба на јавно и граѓанско право имаат **двоен систем на правна заштита на јавните набавки**. Поголемиот дел од земјите-членки (видете Табела 1) имаат таков двоен систем на правна заштита. Во една земја со двоен систем, одредени правни лекови (секако надомест на штети) може да се бараат во редовните или граѓанските судови. Освен тоа, овој правен лек обично е достапен само по склучувањето на договорот. Така, склучувањето на договорот често е важен настан кој ја дели судската власт на два органа за правна заштита, секој со максимум три степени. Правните лекови, кои не се надомест на штети, особено укинувањето и поништувањето на одлуките за јавна набавка се разгледуваат од страна на одделен состав на органи за правна заштита. Тоа може да бидат редовните управни судови, како во Шведска. Од друга страна пак, специјализираните органи за правна заштита на јавните набавки разгледуваат случаи од прв степен, предмет на поднесување тужба до највисокиот административен суд, како во Австрија, Кипар и Република Чешка. Во Франција и Луксембург, јасната поделба на јавното право од граѓанското право е особено важно. Договорните органи и јавните комунални претпријатија во Франција може да бараат правна заштита во управните судови, а во Луксембург ова се применува само за договорните органи. Во Франција, редовните и граѓанските судови ги разгледуваат одлуките за доделување договор за јавна набавка на секторот за приватни услуги, а во Луксембург ги разгледуваат сите.

Другите земји-членки спаѓаат во категоријата на **поединечни органи за правна заштита на јавните набавки**, доделувајќи ги сите расположливи правни лекови (видете Табела 1). Во оваа група, меѓу другите, спаѓаат Бугарија, Ирска, Летонија и Обединетото Кралство. Данска е посебен случај, бидејќи надомест на штетите може да се додели и од страна на редовните судови и од специјализирани органи за јавна набавка. Типот на органот за правна заштита и бројот на степени може значително да варира во овој вид на систем. Што се однесува до

двојните системи за правна заштита, групата на единечни системи може да се подели на две подгрупи во зависност од тоа дали првиот степен е специјализиран орган за јавна набавка или поопшт суд. Освен тоа, во некои земји-членки овие судови се општи **граѓански судови**, а во други, истите се **управни судови**. Другата суштинска разлика се однесува на нивото на првостепените органи за правна заштита. На пример, во Португалија, првостепените органи за правна заштита се (регионални) управни судови од најнизок ранг, а пак во други земјите, како Ирска или Обединетото Кралство, високиот суд е првостепен орган за правна заштита. Нивото на прва инстанца може да влијае врз трошоците, брзината и блискоста на страните. Постапките во висок суд може да чинат, да одземат многу време и да се одделени од регионот на договорот за доделување јавна набавка. На овој начин понудувачите може да се откажат од отпочнување постапки. Во споредба пак, постапките во пониски судови од прв степен може да не чинат многу и да се поблиску до регионот на договорот за доделување јавна набавка. Од друга страна, овие органи може да немаат доволно искуство и експертиза.

Табела 1. Краток преглед на системите за правна заштита во земјите-членки

Систем/Суд	Редовни судови	Специјализирани органи за правна заштита
Единечен систем	Ирска, Литванија, Холандија, Португалија, Обединето Кралство	Бугарија, Летонија, Малта, Романија, Словачка
Двоен систем	Белгија, Франција, Шведска	Австрија, Кипар, Република Чешка, Данска, Естонија, Финска, Германија, Унгарија, Луксембург, Полска, Романија, Словенија

2.3 Редовни судови и специјализирани органи за правна заштита

Најголемиот број од земјите-членки, без оглед на тоа дали имаат единечен или двоен систем, имаат воспоставено **специјализирани органи за правна заштита во јавните набавки за водење постапки за правна заштита**:

- Австрија: Сојузна канцеларија за јавни набавки и регионални институции
- Бугарија: Комисија за заштита на конкуренцијата
- Кипар: Орган за правна заштита на понуди
- Република Чешка: Канцеларија за заштита на конкуренцијата
- Данска: Одбор за приговори по јавни набавки
- Естонија: Комисија за јавни набавки
- Германија: 17 Комори за јавни набавки
- Унгарија: Совет за јавни набавки со специјализиран дел, Комитет за арбитража
- Летонија: Биро за следење на јавните набавки
- Малта: Одбор за жалби при Одделот за договори
- Полска: Канцеларија за јавни набавки (го раководи системот на арбитери)
- Романија: Национален совет за решавање на правни спорови
- Словачка: Канцеларија за јавни набавки
- Словенија: Државна комисија за правна заштита на постапките за доделување јавни набавки

Овие органи за правна заштита нормално се состојат од Комисија на експерти за набавка на чело со квалификуван адвокат, како во Австрија, Бугарија или Германија. **Членовите на Комисијата** често се назначуваат со иста или слична постапка како онаа за назначување судии. Освен тоа, мора да ги исполнуваат истите услови, како што се: да биде граѓанин на односната

земја-членка, да го зборува националниот јазик/-ци и да не е осуден за кривично дело. Освен тоа, не смее да се ангажирани на друго платено работно место освен во институции за високо образование и не смее да имаат полза во која било форма од приватни претприемачки извори. Сепак, овие комисији може да се состојат од експерти за јавна набавка од областа на економијата, транспортот, градбата или градежништвото, како и акционери кои не се адвокати.

Според студијата, одлуките на специјализираните органи за правна заштита на јавните набавки се **обврзувачки**, што е нормално предмет на жалба во редовни или управни судови, но има и исклучоци. Во некои земји-членки, како Малта, Полска или Словачка, специјализираните органи за правна заштита на јавните набавки се независен дел од канцеларијата за јавни набавки којашто се занимава и со други прашања поврзани со јавните набавки, како што е изработка на законодавството, објавување на огласи за прибирање понуди или развивање политика. Жалбата против одлуките на комисиите за правна заштита на овие служби до соодветниот **претседавач** или претседател може да претставува посебна фаза во постапките за правна заштита. Ова е случај во Република Чешка и во Полска. Процесното право често се уредува во Законот за јавни набавки или функционира подобро отколку во општите законици за граѓанска или управна постапка. Предноста на специјализираните органи за јавна набавка се состои во тоа што експертизата за јавни набавки може да се концентрира, а правните, технолошките, економските и практичните импликации се разгледуваат од експерти во оваа област. Голем број земји-членки воопшто немаат специјализирани органи за јавна набавка, но се потпираат на управните или на граѓанските судови (видете Табела 2). Во Белгија, Франција, Ирска, Литванија, Холандија, Португалија, Шведска и Обединетото Кралство, одлуките за правна заштита на јавните набавки е задача која се извршува надвор од **редовните судови**. Во Португалија, во управните судови се решаваат спорови за јавни набавки; Во Ирска, Литванија, Холандија, Шведска и Обединетото Кралство, граѓанските судови; а во Франција и Луксембург, и управните и граѓанските судови. Пазарниот суд во Финска е специјализиран за јавни набавки, но се занимава и со други области од економското законодавство.

Во повеќето земји-членки со специјализирани механизми за правна заштита на јавните набавки, управните и граѓанските судови сè уште имаат важна улога, бидејќи одлуките на овие специјализирани органи за правна заштита на јавните набавки се предмет на жалба до **Врховниот управен суд** или пак, дури и до **Врховниот суд**. Во Словачка, жалбите се поднесуваат до две инстанции на редовните судови, во Германија и Данска до Државните високи судови, а во Унгарија и Полска до **редовните судови од понизок степен**. Во голем број земји-членки, **надоместокот на штети** се исклучува од јурисдикцијата на специјализираните органи за правна заштита на јавните набавки и е предмет на разгледување од страна на граѓанските и редовните судови.

Табела 2. Првостепена правна заштита пред и по склучувањето на договорот

	Специјализирани органи за правна заштита	Граѓански или редовен суд	Управен суд
Пред склучувањето на договорот	Австрија, Бугарија, Кипар, Република Чешка, Данска, Естонија, Финска, Германија, Унгарија, Летонија, Малта, Полска, Романија, Словачка, Словенија	Белгија (комунален сектор), Данска, Франција (приватен комунален сектор), Ирска, Литванија, Луксембург (комунален сектор), Холандија, Обединето Кралство	Белгија (јавен сектор), Естонија, Франција (јавен сектор), Луксембург (јавен сектор), Португалија, Шведска
По склучувањето на договорот (надомест на штети)	Данска	Белгија (комунален сектор), Кипар, Република Чешка, Данска, Естонија, Финска, Франција (приватен комунален сектор), Германија, Унгарија, Ирска, Летонија, Литванија, Луксембург (комунален сектор), Малта, Холандија, Полска, Словачка, Словенија, Шведска, Обединето Кралство	Белгија (јавен сектор), Франција (јавен сектор), Луксембург (јавен сектор), Португалија, Романија

2.4 Жалби

Поголемиот дел од земјите-членки дозволуваат поднесување жалба против првостепена одлука за правна заштита; што значи дека дозволуваат втора инстанца која може да ја поништи или да ја измени одлуката на првостепените органи за правна заштита, како што беше споменато погоре во последниот наслов. Само Белгија, Малта и Словенија не дозволуваат жалба во однос на одлуките за правна заштита донесени пред склучувањето на договорот.

Вторите инстанции се разликуваат, *покрај другото*, во зависност од тоа дали земјата-членка има единечен или двоен систем на правна заштита. Во многу земји-членки каде треба да се решава за надомест на штети по склучување на договорот во граѓански судови, **граѓанските апелациони судови** се достапни за понудувачите, кои не се задоволни со одлуката по процесот на правна заштита.

Граѓанските апелациони судови, исто така, се второстепени судови во земјите-членки со единечен систем на правна заштита, како што се **врховните судови** или **апелационите судови**. Во Кипар, Ирска и Данска, врховните судови се од втор и од последен степен. Во Австрија, Бугарија, Република Чешка, Финска и Португалија, понудувачите поднесуваат жалби директно до **врховниот управен суд**, во Австрија до **Уставниот суд**, додека пак во Франција и Шведска има второстепени управни апелациони судови, кои се наоѓаат пред третостепените врховни управни судови.

Земјите со специјализирани органи за правна заштита за јавни набавки како првостепени имаат второстепен суд (апелационен). Во споредба со овој принцип, во Република Чешка и Полска, претседавачите на Агенцијата за заштита на конкуренцијата и Бирото за јавни набавки функционираат одделно како посебна „второстепена“ правна заштита наспроти првостепените одлуки во нивните одбори за жалби.

Во Романија и Германија, специјализираните органи за правна заштита на јавните набавки се надлежни за првостепена правна заштита. Сепак, како втора инстанца, понудувачите може да поднесуваат жалби до редовен суд. Во Романија, Апелациониот суд има посебен одбор за јавни

набавки, а во Германија, Сојузните високи судови имаат посебни сенати за јавни набавки, кои се занимаваат со овие жалби.

2.5 *Органи за правна заштита од последна инстанца*

Постои заедничка основа помеѓу системите за правна заштита на јавните набавки и правни лекови кај сите земји вклучени во оваа студија во однос на нивните **органи за правна заштита од последна инстанца**. Највисоката и последна инстанца за правна заштита на јавни набавки, и пред и по склучувањето на договорот е управниот или редовниот суд. Со неколку исклучоци, како во Малта и Словенија, специјализираните одбори за правна заштита се последна инстанца за спорови пред склучувањето на договорот, додека пак споровите по склучувањето на договорот се сослушуваат во редовните судови. Сите овие судови се воспоставени врз основа на соодветните уставни и акти на Парламентот и го исполнуваат условот за суд утврден во судските одлуки *Дорш* и *Салцман* во Европскиот суд на правдата. Основани се врз основа на некој закон или со закон, постојани се, нивните одлуки законски се обврзувачки, нивната постапка е постапка *помеѓу страните* и донесуваат одлуки врз основа на законски правила. Сите судови се независни од извршната и управната власт, како и од друг тип власт, а нивните одлуки се од правосудна природа. Нивните судии мора да бидат искусни и признаени адвокати. Тие обично се најстарите судии во судските системи. Судиите се назначуваат во согласност со општата постапка. Националното законодавство на земјите-членки наметнува судиите да бидат независни и не може да бидат разрешени, освен во вонредни случаи и под строго дефинирани услови. Претседавачите или претседателите на сите судови се назначуваат од страна на Владата, парламентот или посебен комитет за назначување или самите судови ги избираат. Треба да се напомени дека различните првостепени и второстепени органи за правна заштита на земјите-членки опишани погоре во последните два наслова ги исполнуваат условите за суд.

Разликите се однесуваат на **бројот на инстанции** отворени за понудувачите. Во однос на разгледувањето на одлуките пред склучувањето на договорот, една инстанца е предвидена за понудувачите во Белгија, Малта и Словенија, додека пак, нивните колеги во Литванија, Холандија, Словачка и Обединетото Кралство може да одат до три инстанции. Сите други земји-членки имаат второстепена правна заштита на одлуките за јавни набавки пред склучувањето на договорот. Практичната примена на можностите за поднесување жалба до органите за правна заштита од последна инстанца ќе се дискутираат подолу, во однос на културата на правна заштита.

Табела 3. Инстанци за правна заштита на одлуките за јавни набавки пред доделувањето на договорот

Инстанца	Посебен орган за правна заштита	Управен суд	Редовен суд
1-ва инстанца	Австрија, Бугарија, Кипар, Република Чешка, Данска, Естонија, Финска, Германија, Унгарија, Летонија, Малта, Полска, Романија, Словачка, Словенија	Белгија, Естонија, Франција (јавен сектор), Луксембург (јавен сектор), Шведска	Данска, Франција (приватен комунален сектор), Ирска, Литванија, Луксембург (комунален сектор), Холандија, Обединето Кралство
2-ра инстанца		Австрија, Бугарија, Република Чешка, Естонија, Франција (јавен сектор), Летонија, Луксембург (јавен сектор), Португалија, Шведска	Кипар, Данска, Франција (приватен комунален сектор), Германија, Унгарија, Ирска, Литванија, Луксембург (комунален сектор), Холандија, Полска, Романија, Словачка, Обединето Кралство
3-та инстанца		Летонија, Португалија, Шведска	Естонија, Франција (приватен комунален сектор), Унгарија, Литванија, Холандија, Словачка, Обединето Кралство

2.6 Атестирање и медијација

Во согласност со Директивата 92/13/ЕЕЗ на ЕЗ, постојат механизми за **атестирање** и **медијација** за комуналниот сектор во земјите-членки. Сепак, според студијата, овие механизми ретко се користат во пракса. Се чини дека поништувањето на овие инструменти е предвидено во рамката на актуелната ревизија на директивите за правни лекови.

2.7 Народен правобранител и советодавни одбори

Во некои земји-членки, на пример Холандија, **народниот правобранител** може да игра одредена улога во споровите за јавни набавки. Оваа независна институција со пристап до сите гранки на владеење може да решава спорови помеѓу понудувачите и договорните органи, притоа избегнувајќи го законодавството, кое чини и троши време.

Во Германија, понудувачите може да оспоруваат одлуки за набавка пред **Одборите за правна заштита во јавните набавки**. Таквите одбори може да се воспостават на ниво на сојузни држави и федерација и имаат надлежности да им налагаат на договорните органи, без оглед на тоа дали на барање или по службена должност, укинување на незаконските одлуки или да преземат законски мерки. Одборите немаат моќ да ја поништуваат постапката за прибирање понуди. Постапката на правна заштита пред таквиот одбор не е предуслов за поднесување барање за правна заштита до Комората за јавни набавки. Слично на тоа, **органите за конкуренција на Данска** и **Комисијата за тендери на Луксембург** се советодавни тела, а нивните одлуки не се ни обврзувачки за договорните органи ниту пак може да бидат оспорени во судските постапки за правна заштита. Можностите за решавање спорови надвор од судот можат да дозволат помалку конфронтациона, конструктивна, па дури и помалку скапа и долготрајна алтернатива на класичната судска постапка.

2.8 Главни форуми на правна заштита

Имајќи го предвид **главниот форум за правна заштита на јавните набавки во пракса**, постојат големи разлики помеѓу земјите-членки во однос на институционалната поставеност на нивните системи за правна заштита и правни лекови, а секоја класификација во поголеми групи

е сè потешка. Замислата на „главен форум“ ја опишува институцијата за правна заштита и типот на органот за правна заштита каде повеќето спорови за јавни набавки се решаваат во пракса. Тоа може да бидат самите договорни органи и субјектите, нивните раководители во администрацијата (Португалија), независните одбори за правна заштита во јавните набавки (Данска, Естонија, Германија, Унгарија, Летонија и Полска), органите за конкуренција (Република Чешка), првостепените или второстепените судови (Франција и Шведска), првостепените и второстепените редовни судови (Литванија и Холандија) или високите судови (Ирска и Обединетото Кралство).

3. Распожливи правни лекови

Студијата не прави разлика врз основа на природата на договорите (договори за јавна набавка договори за концесија) кои може да влијаат врз заклучоците донесени во овој дел. Ова особено е релевантно во однос на земјите-членки, каде задолженијата за правни лекови различно се третираат во договорите за концесија во споредба со договорите за јавни набавки.

Едно друго важно прашање се однесува на правните лекови, кои одборите за правна заштита и судовите може да им ги понудат на оштетените понудувачи, ако нивниот приговор е оправдан. Распожливите правни лекови, кои може да се доделат од страна на соодветните органи за правна заштита обично во сите судски власти вклучуваат (i) **поништување** на секоја поединечна одлука за јавна набавка, вклучувајќи ја одлуката за доделување на договорот за јавна набавка, (ii) **привремени мерки**, (iii) **поништување на склучениот договор** (во некои судски власти) и (iv) **надомест на штети**. **Периодичните казнени исплати** во комуналниот сектор се правен лек кој не е достапен во сите земји-членки.

3.1 Поништување на одлуките за јавна набавка

Поништувањето на некоја одлука за јавна набавка, која е донесена во текот на постапката за јавна набавка пред склучувањето на договорот е заеднички правен лек достапен во сите земји-членки. Поединечните одлуки за доделување договор за јавна набавка, кои треба да се поништат може да се однесуваат на незаконски оглас за доделување договор за јавна набавка, дискриминаторски карактеристики или тендерска документација, незаконска одлука за квалификација, незаконски одлуки за потесен избор и дури и самата одлука за доделување на договорот. Освен тоа, органите за правна заштита може, на пример, да наложат отстранување или измена на спецификациите и на другата тендерска документација или повторно отпочнување на постапка за јавна набавка во цел или од посебен временски период. Овој вид правен лек е достапен во сите земји-членки. Правната заштита е прифатлива за одлуките **пред склучувањето** на договорот, а во некои земји-членки, оваа правна заштита, исто така, е прифатлива и по склучувањето на договорот, иако е помалку ефикасна во пракса. Нормално, за тоа е потребно прекршување на Законот за јавни набавки или на други одредби во однос на одлуката која барателот сака да се поништи. Има различни остварливи прекршоци, како што е дискриминација на понудувачи, непочитување на начелата за еднаков третман, недостаток на транспарентност или дискриминаторски критериуми за доделување на договорот за јавна набавка. Товарот на докажување го сноси барателот – но во некои судски власти, понудувачите може да поднесат приговор за таквиот прекршок и или договорниот орган или субјектот мора да докаже дека не настанал прекршок или одборот за правна заштита мора да обезбеди докази (систем на испитување на собраните докази)

Во земјите со специјализиран орган за правна заштита во јавните набавки, нормално е органот да може да ги поништи или да ги укине поединечните одлуки за јавна набавка, но на пример во Данска исто може да го сторат и редовните судови. Во земјите кои немаат такви специјализирани органи за правна заштита, овој правен лек е достапен во првата инстанца. Поништувањето на одлуката за јавна набавка може да наметне задолжително повторно отпочнување на сите делови од постапката. Во некои судски власти, договор склучен наспроти и спротивно на правилото на органот за правна заштита во однос на одлуката за доделување договор за јавна набавка или друга одлука донесена во текот на процедурата го поништува

договорот и може да доведе до надомест на штети. Таков е случајот во Бугарија, Естонија, Полска и Романија.

Правната основа за овој правен лек често може да се најде во Законот за јавни набавки или во самиот акт. Сепак, во некои земји-членки може да се најде во Граѓанскиот законик, Законикот за граѓанска постапка и прецедентното право (Холандија), особено кога земјата-членка нема специјализиран орган за правна заштита на јавните набавки.

3.2 Привремени мерки

Во повеќето земји-членки, поднесувањето приговор или судска постапка против некоја одлука за јавна набавка автоматски не ја укинува постапката за јавна набавка. Само мал број од системите за правна заштита на земјите-членки – на пример во Естонија, Германија, Полска, Романија и Словенија – овозможуваат таков автоматски **ефект на укинување** на започнатите постапки за правна заштита. Расположливоста на привремени мерки е предуслов за ефикасноста на системот за правна заштита и правни лекови, бидејќи без ефект на укинување, постапката за јавна набавка може да продолжи до склучувањето на договорот, без можност за исправка на некои незаконски активности или одлуки. Како што е погоре наведено, во претходната точка, склучувањето на договорот може да се поништи само во многу ограничени и строго дефинирани случаи. Надоместок на штетите по склучувањето на договорот често е единствениот преостанат расположлив правен лек. Интересно е да се забележи дека во Естонија, новиот Законот за јавна набавка од 2006 година го става вон употреба ефектот за автоматско укинување. Затоа, во повеќето земји-членки, понудувачот кој смета дека ќе биде нанесена повреда врз неговите/нејзините интереси со продолжување на постапката за јавна набавка треба посебно да поднесе барање за привремени мерки до органот за правна заштита, наметнувајќи на пример прекинување на постапката. Тогаш, органот за правна заштита може да ги примени привремените мерки до конечната одлука, имајќи ги предвид можните последици од привремените мерки за сите интереси врз кои може да биде нанесена штета, вклучувајќи го јавниот интерес и да донесат одлука против доделување такви мерки секогаш кога негативните последици од нив ги надминуваат позитивните. Всушност, сите правни лекови може да се доделат како привремени мерки. **Условите** за таквата „прелиминарна одлука“ или „забрана“ во сите судски власти се: добро втемелен интерес на жалителот и сомнително или веројатно прекршување на закон. Други услови може да се применат во поединечни земји-членки.

Периодот на мирување од околу 10 дена помеѓу одлуката за доделување на договорот и склучувањето на договорот, наведено погоре во претходната точка е поврзан со ефектот на укинување. Доколку нема ефект на автоматско укинување или доколку укинувањето на постапката за јавна набавка не може брзо и лесно да се наметне од страна на судиите или од некој член на Комисијата за правна заштита, периодот на мирување и временските рокови за донесување одлука треба да се усогласат за да се овозможи ефикасност на правната заштита. На пример, доколку периодот на мирување е 10 дена, но судијата има 20 дена да одлучи во однос на некој судска постапка започната во текот на периодот на мирување, може да биде премногу доцна додека тој/таа ја донесе одлуката бидејќи договорот може законски до тогаш да се склучи.

Во Германија и Словенија, како што е наведено погоре, поднесувањето приговор има ефект на автоматско укинување. Затоа, ситуацијата е обратна во споредба со онаа во најголемиот дел од земјите-членки, бидејќи во Германија договорниот орган или субјект може да побара дозвола од органот за правна заштита за да склучи договор во текот на постапките за правна заштита. Комората може да даде дозвола по истекот на две недели од објавувањето на одлуката доколку, откако ги зела предвид сите интереси врз кои може да се нанесе штета, вклучувајќи го јавниот интерес, смета дека негативните последици на укинувањето ги надминуваат позитивните. Во Словенија, Државната комисија за правна заштита може да одлучи да дозволи продолжување на постапката за јавна набавка, наместо склучување на договорот.

3.3 Поништување на склучениот договор

Поништувањето на веќе склучен договор или прогласување на договорот за неважечки од страна на трето лице е достапен правен лек во некои земји-членки, доколку договорот е склучен во текот на периодот на мирување. Можноста за поништување на склучен договор е важен правен лек бидејќи во судските власти без оваа можност, надоместок на штети е единствениот правен лек во ваков случај. Делумно поради овој факт, голем број земји-членки ја следат пресудата *Алкател* на Европскиот суд на правдата и воведоа **период на мирување** од околу десет дена помеѓу одлуката за доделување на договорот и склучувањето на договорот (видете Табела 4 подолу). Овој период на мирување им овозможува на понудувачите да отпочнат постапки за правна заштита со кои бараат поништување на одлуката за доделување на договор. Пред воведувањето на овој период, доделувањето и склучувањето на договорот сочинуваат посебен акт или во најмала рака се случи во исто време, со што се даде можност за оспорување на одлуката за доделување на договор и ограничување на достапните правни лекови за надомест на штети. Најважната причина за поништувањето на склучен договор е бидејќи договорниот орган го склучил договорот во текот на периодот на мирување, иако ова не се чини дека е случај во сите земји-членки. Во сите случаи во текот на периодот на мирување, тешко е да се добие поништување на склучен договор, доколку е воопшто можно. На пример, во Кипар, Република Чешка и Летонија таквото поништување може да се добие на суд, со тоа што укинувањето на одлуките за јавна набавка е достапно само во специјализираните органи за правна заштита. Во согласност со управното право на Франција, само управникот може да побара поништување на склучениот договор. Страните на договорот може да побараат од надлежниот суд да го прогласи договорот за неважечки. Трети лица може да не го направат тоа, но ако добијат поништување на акт во однос на доделувањето на договорот, може од судот да побараат да му наложи на договорниот субјект да поднесе барање за прогласување на склучениот договор за неважечки врз основа на поништениот акт. Во Литванија, поништувањето е можно само онаму каде точките од договорот наметнуваат незаконски услови. Во Австрија, поништувањето е теоретски возможно, но никогаш не се случило во пракса, додека пак во Белгија, поништувањето може да трае четири до пет години. Во Холандија, склучувањето на договорот може да се поништи од страна на судот само ако има прекршување на јавниот поредок (*ordre public*). Во Шведска и Обединетото Кралство, поништувањето е возможно само во случај на измама или незаконски околности. Во Ирска можно е во теорија за Судот да прогласи некој договор за јавна набавка за неважечки, доколку е доделен со прекршување на националното законодавство кое ги транспонира директивите за јавна набавка. Сепак, никогаш не се случило во пракса.

Табела 4. Периоди на мирување помеѓу одлуката за доделување исклучувањето на договорот (во денови)

Австрија	7 или 14	Литванија	10
Бугарија	10	Луксембург	15
Република Чешка	15	Малта	10
Данска	7-10	Холандија	15
Естонија	14	Полска	7
Финска	21 или 28	Португалија	10
Франција	10	Романија	15
Германија	14	Словачка	14
Унгарија	8	Словенија	20
Ирска	14	Шведска	10
Италија	30		

3.4 Надомест на штети

Во многу случаи, понудувачот можеби претрпел загуба како резултат на непочитување на правилата за јавна набавка од страна на договорниот орган или субјект, што е забележано од страна на понудувачот по склучувањето на договорот, во фаза кога не се достапни правни

лекови во однос на поништување или укинување на одлуката за јавна набавка или пак дури и поништување на договорот. Во таквите случаи, загубата може да се надомести само со доделување надомест на штети. Таквиот надомест е можен во повеќето земји-членки.

Условите за доделување надомест на штети, заеднички за повеќето јуридикции се: загуба (парична или друга) на жалителот, непочитување на законот од страна на договорниот орган или субјект, каузалитет (причина и ефект – што значи дека загубата мора да биде резултат на непочитување на законот). Поединечни јуридикции имаат и дополнителни услови. На пример, во Данска, Финска, Франција, Германија и Шведска, жалителот мора да докаже дека тој/таа би имал реална можност да го добие договорот ако постапката е спроведена на законски начин. Правната основа за надомест на штети често може да се лоцира во граѓанското право (граѓански законик, законик за граѓанска постапка, облигационо право, прецедентното право) или како што е случај во Франција и Романија, во управното право. Конкретен закон или акт за јавна набавка е изворот во Финска и Унгарија. Конкретен закон или акт за јавна набавка е изворот во Данска каде Одборот за приговори за јавна набавка одлучува по случајот, при што редовните судови доделуваат надомест на штети врз основа на Законот за облигации. Од друга страна пак, нормално е граѓанските судови и во некои јуридикции - како во Франција и Романија - и управните судови да имаат моќ да доделува надомест на штети, а не специјализираните органи за јавна набавка. Во повеќето земји-членки не е неопходно, оспорената одлука да се поништи пред да се поднесе барање за надомест на штети.

Во однос на **пресметката на штети**, трошоците за понудата (*damnum emergens*) може да се надоместат во сите земји-членки. Разликите се однесуваат на загубениот профит (*lucrum cessans*). Барем во Данска, Финска, Германија, Унгарија, Летонија, Литванија, Холандија, Португалија, Шведска и Обединетото Кралство, може да се додели загубениот профит, а во Франција доколку жалителот има *сериозна* шанса да го добие договорот (повеќе од една шанса). Како што е погоре споменато, обично понудувачот мора да докаже дека тој/таа би имал реална шанса да го добие договорот, кој е предмет на незаконска одлука. Доколку жалителите не се задоволни со овој услов, само се именувани за надомест на трошоците од тендерот. Во Летонија штетите ретко се пониски од трошоците за тендерот, а во повеќето земји-членки, многу е тешко да се најде доказ потребен за штетите настанати како резултат на загубениот профит. Како резултат на тоа, бројот на барања за надомест на штети е релативно мал во повеќето земји, како и пресудите во полза на жалителите.

3.5 Казнени исплати и периодични казнени исплати

Во согласност со 92/13/ЕЕЗ, член 2, став 1с), за да се наметне почитување на одлуките од страна на договорните органи и субјекти, судовите и другите органи за правна заштита може да наметат периодични казнени исплати, притоа забранувајќи му на договорниот орган или субјект да продолжи со постапката за доделување договор за јавна набавка сè додека не го коригира прекршокот. Оваа опција ја има во Кипар, Данска и Луксембург; во Франција ја има само во однос на комуналните претпријатија. Освен тоа, во Република Чешка, Унгарија, Холандија, Полска и Словенија, на договорните органи и единици може да им се наметнат различни казнени исплати и такси. Овие исплати не се достапни како правен лек за оштетените понудувачи, но формираат дел од системите за правна заштита во јавните набавки во овие земји-членки.

4. Правна рамка за уредување на системите за правна заштита во земјите-членки

Правната рамка на системите за правна заштита и правни лекови е друга појдовна точка во оваа студија. Со поимот „правна рамка“ се опишува поширок концепт кој ја опфаќа правната основа за воспоставување на органите за правна заштита, покриеноста на системот и процесното право. Со процесното право, меѓу другото, се уредуваат прашања како што се, кој може да отпочнува постапки (законско право), за колку време тој/таа може да ги отпочне (временско ограничување), ефектите од отпочнувањето судски постапки за постапката за јавна набавка

(ефектот на укинување и периодот на мирување) и колку чинат истите. Во овој контекст, важно прашање ќе биде исполнувањето на општите и посебните барања од Директивите за правни лекови 89/665/ЕЕЗ и 92/13/ЕЕЗ и почитувањето на правото на Заедницата, бидејќи на тој начин треба да се овозможи заедничка основа за сите национални системи. Тука спаѓаат и прашањата во однос на тоа дали и до кој степен системот за правна заштита и правни лекови ги продолжува договорите кои не ги исполнуваат директивите за јавна набавка и дали истиот систем се применува за јавните власти и комуналниот сектор.

4.1 Опсег на системот за правна заштита и правни лекови

Сè додека упатувањето е врз основа на одредбите од директивите за правни лекови, националното законодавство за јавни набавки во општи црти и системот за правна заштита и правни лекови, конкретно може да се применуваат за сите договори доделени од страна на договорните органи и јавниот и комуналниот сектор. Дополнително може да се применува над праговите на директивите за јавни набавки на ЕУ или за договорите доделени од страна на јавните власти, со посебен систем за оние доделени од страна на комуналниот сектор и од страна на органите кои се уредуваат со јавното законодавство со статус на приватна компанија. На крај, системите за правна заштита и правни лекови на некои земји-членки се проширени на тој начин за да се применуваат за договори кои не се спаѓаат во областа на примена на директивите за јавни набавки на ЕЗ, на пример концесиите за услуги.

4.1.1 Покриеност на договорот – над и под праговите на директивите за јавни набавки на ЕЗ

Има три различни важни одговори на прашањето дали системот за правна заштита и правни лекови во јавните набавки се применува еднакво за договорите под и над праговите на директивите за јавни набавки на ЕЗ. Прво, во најголемиот дел од земјите-членки, системот за правна заштита и правни лекови се **пренува еднакво** за договори над и под на праговите. Оваа група се состои од Кипар, Естонија, Франција, Унгарија, Литванија, Холандија, Португалија, Романија, Словенија и Шведска. Второ, кај помал дел од земјите-членки, системот за правна заштита и правни лекови се **пренува само за договори над и под на праговите**. Оваа група се состои од Германија, Ирска и Обединетото Кралство. Трето, кај помал број земји-членки има **суштински разлики** во системот за правна заштита и правни лекови во однос на договорите под праговите. На пример, во Република Чешка треба да се исполни дополнителни услови во однос на конкретни правни лекови; во Данска, во некои ситуации има различна правна основа за правните лекови, а во Финска има целосно различен правец на судски правна заштита.

4.1.2 Разлики во организационата покриеност – договорни органи наспроти комунални претпријатија

Разликите во системите за правна заштита и правни лекови на земјите-членки може да се јави во зависност од тоа дали некој договор е доделен од страна на државен орган или претпријатие. Освен тоа, постои можност да има различни правила кои се применуваат за јавни и приватни претпријатија. Сепак, во многу земји-членки, како Бугарија, Естонија, Литванија и Холандија, **системот за правна заштита и правни лекови се применува еднакво** за сите договорни органи и субјекти. Во Франција има различни правни основи и **различни органи за правна заштита** во зависност од тоа дали договорот е доделен од страна на јавен субјект или приватен орган во согласност со правото на Франција; во Луксембург зависи од тоа дали договорниот субјект е јавно или приватно претпријатие. Во Летонија, правната заштита и правните лекови спроведени од страна на Бирото за следење на јавните набавки не се достапни за договори под прагот доделени од претпријатијата. Слично, и во Полска воопшто нема правна заштита за сите договори под праговите доделени од страна на комуналните претпријатија.

4.2 Процесно право

Процесното право ги уредува судските постапки и другите органи за правна заштита. Покрива прашања како што е законското право – т.е. право на отпочнување постапки за правна заштита, временски ограничувања – т.е. рокови за отпочнување на постапките, такси и трошоци, објавување на пресуди и жалби. На крај, процесното право ги утврдува суштинските прашања, како што се пристапот кон постапки за правна заштита (законско право) и нивната брзина (временски ограничувања). Местото за уредување на процесното право на органот за правна заштита зависи од неговиот институционален карактер. Во општа смисла, процесното право за редовните и граѓанските судови се уредува во (i) националните **законици за граѓански постапки**, додека пак, процесното право за управните судови се уредува во (ii) националните **законици за управни постапки**, а процесното право на специјализираните органи за јавна набавка се уредува со (iii) **законодавството за јавни набавки или посебен законик за процесно право**. Во голем број земји-членки, често е комбинација на различни правни основи, како:

- Во Бугарија, Република Чешка, Естонија, Летонија, Португалија и Романија, соодветното процесно право се уредува во законодавството или регулативата за јавни набавки во комбинација со законикот за управна постапка, со што се уредуваат постапките во управните судови.
- Во Германија, Литванија, Холандија, Полска и Обединетото Кралство, законодавството или регулативата за јавни набавки и граѓанското процесно право го уредуваат релевантното процесно право.
- Во Франција, Унгарија, Луксембург и Шведска, како законите за управна постапка, така и оние за граѓанска процесна постапка ги уредуваат постапките.
- На крај, Словенија има посебен законик за постапка на правна заштита во јавните набавки, со кој се уредуваат постапките во сите инстанци на процесот.

4.2.1 Законско право

Секако дека не е дозволено секој да ги прекинува постапките за јавна набавка, оспорувајќи ги во текот на постапките на правна заштита. Правилата за *locus standi* или законско право утврдуваат **кој може да отпочне постапки**. Овие правила може да бидат сложени и да се разликуваат во зависност од избраниот правен лек, органот за правна заштита и точката во постапката за јавна набавка во која се отпочнуваат судски постапки, најчесто пред или по склучувањето на договорот. Може да се направи упатување на член 1(3) од Директивите за правни лекови, со што се утврдуваат прифатливите услови во однос на *locus standi*.

Во повеќето земји-членки, понудувачите, кои сакаат да ги оспорат постапките за прибирање понуди со отпочнување постапки за правна заштита, треба да покажат **посебен интерес** во однос на спорниот договор. Во спротивно нема да може да отпочнат судски постапки. Вообичаено е за понудувачите кои може да докажат дека имаат таков интерес во постапката, но во некои случаи економските оператори, кои не се понудувачи може да имаат *locus standi* (на пр. видете го случајот Гросман С-230/02). Оттаму, се чини дека во Естонија, на пример, само понудувачите за спорниот договор може да отпочнат судски постапки. За улогата на понудувачот, се разбира, потребно е да е поднесена понуда за да може да се оспори договорот. Во Бугарија, Кипар, Германија, Унгарија, Ирска, Летонија и Полска, подносителите за судска правна заштита треба да покажат интерес во постапката за прибирање понуди, додека пак во Холандија мора да биде „добро заснован интерес“, а во Романија „леgitимен интерес“. Секој снабдувач или доставувач, кој има интерес да му биде доделен договорот, дури и доколку тој/таа не поднесол/-ла понуда, може да отпочне постапка во Шведска. Во Германија, каде подносителот нема поднесено понуда, мора да докаже дека тој/таа е спречен да поднесе понуда како резултат на однесувањето на договорниот орган. Во Луксембург, секое лице кое ги исполнува условите за учество во постапката за прибирање понуди и кој смета дека му е

нанесена штета преку прекршок може да отпочне судска постапка. На крај, во Словенија, подносителот треба да покаже огромен интерес во доделувањето на договорот и да поднесе доказ за реална можност дека тој/таа претрпел загуба.

Во **Франција**, законското право зависи од типот на судската постапка. Во постапките за преддоговорно резиме, само реалните кандидати и понудувачи или оние кои незаконски се спречени да учествуваат на тендерот, на пример преку недоволна медиумска покриеност имаат *locus standi*. Сепак, кај обичните барања за поништување, други страни може да имаат право, како што се членовите во локалниот совет или дури и локалните даночни обврзници.

Освен тоа, во голем број земји-членки, **трети лица** кои не се понудувачи или договорни субјекти имаат законско право во постапките за правна заштита. На пример, во Канцеларијата за јавни набавки на Словачка може да се отпочнат судски постапки во дискреција што е честа пракса. Приговорите до Одборот за приговори за јавни набавки на Данска може да се поднесат во писмена форма од страна на секое лице кое има законски интерес и од страна на Органот за заштита на конкуренција на Данска, од министерот за домување и урбанизам и (професионални) организации и јавни органи кои имаат добиено пристап до постапките пред Одборот од страна на Министерството за економија и деловни активности. Пристапот на овие организации и јавни органи до постапките беше воведен за да се овозможи правна заштита по одлуките за јавни набавки доколку никој понудувач не сака да поднесе приговор. Постапките во Трговскиот суд во Финска може да ги отпочне засегнатата страна, Министерството за трговија и индустрија и Министерството за финансии за прашањата во однос на договорената работа или за голем број други прашања, а јавните властите кои го доделиле договорот упатуваат на помошно средство за спроведување на работите од спорниот договор. Главната добивка од давањето право на голем дел од овие клучни лица е тоа што на тој начин се решава проблемот со кој се соочуваат голем број понудувачи, кои се плашат дека приговорот или судската постапка би ги уништиле нивните шанси за друг договор.

4.2.2 Временски ограничувања

Во некои земји-членки, постапките за правна заштита во јавните набавки не може да се отпочнат во кој било временски период. Во други земји-членки, нема временски ограничувања или доколку има тие се толкуваат на флексибилен начин, така што секоја одлука донесена во текот на постапката на доделување може да биде оспорена по објавувањето на одлуката за доделување. Подносителите на барање за правна заштита треба да отпочнат постапки во утврдени временски рокови, тргнувајќи од моментот кога ги забележале наведените прекршоци на законодавството за јавни набавки. Во однос на **правните лекови наспроти надоместок на штети**, овие временски рокови се потребни за постигнување баланс помеѓу приватните интереси на понудувачите од една страна и јавниот интерес за **правна сигурност** потребна за да се отпочне спроведување на договорот од друга страна. Приговорите треба да се поднесат во многу краток рок директно до договорниот орган или субјект, на пример, во рок од 10 дена. Во голем број земји-членки, има вообичаен временски рок од 10-15 дена за поднесување приговор до надлежниот орган за правна заштита. Во согласност со општите правила на граѓанското право и поради фактот дека овој вид правен лек не влијае врз валидноста и спроведувањето на договорот, временските рокови за барање **надомест на штети** често се многу долги, на пример, една година во Шведска, пет години во Холандија и 30 години во Луксембург.

Сличен проблем се и временските ограничувања во кои судовите и органите за правна заштита треба да донесат пресуда или одлука. Во голем број земји-членки, временските ограничувања за **договорните органи** и субјекти за приговори против една од нивните одлуки за јавна набавка се кратки. На пример, во Словенија е 15 дена, во Полска 10 дена, во Литванија пет дена, а во Летонија само два работни дена.

Специјализираните органи за правна заштита во јавните набавки треба побрзо да донесуваат одлуки: на пример, Канцеларијата за јавни набавки на Естонија во рок од 14 дена, колегите од Бугарија во рок од 14 дена, а Органот за правна заштита во понудите на Кипар во рок од 30 дена. Советот за јавни набавки на Унгарија одлучува во рок од 15 дена кога нема

сослушување и во рок од 30 дена, доколку е потребно сослушување. Во Полска комисиите за правна заштита при Канцеларијата за јавни набавки имаат 15 дена и претседавачот на Канцеларијата за јавни набавки има еден месец за да донесе одлука; но во случај на комплексен случај, може да се продолжат временските ограничувања. Канцеларијата за заштита на конкуренцијата на Чешка одлучува во рок од 30 дена, а доколку има комплексни случаи, во рок од 60 дена, Државниот совет за решавање правни спорови на Романија одлучува во рок од 10 дена, а доколку има сложени случаи, во рок од 20 дена и Коморите за јавни набавки на Германија за сите случаи донесуваат одлука во рок од пет недели.

На **судовите** им е потребно значително повеќе време за да донесат пресуда. На пример, на Врховниот суд на Кипар потребни му се 75 дена, на регионалните судови во Полска, 2-3 месеци, на сите три инстанци на Управниот суд на Летонија потребни им се две години, на Пазарниот суд на Финска, во просек му се потребни 6,2 месеци, но во комплексни случаи речиси една година. Граѓанските и управните судови на Шведска се особено брзи бидејќи потребни им се три до четири недели за да донесат одлука. Слично на тоа, Високиот суд на Ирска одлучува во рок од неколку недели.

Треба да се напомени дека во некои земји како Финска, Шведска и Обединетото Кралство нема задолжителни временски рокови за надлежните органи да донесуваат одлуки, без оглед на тоа дали одлуката се однесува на процесот пред доделувањето на договорите или по склучувањето на договорите (барање за надомест на штети).

4.2.3 Ефект на поднесување приговор или отпочнување судска постапка

Системите за правна заштита во јавните набавки опфатени во оваа студија може да се поделат на две поопширни групи во зависност од тоа дали отпочнувањето на постапките во органот за правна заштита во јавните набавки има ефект на автоматско укинување или не. Во Естонија, Германија, Полска и Словенија, отпочнувањето на постапките има ефект на автоматско укинување на договорот. Во другите земји-членки, понудувачот мора да примени прелиминарна одлука, како што е опишано погоре во Дел 3.2.

4.2.4 Период на мирување

Како што е погоре утврдено, голем број земји-членки имаат воведено период на мирување помеѓу одлуката за доделување на договорот и реалното склучување на договорот, по што понудувачот често има пристап до надомест на штети. Во текот на овој периодот од 8 и 28 дена во земјите-членки, понудувачите имаат можност да ја оспорат одлуката за доделување на договорот преку постапки на правна заштита. Дали овој период на мирување е ефикасен зависи од тоа дали отпочнувањето на постапките има ефект на укинување (видете погоре, Дел 4.2.3) и дали склучувањето на договорот во текот на периодот на мирување го поништува договорот и од тоа дали временските рокови во кои судиите треба да донесат пресуда. Доколку периодот на мирување е 10 дена, а нема ефект на укинување на отпочнатите постапки, договорот не се овозможува со склучување на истиот во текот на периодот на мирување и пресудите се донесуваат во рок од 20 дена (видете погоре, Дел 4.2.2), тогаш периодот на мирување не стапува на сила.

4.2.5 Соопштување на пресуди

Понудувачите кои поднесуваат приговор или отпочнуваат судска постапка, но и договорните органи и субјекти мора да бидат информирани во однос на резултатот од постапките на правна заштита. Најчестиот начин за информирање на страните од приговорот или судската постапка отпочната против одлуката за доделување договор за јавни набавки во специјализираните органи за правна заштита или суд во земјите-членки е преку редовна **пошта**. Освен тоа, многу органи за правна заштита ги објавуваат своите одлуки и пресуди на нивните **веб-страници**. Понатаму, вообичаено е да се објават најважните одлуки, а најважно е што одлуките на судовите од повисока инстанца се објавуваат во годишните книги, весниците, службените

весници и правниот печат. Оваа пракса може да се примени за сите релевантни пресуди или само за избрани значајни одлуки. Во однос на пониските судови во Литванија, страните мора да побараат копија од одлуката што подлежи на дополнителна такса. Сепак, во општи црти, страните на постапките за правна заштита во јавните набавки ги дознаваат пресудите и одлуките по пошта или преку веб-страниците, а најважните одлуки од поопшт интерес често се објавуваат во службените весници или во правниот печат.

4.2.6 Трошоци, такси и депозити

Во голем број земји-членки, понудувачите кои отпочнуваат постапки за правна заштита треба да платат судски такси, депозити и надоместоци за експерти и правно застапување. Правилата за овие финансиски аспекти на правната заштита значително варираат во различни земји-членки. Освен тоа, може да варираат во зависност од органот за правна заштита, спорниот правен лек, вредноста на договорот, во зависност од тоа дали вредноста на договорот е над или под праговите на директивите за јавни набавки на ЕЗ и дали постапките се однесуваат на договор за набавка, услуги или за изведување работи. Единствената заедничка карактеристика е тоа што во повеќето земји-членки, приговорот до договорниот орган или субјект е бесплатен. Во голем број земји-членки нема **судски такси** во соодветните органи за правна заштита и во судовите. Понудувачите може да сносат ризик од плаќање дополнителни трошоци, како што се надоместоци за правно застапување или за експерти. Во некои земји-членки, постојат „**фиксни надоместоци**“ за сите постапки, независно од типот или од вредноста на договорот, имено во Данска (500 евра за Одборот за приговори), Финска (204 евра) и Литванија (30 евра). Во Словенија постои фиксен надоместок од околу 420 евра за договори за набавки и услуги и фиксен надоместок од околу 840 евра за договори за изведување работи под праговите на Директивите за јавни набавки на ЕЗ. Овие износи се удвојуваат во однос на договорите над праговите. Во Унгарија, исто така, има различни надоместоци за договори под и над праговите на Директивите. Сепак, во другите земји-членки има депозит на одреден **процент на вредноста на договорот**, кој треба да се плати како надоместок, на пример 3% во Естонија, 5% во Сојузните високи судови на Германија, 1% во Република Чешка или 1% за судски налог во Бугарија. На крај, во многу земји-членки, надоместокот може повеќе да зависи од вредноста на договорот, на пример во Кипар или во Обединетото Кралство. Канцеларијата за јавни набавки на Полска има надоместок за регистрација кој зависи од вредноста на договорот, дали е над или под праговите на Директивите за јавни набавки на ЕЗ и дали е договор за услуги, набавки или за изведување работи. Во однос на надоместоците и другите трошоци (правно застапување, пат, експерти, итн.), голем број земји-членки имаа правило според кое страната која го изгубила случајот треба да ги сноси сите или дел од трошоците на страната која го добила.

4.2.7 Обрасци

Органите за правна заштита треба да располагаат со минимален број информации во однос на името и адресата на подносителот, целта на спорот, предметот на постапката за прибирање понуди, фактичките и правните основи и докази. Затоа, со Законите за јавните набавки во многу земји-членки се утврдува дека во приговорите и судските постапки треба да се обезбедат минимални задолжителни информации. Освен тоа, постојат аргументи за задолжителни или опциони обрасци за судски постапки и приговори. Има ограничен број информации достапни во задолжителниот или опциониот образец кој се користи во постапките за правна заштита во јавните набавки. Сепак, задолжителните обрасци не се потребни во поголемиот број земји-членки. Во Холандија и Обединетото Кралство не постои посебен образец за постапките за јавни набавки туку вообичаените обрасци за секакви судски постапки се користат и за случаите од јавните набавки. Во Холандија се користи образец за информирање на договорниот орган дека против него е отпочната судска постапка, иако тоа е општ образец, а не документ посебно одреден само за јавните набавки. Во Кипар се користат одредени обрасци за постапки за јавни набавки.

4.2.8 Прашање на доверливост - Преглед

Освен тоа што постои потреба за **отвореност** и **транспарентност** во однос на постапките за правна заштита во судовите и другите органи за правна заштита во јавните набавки, исто така треба да постои баланс за барањата за доверливост во однос на личните, државните и деловните тајни. Затоа, голем број земји-членки ја уживаат потребата за доверливост во своите системи за правна заштита и правни лекови. Се разбира, општото начело за отворени и транспарентни постапки за правна заштита е предмет на јасно пропишани и строго ограничени исклучоци. Во склоп на полето на примена на овие исклучоци, со процесното право може да се дозволат судски постапки зад затворени врати (исклучувајќи ја јавноста), ограничување на пристап до документи или наметнување на обврска за доверливост на учесниците во судските постапки. Прашањата на доверливост може да имаат пошироки импликации. На пример, во системот за правна заштита кој не ужива доверливост, понудувачот може да одлучи да не отпочне постапка доколку треба да се обелоденат деловни тајни.

Сојузната канцеларија за јавни набавки на **Австрија** може да преземе соодветни мерки за заштита на интересите на доверливост на страните вклучени во постапка за јавна набавка, вклучувајќи ограничување и исклучување пристап до соодветни досиеја и документи, како и дискутирање на некој случај во затворена седница. Во **Белгија** не постојат посебни процедурални можности за да се земе предвид потребата од заштита на доверливите деловни информации, туку по совет на ревизорот до Conseil d'Etat дека потребата од заштита на доверливите деловни информации може да се земе предвид. Во таквите случаи, може да се поднесат докази само до Conseil d'Etat, а не до конкурентите. Персоналот и надворешните експерти на Канцеларијата за заштита на конкуренцијата на **Чешка** се обврзани да ги чуваат во тајност сите прашања кои произлегуваат во текот постапките. Оваа обврска не се применува во однос на тоа дали овие лица треба да сведочат пред суд или државните истражни власти или да поднесат докази во писмена форма до овие власти во согласност со Кривичниот законик. Доколку Канцеларијата забележи факт кој се смета како деловна тајна, треба да се преземе соодветна мерка со која ќе се спречи прекршок. Правото на понудувачот да ја провери договорната документација подлежи на добивање дозвола на Канцеларијата од страна на сите вклучени понудувачи. И во **Словенија** постои можност за одржување судски постапки *зад затворени врати*, но не и во **Естонија** и **Полска**. Во **Франција** има таква можност само во исклучителни околности доколку тоа е потребно за почитување на законот и поредокот, интимноста на приватниот живот или тајните заштитени со закон (ова може да се примени во однос на воените договори). Сепак, затворените постапки се многу чест случај во управните судови и не би било лесно да се применат во пракса. Во **Финска**, судот може да одлучи дали сослушувањето ќе се одржува без присуство на јавноста секогаш кога тоа е потребно, кога се презентира доверлив документ или кога се изнесуваат информации во текот на сослушувањето кои се доверливи. Коморите за јавни набавки на **Германија** мора да забранат пристап до досиејата од случајот за да се заштитат тајните и да се чува трговската или деловната тајна. Како начело, сослушувањата на Советот за јавни набавки на **Унгарија** се одржуваат во отворена сесија, но Советот може да одлучи да спроведе затворени постапки доколку тоа е потребно за чување на државната или професионалната или деловна тајна. Предмет на неколку исклучоци, во основа како резултат на деловни тајни, пристапот до досието од јавната набавка целосно е загарантиран до сите страни вклучени во постапките.

Во согласност со Законот за јавни набавки на **Литванија**, сите информации се сметаат како доверливи што се идентификува од страна на понудувачот или договорниот орган и не може да се открие на трето лице без нивна согласност, предмет на исклучоци, особено во однос на криминалните дејствија. Постапките „зад затворени врати“ се можни доколку е потребно да се заштити доверливата трговска дејност во **Холандија**. Судот исто така може да им забрани на страните да откриваат информации за постапките во јавност во текот на постапките и потоа. Во **Словачка**, надгледувањето е постапка која не е отворена за јавноста и државните службеници се обврзани да ги чуваат сите информации кои ги добиваат во текот на постапката. Сепак, конечната одлука е достапна за јавноста, иако се избришани податоците за идентификација. Слични начела се применуваат за оспорување на постапки. Во **Словенија**, процедуралните

можности исто така ја земаат предвид потребата за заштита на доверливите деловни информации, на пример преку затворени постапки. Сепак, начелото за транспарентност е најважно и процедуралните можности се предмет на законодавството за јавен пристап до информации. Во **Обединетото Кралство**, жалителот може да побара да добие пристап до досието за јавната набавка во нормална постапка за откривање што се применува во судските постапки во Англија и Велс. Сепак, може да се поднесе барање до судот за чување на доверливите информации надвор од судските постапки. Одлуката ја донесува судијата. Од друга страна, подносителот на барањето може да побара информации во согласност со Законот за слобода на информации од 2000 година. Договорниот орган, од друга страна, може да забрани пристап во согласност со Законот во случај информациите во досието за јавна набавка да се добиени со посебни инструкции за заштита на доверливата природа на тие информации, така што откривањето на соодветни информации би претставувало непочитување на довербата што е казниво за понудувачот и во случај ако откривањето на досието од јавната набавка би нанело штета врз трговскиот интерес на друго лице.

4.2.9 Вклученост на експерти во постапките за правна заштита

Во сите земји-членки, судиите вклучувајќи ги оние во органите за правна заштита во јавните набавки се адвокати. Сепак, во некои од случаите постои потреба за специјална експертиза покрај образованието од областа на правните науки и искуството потребно за постапките за правна заштита во јавните набавки. Таа експертиза опфаќа финансии, градежништво, бизнис-администрација и технологија. Еден од начините за прифаќање на оваа потреба е да се вклучат експерти како судии(-поротници) во судските комори или одборите или во комисиите за правна заштита. Друга можност е да се сослушаат независните експерти во текот на постапките за правна заштита како доказ. Сепак, за вклучувањето на експертите треба да се земе предвид дополнителното време и трошоци.

Во **Германија**, на пример, техничките и другите експерти се вклучени во постапките за правна заштита како членови на Коморите за јавни набавки. Всушност, еден од трите члена на Комората секогаш е почесен член на здружението со повеќегодишно искуство во областа на јавните набавки. Законот за јавни набавки на **Австрија** наметнува поротниците во Сенатот за правна заштита на Сојузната канцеларија за јавни набавки да бидат експерти во областа на јавните набавки и да бидат именувани од страна на понудувачите и договорните субјекти.

Експертите може да бидат сослушани, *inter alia*, во органите за правна заштита на **Австрија**, **Естонија**, **Франција** и **Унгарија**. Во судовите во **Белгија**, само судијата може да именува експерти. Трошоците однапред ги плаќа заинтересираната страна, но на крај ги плаќа страната која го губи случајот. Истото се однесува на трошоците за експертите во постапките пред Комисијата на заштита на конкуренцијата во **Бугарија**, судовите во **Холандија**, органите за правна заштита на **Романија** и судовите во **Обединетото Кралство**. Во постапките пред Комисијата за заштита на конкуренцијата на **Чешка**, Одделот за јавни набавки во соработка со Економскиот оддел може да донесе одлука за вклученоста на експертите (како адвокати и толкувачи), доколку се докаже дека е потребно. Трошоците за експерти се плаќаат преку посебен буџет на Комисијата. Исто е случај и кај постапките пред Одборот за приговори по јавни набавки на **Данска**, Одборот за жалби при Одделот за договори на **Малта** и Канцеларијата за јавни набавки на **Словенија**.

5. Средина и култура на правна заштита во јавните набавки

Поимот „средина и култура на правна заштита во јавните набавки“ на земјите-членки опфаќа различни аспекти во однос на работата на системот во пракса.

Прво, овој поим се однесува на **персоналот** вклучен во спроведувањето на постапките на правна заштита. Аспектите опфаќаат општо ниво на познавање на судиите и судиите-поротници во однос на законодавството за јавните набавки во конкретни црти и законодавството на Заедницата во општи црти, нивното познавање на процесот на јавна набавка и вклучените технички и финансиски аспекти. Освен тоа, односот кон јавниот интерес

од една страна и приватниот интерес на понудувачите од друга и тоа како тие два се балансираат се важни точки кои влијаат врз резултатот од постапките на правна заштита.

Второ, се однесува на **понудувачите** кои бараат правна заштита во одлуките за јавните набавки. Во соодветните аспекти спаѓаат владеење на правната, финансиската и административната позадина на процесот на јавните набавки. Освен тоа, општиот однос кон постапките на правна заштита е важен. Тоа е во границите на ставот „не гризи ја раката што те храни“ и „ајде да поднесеме тужба за да бидеме на безбедната страна“. Овој вообичаен став ќе влијае врз бројот на успешни приговори.

Трето, културата на правни лекови и правна заштита се однесува на **договорните органи и субјекти** кои се соочуваат со постапки за правна заштита. Во тие аспекти спаѓаат познавањето на правната страна на јавните набавки и односот кон понудувачите кои поднесуваат приговори или барања за судска правна заштита во одлуките за јавни набавки.

Четврто, овој поим се однесува на **адвокатите**, бранителите, правните застапници и правните советници кои ги советуваат и ги застапуваат и понудувачите и договорните органи и субјекти во постапките на правна заштита. Аспектите го опфаќаат нивното познавање на законодавството на ЕЗ и законодавството за јавни набавки.

Петто, се однесува на **креаторите на политики** во владите и законодавните власти. Тука аспектите опфаќаат владини политики кои ја подигаат свеста на системот за правна заштита и правни лекови или овие постапки се тема на парламентарните дебати.

Шесто, овој поим се однесува на следењето и лобирањето на другите клучни лица од **граѓанското општество**. Прашањето тука се однесува на тоа дали има здруженија или организации кои имаа посебен интерес во системот за правна заштита и правни лекови. Овој интерес може да има непосреден ефект врз ефикасноста на системот. На пример, здружението може да ги плаќа надоместоците и трошоците за постапките или да преземе постапки за да креира преседани. Можни клучни лица се НВО, како што сте трговските комори, здруженијата за градежна индустрија или антикорупциските движења.

5.1. Обука

Суштинското прашање во однос на знаењето на судиите и членовите на Комисијата за правна заштита, кои одлучуваат по случаите за правна заштита во јавните набавки, понудувачите кои поднесуваат барања за постапки за правна заштита, договорните службеници во договорните органи и субјекти и адвокати кои ги советуваат и ги застапуваат во постапките за правна заштита е дали е достапна обука во земјите-членки – за барањата на ЕЗ, за правниот аспект на националните системи за правна заштита и правни лекови и за економскиот, финансискиот и техничкиот аспект на јавните набавки. Освен тоа, битно е прашањето во однос на тоа дали овие извори на обука и информации се користат во пракса. Релевантни извори на обука и информации се економските, правните и другите факултети на универзитетите и колежите; обука овозможена од страна на канцелариите за јавни набавки, поединечните министерства и националните административни академии; курсеви за обука овозможени од страна на приватниот сектор, ЕУ и други интернационални организации; и информации добиени од семинари и конференции, национални здруженија за јавни набавки или други трговски здруженија, весници за академци и практиканти и веб-страници.

Голем спектар на можности за обука на судии, адвокати, понудувачи и договорни службеници се нуди во сите земји-членки, иако со значителни разлики во однос на степенот и начинот на кој се организира обуката и се овозможува од земја до земја. Во некои земји-членки, правните студии на универзитетско ниво го опфаќаат законодавството за јавни набавки како дел од образованието во управното право и законодавството на ЕУ; има книги, веб-страници и специјализирани весници за јавни набавки, национални здруженија за јавни набавки и истражувања во таа област. Во Франција, Германија и Обединетото Кралство се нудат постдипломски програми во областа на законодавството за јавните набавки; а институтите за економија и политика и истражување особено се осврнуваат на јавните набавки. Обука за јавни

набавки нудат и приватните институции во соработка со универзитети и владини институции, така што се организираат конференции и семинари од страна на националните и регионалните здруженија за јавни набавки.

Во некои земји-членки нема универзитетски курсеви, курсеви на колеџ или приватни центри за обука за јавни набавки, а нема ни весник ни национално здружение. Сепак се одржуваат некои семинари и конференции за прашањата од областа на јавните набавки. Интересно е да се забележи дека адвокатите во Луксембург и договорните органи ги користат можностите за обука во Белгија, Франција и Германија.

Во другите земји-членки, централната канцеларија за јавни набавки игра огромна улога во овозможувањето на обуката за јавни набавки.

Сепак, сите земји-членки во извештајот имаат наведено дека повеќето судии, понудувачи и договорни службеници – кои се главен извор на компетентност во таа област – се стекнуваат со потребното познавање на јавните набавки преку искуство „на работно место“, односно со „учење преку пракса“.

5.2 Ставови и кредибилитет во однос на постапките за правна заштита

Друго прашање кое треба да се нагласи во однос на културите на правна заштита и правни лекови во земјите-членки е ставот на понудувачите, договорните службеници и судиите кон постапките за правна заштита.

Во многу јурисдикции, понудувачите ги сметаат постапките за правна заштита како **прашање од последна инстанца**. Ова беше пријавено од Австрија, Република Чешка, Данска, Финска, Германија, Луксембург и Романија. Се применува само кај некои понудувачи во Унгарија, Португалија и Словачка.

Сепак, за некои понудувачи **други околности** влијаат врз нивната одлука за отпочнување постапки за правна заштита или пак се оградуваат од тоа. На пример, некои понудувачи воопшто не сакаат да отпочнуваат постапки за правна заштита бидејќи не сакаат да си ги нарушат шансите за следниот договор.

Освен тоа, од прилично голем број земји-членки беше пријавено дека често единствената цел на понудувачот во поднесувањето на приговори беше да се **оспори** јавната набавка преку постапки за правна заштита. Во Словачка некои понудувачи „не се двоумеа да преземат секакви правни чекори за да успеат во постапката за доделување договор, дури и по цена на можно влошување на деловните односи со вклучениот договорен орган.“

Освен тоа, некои понудувачи очекуваат **финансиски добивки** преку постапките за правна заштита, обидувајќи се да профитираат од договор кој не им е доделен ним. Таков случај беше пријавен кај мал број понудувачи во Германија, Португалија и Словачка.

Во студијата не е дадена точната висина на трошоците, но сепак, некои понудувачи се пријавени дека се **воздржале** од барање судска правна заштита поради високите судски такси и воопшто високите судски трошоци (вклучувајќи правно застапување) или во некои случаи поради долгите постапки.

Ставот на судиите и членовите на комисиите на органите за правна заштита кон приватните интереси на понудувачите кои од една страна бараат правна заштита, а од друга, јавен интерес, е опишан како фер и балансиран.

Ставот на договорните органи значително се разликува во земјите-членки. Во Австрија има одреден резервиран став кон постапките за правна заштита бидејќи тие го одложуваат извршувањето на договорот, но исто така постои општа прифатеност бидејќи се смета дека создаваат правна јасност. Во Белгија се претпоставува дека договорните службеници се склони кон постапки, а во Полска „не се охрабрени“. Во другите земји-членки е забележана далеку попозитивна слика: во Република Чешка, нивниот став се смета како „фер“, во Шведска како „нормално фер“, во Естонија и во Летонија како „неутрален“, во Германија како „балансиран“ и

во Франција „главно позитивен“. Договорните службеници во Ирска и нивните надлежни кои се занимаваат со приговори за понудувачите кои поднесуваат приговори или кои бараат судска правна заштита за одлуките за јавни набавки се опишуваат како многу сигурни за своите постапки и подготвени се да ги бранат. Во Португалија постои „општо чувство на почит и свест за правата во однос на приговорите и фер однос на постапките кон понудувачите“. Во Словенија, договорните службеници и нивните надлежни се опишуваат како свесни за присутната можност за судската заштита на изведувачот. Воопшто, тие не приговараат против некој подносител на приговор туку чувствуваат одбивност кон правната заштита во одлуките за јавни набавки. Како на пример, Обединетото Кралство пријавува дека договорните службеници надлежни се да дејствуваат во согласност со правилата за јавни набавки и да дејствуваат фер и разумно почитувајќи ги принципите на јавното право. Секој подносител на приговор треба да се третира во согласност со овие правила и принципи.

5.3 *Функционирање на системот за правна заштита и правни лекови во пракса*

Важно прашање во однос на културата на правна заштита и правни лекови на земјите-членки е како системот работи во пракса. Тука спаѓаат прашања во однос на тоа колку често понудувачите го користат системот за правна заштита и правни лекови, дали првостепените одлуки се обжалени во втора или пак дури во трета инстанца, дали понудувачите се успешни и задоволни со резултатот од постапките и кои правни лекови се доделуваат во пракса. Многу од овие аспекти тешко може да се оценат. Сепак, бројот на приговори, судски постапки и жалби може да се протолкува како показател на доверба во системите за правна заштита и правни лекови. Многу мал број случаи разгледани од страна на соодветните органи за правна заштита може да претставуваат показател за недостаток на доверба и кредибилитет, високи трошоци, судии кои влијаат врз јавниот интерес или други дефекти во системот за правна заштита, како што се кратки временски ограничувања и/или рокови наметнати за поднесување приговори, рестрикција на понудувачите поради деловни причини или недостаток на култура на оспорување. Од друга страна, тоа може да значи и дека повеќето договори за јавна набавка се спроведуваат законски и дека постапките за правна заштита поради тоа се непотребни. Голем број постапки може да упатат на многу незаконски договори за јавна набавка, но едноставно тоа може да биде одраз на многу спорно општество или деловни интереси [резултат на високи инвестиции (финансирани од страна на фондовите на ЕУ) кои се пуштени во новите земји-членки по денот на пристапување]. Речиси половина од 24-те земји-членки кои ги вратиле прашалниците исто така обелоденија бројки за функционирањето на системот во пракса, и тоа Австрија, Република Чешка, Естонија, Финска, Франција, Германија, Унгарија, Ирска, Летонија, Полска, Романија, Словачка и Шведска. Овие бројки варираат во однос на деталите и целта, но даваат ограничен преглед на репрезентативен број на земји-членки. За дополнителни информации во однос на бројките за системот во пракса во земјите-членки, може да се упати на Извештајот за процена на влијанието за 2002 година изготвен од страна на Комисијата. Овој извештај (SEC(2006) 557) е достапен на Интернет:

http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/remedies/remedies_en.htm.

Како главен орган за правна заштита на ниво на федерација, Сојузната канцеларија за јавни набавки на **Австрија** (BVA) годишно разгледува 200 пријави (вкупно од околу 1.100 од 1 септември 2002 година до 31 декември 2005 година). Од 723 одлуки во текот на овој период, 52 беа обжалени до Сојузниот уставен суд и 30 до Врховниот управен суд. Само девет од последните не беа одобрени.

Канцеларијата за заштита на конкуренцијата на **Чешка** евидентира 334 постапки во 2005 година, 184 по барање на понудувачите и 152 по иницијатива на Канцеларијата. Имаше 228 одлуки, со 104 завршени постапки и 64 кои завршија со казни за спорните договорни субјекти.

Во 2005 година до Канцеларијата за јавни набавки (КЈН) на **Естонија** од вкупно 7.569 постапки за доделување на договор за јавна набавка беа поднесени 281 приговори. Од овие, по 65 не беше одлучено, 67 ги исполнуваа процедуралните услови, 52 не ги исполнуваа процедуралните услови, 66 беа одобрени од страна на договорниот орган, 28 беа повлечени и само во 4 случаи

КЈН одлучи да ја поништи постапката за доделување договор за јавна набавка. Зачестеноста на правна заштита на одлуките за јавна набавка преку Канцеларијата како главен орган за правна заштита е 4%.

Во 2005 година, беа поднесени околу 500 приговори против одлуките за доделување договор за јавна набавка на договорните субјекти во **Финска** и Пазарниот суд донесе пресуди за 206 случаи. Од овие, 26% беа одобрени, 33% беа одбиени, 8% отфрлени и 33% изоставени или застарени.

Бројот на случаи за јавна набавка (вклучувајќи спорови поврзани со извршување на договорот) пред управните судови во Франција од 2001 година се зголемува: во првата инстанца, 4.365 случаи во 2001 година, 4.627 во 2002 година, 4.743 во 2003 година и 5.048 во 2004 година; во втората инстанца, 499 случаи во 2001 година, 683 во 2002 година, 724 во 2003 година и 755 во 2004 година; пред Државниот совет како последна инстанца на Управниот суд, 165 случаи во 2001 година, 128 во 2002 година, 180 во 2003 година и 133 во 2004 година. Сепак, треба да се нагласи дека најголемиот дел од овие случаи се однесува на извршувањето на договорот што е предмет на уредување на законодавството на Франција и не се поврзува со постапките на доделување договор за јавна набавка.

Во однос на одлуките пред склучувањето на договорот, бројот на издадени документи, целосно или делумно во корист на подносителите на молби е значително повисок од бројот на одлуки со кои се отфрлаат молби. Во 2004 година, беа усвоени 2.538 поволни одлуки од страна на првостепените управни судови притоа што 1.515 молби беа одбиени. Жалбите пред управните апелациони судови и Државниот совет имаат негативен резултат. Причината за потврдувањето на одлуките донесени во пониска инстанца од страна на управните судови е тоа што управните судии обрнаа посебно внимание на обврските од понудата и договорните обврски на договорните органи. Од 2000 година, бројот на молби во преддоговорни постапки пред првостепените управни судови исто така растеше: 149 молби во 2000 година, 173 во 2001 година, 265 во 2002 година, 290 во 2003 година, 474 во 2004 година. Овој пораст покажува дека доделувањата на договори по незаконски пат може брзо и лесно да се коригираат и дека примената на пресудата Алкател во однос периодот на мирување овозможи поефикасни правни лекови. Во 2004 година, 139 одлуки на управните судови делумно или целосно доделија правни лекови за кои беа поднесени барања и 174 одлуки за отфрлање на молбите. Освен тоа, бројката од 139 исто така делумно опфаќа поволни одлуки со кои договорниот субјект треба да плати многу ограничени износи.

Во 2004 година беа поднесени 1.493 молби до Коморите за јавни набавки на **Германија** и 314 непосредни приговори до Државните високи судови. Одлуките на Советот за јавни набавки на **Унгарија** во повеќето случаи не се оспорени во судовите. Се чини дека во **Ирска** најголемиот дел од приговорите се отфрлени уште пред да се одлучува по истите, а договорните органи се подготвени да ги бранат своите постапки.

Имаше повеќе од 200 приговори годишно до Бирото за следење на јавните набавки на **Летонија** во последните неколку години, од кои 70% беа неосновани. Во 30% од приговорите, Бирото забранува склучување на договорот ако се утврди дека прекршоците се важни и може да влијаат врз одлуката во однос на доделувањето на правата за јавна набавка. Причините за резултатот од приговори вклучува пристрасен став на договорните органи кон понудувачите и ограничени технички спецификации, што е најзабележително. Околу 10 до 18 одлуки на Бирото секоја година се обжалуваат во судовите. Додека сè уште не е одлучено по поголемиот дел од случаите, резултатот скоро секогаш одговара на претходните одлуки на Бирото.

Помеѓу 1997 година и 2005 година, органите за правна заштита на **Луксембург** донесоа одлука по околу 60 до 70 случаи.

Во 2005 година беа поднесени вкупно 4.094 жалби до Канцеларијата за јавни набавки (КЈН) на **Полска** од кои 308 беа повлечени, 1.714 потврдени, 1.226 одбиени, 440 отфрлени и 460 не беа испитани поради пропустот да се плати такса за регистрација. Во 2005 година беа поднесени 506 петиции до регионалните судови на Полска. Само 12,5% од пресудите резултираа во поништување на одлуките донесени од страна на КЈН.

Управните судови се главен форум за правна заштита во јавните набавки во **Шведска**. Во 2005 година беа отпочнати вкупно 1.280 случаи – најголемиот дел во управните судови. Само неколку случаи беа отпочнати од страна на понудувачи од други земји-членки, но повеќето меѓународни компании имаат филијала во Шведска. Помалку од 1% од сите договори за јавна набавка резултираа во приговори. Околу 30% од пресудите на договорниот орган или субјект наложија коригирање (13%) или повторно отпочнување на постапката. За многу случаи не беше донесена пресуда бидејќи органот или субјектот ја прекинал или ја коригирал постапката или веќе го склучил договорот. Повеќето случаи на правна заштита се однесуваат на процесот на евалуација.

Во 2005 година беа поднесени 1.089 приговори до Канцеларијата за јавни набавки (КЈН) на Словачка вклучувајќи 83 приговори од странство и 108 приговори во однос на договори над праговите на ЕЗ (до 50% во споредба со 2004 година). Канцеларијата донесе 500 *in merito* одлуки по приговорите пред склучувањето на договорот и девет одлуки по случувањето на договорот (во согласност со Законот за јавни набавки од 2006 година, повеќе не се одобрува поднесување приговор по склучувањето на договорот). Од овие одлуки, 44% беа во полза на подносителите на жалби, а 56% беа отфрлени како неосновани. За 578 поднесени приговори, постапките беа прекинати. Вкупно 18 одлуки на КЈН по приговорите беа оспорени во судовите. Контролата главно се фокусираше на незаконското искористување на постапката со преговарање без претходно известување. Од вкупно 856 постапки за доделување договор, беа евидентирани 489 различни законски прекршоци. Во 2005 година беа наметнати казни за 21 договорен орган и еден договорен субјект. Во 2005 година, сослушувањата во повеќето судови беа започнати од 2004 година. До Канцеларијата беа поднесени триесет првостепени пресуди, а во 25 случаи, постапката (обвинението) беше одбиено или беа прекинати судските постапки. Во три од петте случаи за кои не беше одлучено во корист на Канцеларијата, таа поднесе жалба до второстепениот суд. Во случаите по кои беше одлучено од страна на првостепениот суд во корист на Канцеларијата, беа поднесени 11 жалби до второстепениот суд, од кои за 10 беше одлучено во корист на Канцеларијата.

Додека сите земји-членки не испраќаат податоци за работата на нивните национални системи за правна заштита и правни лекови, податоците испратени од некои земји-членки не се комплетни, и пазарот за јавни набавки, правната традиција и големината на земјите-членки во голема мера се разликува, но сепак, може да се даден една општа оценка за работата на системите за правна заштита и правни лекови во пракса.

Само во ограничен број случаи, понудувачите и понекогаш и другите клучни лица ја **обжалуваат** одлуката на првостепените органи за правна заштита во втори и трети инстанции.

5.4 Граѓанско општество

Вклученоста на граѓанското општество во форма на лоби-групи или НВО во системите за правна заштита во јавните набавки и правни лекови се чини дека е ограничена во повеќето земји-членки. Голем број земји-членки имаат пријавено дека немаат посебно здружение за јавни набавки. Здруженија за јавни набавки има во Франција, Германија, Унгарија, Ирска и Холандија. Освен тоа, во голем број земји-членки, Трговските комори ги покриваат јавните набавки.

Соодветните државни оддели во Транспарентност интернационал беа споменати од страна на Бугарија, Република Чешка, Литванија, Словачка и Обединетото Кралство. Други релевантни организации се индустриските сојузи, специјализираните здруженија на градежната индустрија „архитекти“ „мали бизнис-организации“, посебни секторски здруженија, групи за заштита на животната средина и здруженија на локалните власти. Додека овие здруженија главно се фокусираат да влијаат врз законодавството за јавните набавки, исто така овозможуваат и обука и организираат и конференции. Исто така во општи црти ги советуваат своите членови во однос на јавните набавки и до одредени различни степени даваат совети за отпочнувањето на постапките.

Печатот и телевизијата редовно ги покриваат постапките за правна заштита во јавните набавки во Бугарија, Република Чешка и Словенија и повремено во Франција и Обединетото Кралство. Постои растечки интерес во Данска, но во Финска не се обрнува посебно внимание од страна на медиумите.

6. Заклучоци

Повеќето земји опфатени во оваа студија имаат **оперативен систем за правна заштита во јавните набавки и правни лекови** составен од специјализирани органи за правна заштита, редовни судови, граѓански и управни судови или комбинација од двата. Во најголемиот дел од земјите-членки постои можност за поднесување жалба во втора и често во трета инстанца. Се разбира дека не само органите за правна заштита од последна инстанца, туку и сите инстанци на институциите за правна заштита ги исполнуваат условите на судовите како што е утврдено од страна на Европскиот суд за правда. Постојат единечни системи со единствен пат на правна заштита и двојни системи со правна заштита овозможена во два различни типа на судови; се разбира дека мора да се бара надомест на штета во различен форум од оној за сите други правни лекови. Оштетените понудувачи имаат можност или обврска да поднесат приговор директно до договорниот субјект пред или во исто време со барањето за судска или квази-судска правна заштита.

Опсегот на системот за правна заштита во јавните набавки и правни лекови на земјите-членки опфатени во оваа студија секогаш ги покрива договорите над праговите на директивите за јавна набавка на ЕЗ. Во голем број од земјите, системот еднакво се применува за договорите под праговите. Сепак, некои земји-членки имаат различен и често основен или ограничен пат на правна заштита за овие договори за јавни набавки. Голем дел од земјите не прават разлика помеѓу јавни договорни органи и комунални претпријатија, додека кај други постојат различни органи за правна заштита, процедурални услови и правни лекови за вторите. Освен тоа, јавната или приватната природа на претпријатието може да вклучува разлики.

Националните системи дозволуваат **поништување** на посебни одлуки донесени во текот на постапката за јавна набавка, вклучувајќи ја одлуката за доделување договор за јавна набавка. Поништувањето на склучен договор е можно само доколку е во согласност со строго дефинираните услови, кои тешко може да се исполнат. Затоа, за да им се дозволи на понудувачите да го оспорат доделувањето на договорот, како резултат на прецедентното право со случајот Алкател, повеќето земји-членки имаат воведено период на мирување помеѓу периодот на доделување и склучување на договорот. Земјите-членки исто така овозможуваат привремени мерки со кои се одложува конечната одлука, а во некои земји, судските постапки имаат ефект на автоматско укинување на продолжувањето на постапката за јавна набавка. Сите земји-членки дозволуваат надомест на штети. Постојат правни лекови при приближно слични услови.

Додека **ставот** на судиите и на другите членови на комисиите за правна заштита кон интересите вклучени во постапката се опишува како фер и балансиран, ставот на понудувачите кои бараат правни лекови значителни се разликува во состав на јуридикциите опфатени во оваа студија. Во голем број земји, понудувачите ги сметаат постапките за правна заштита како последна станица за спроведување на нивните легитимни интереси или правично решение и за наоѓање правни лекови за грешките. Сепак, во некои јуридикции се наведува дека некои понудувачи го злоупотребуваат системот за да ги попречат постапките за јавна набавка или да ги присилат конкурентите да се откажат од договорот. Голем дел од односните системи за правна заштита се обидуваат да ја спречат оваа злоупотреба преку временски ограничувања, ограничувања во законското право, судските такси и депозити и понекогаш дури и преку казни за неосновани приговори.

Законодавството на ЕЗ на системите за правна заштита во јавните набавки и правни лекови на земјите-членки им наметнува изнаоѓање **итни и ефикасни правни лекови**. Додека во повеќето земји опфатени во оваа студија сите правни лекови, вклучувајќи го надоместот на штети, се достапни во разумни временски рокови, во некои земји-членки, одредени правни лекови, како

што е надоместокот на штети или поништувањето на склучен договор, може да траат со години. Во ретки случаи тоа не е резултат на временските рокови, туку е случај на работно оптоварување на органот за правна заштита и понекогаш на однесувањето на страните, на пример при размена на заклучоци во рок од неколку месеци или години. Ефикасноста е далеку покомплексно прашање. Опфаќа прашања за пристап на понудувачите до системот, колку понудувачите се задоволни со системот, расположливоста на соодветни правни лекови за негативните исходи како резултат на непочитувањето на законот и општата транспарентност и дури и едноставноста на системот. Ефикасноста на системот за правна заштита и правни лекови е зголемена, меѓу другото со широкиот опсег, јасното поврзување на случаи помеѓу органите за правна заштита и правилата за фиксни, разумни надоместоци и депозити, пристап до привремени мерки или ефект на автоматско укинување на започнување судска постапка, можности за обжалување на првостепени одлуки, искусни и фер судии и членови на комисии за правна заштита, отворено соопштување на одлуки, можност за доверливост и вклученост на експерти. Системите за правна заштита за јавни набавки и правни лекови во повеќето земји опфатени со оваа студија ги имаат сите или повеќето од овие елементи.

ДОДАТОК: ИЗВЕШТАИ НА ПОЕДИНИЧНИ ЗЕМЈИ ОД СИСТЕМИТЕ ЗА ПРАВНА ЗАШТИТА ВО ЈАВНИТЕ НАБАВКИ И ПРАВНИ ЛЕКОВИ ВО ЗЕМЈИТЕ-ЧЛЕНКИ

1. Австрија

Системот за правна заштита во јавните набавки и правни лекови на Австрија се заснова на **двоен систем на судска правна заштита** преку специјализиран орган за правна заштита во јавните набавки предмет на жалба до Врховниот управен суд или до Уставниот суд од една страна и приговори за надомест на штети преку граѓанските судови од друга страна. Системот се применува за јавните власти и претпријатија и за договорите над и под праговите на ЕЗ. Најзабележителните неодамнешни промени опфаќаат спроведување на законодавството за јавни набавки (1993 г.), воведување на единствено законодавство за јавни набавки (2002г.), проширување на посебниот систем за правна заштита во јавни набавки за договори под праговите на ЕЗ и уредување на преклузивни временски ограничувања за поднесување на приговори. Постарата верзија на соодветното законодавство може да ја најдете на www.ris.bka.gv.at.

1.1 Приговори до договорниот орган

Решавањето по приговори за одлуките за јавни набавки е дел од внатрешната организација на соодветниот **договорен орган** и затоа не се уредува со сојузниот закон за јавни набавки (BVergG). Не постои правен услов за информирање на договорниот орган пред започнувањето на постапката за правна заштита и не постои правен инструмент за уредување на приговорите до договорните органи и субјекти во Австрија.

1.2 Судска правна заштита

Во согласност со сојузниот систем утврден во Сојузниот устав на Австрија, постојат десет различни органи за правна заштита за жалби против субјектите за јавна набавка. Така, постапките кои треба да се следат се утврдени во законодавството за правна заштита во јавните набавки на девет различни сојузни покраини (*Länder*) на регионално и на општинско ниво (*Landesvergabekontrollgesetze*) од една страна и BVergG од друга страна. Бидејќи законите на покраините во голема мера се усогласени со BVergG, следниот опис ќе се фокусира на регулативите на ниво на федерација. Фактот дека федералниот систем резултира во десет различни органи за правна заштита, кои го применуваат истото BVergG, се смета како основна негативна страна на австрискиот систем. BVergG се овозможува единечен формален систем за правна заштита на ниво на федерација, кој го раководи посебен независен управен суд кој ги исполнува условите од директивите за правни лекови на ЕЗ и член 6 од Европската конвенција за човекови права. **Сојузната канцеларија за јавни набавки** (*Bundesvergabeamt – BVA*, Praterstraße 31, 1020 Wien, www.bva.gv.at) формира дел од судскиот систем за правна заштита како што е утврдено во сојузниот Устав и се состои од независни управни судии (именувани прво за тригодишен мандат; а потоа со можност за доживотно именување) и судии-поротници кои се именуваат според исти услови за одреден период по препорака на договорните органи и понудувачите. Одлуките на BVA се донесуваат во судовите кои се нарекуваат сенати и се состојат од еден управен судија и двајца судии-поротници. BVA има правна надлежност во согласност со директивите (поништување на одлуки на договорните органи, преземања привремени мерки). Според BVergG, BVA е надлежна за правна заштита на понудувачите во преддоговорната фаза (односно, периодот пред доделување на договорот) на постапката за јавна набавка и треба да донесе одлука во рок од шест недели. По доделувањето на договорот, надлежноста на BVA се ограничува на изјави во однос на тоа дали постапката за јавни набавки е во согласност со BVergG или не. Оваа изјава го сочинува суштинскиот услов, а оттаму и основата за **барања за надомест на штети пред граѓанските судови**. Одлуките на BVA се објавуваат на Интернет (види <http://www.bva.gv.at>) и истите може да се оспорат пред Врховниот управен суд и Уставниот суд во Виена (види <http://www.vwgh.gv.at> и <http://www.vfgh.gv.at>, Judenplatz 11, 1010 Wien). Со BVergG се уредува организацијата и внатрешната структура на

BVA според член 6 од Европската конвенција за човекови права. Независноста на управните судии (постојани членови – *Senatsvorsitzende*) е загарантирана со уставното право. Постојаните членови се именуваат од страна на Сојузниот претседател на Австрија; претседавачот и замениците се именуваат доживотно. Има услови во однос на професионалноста и квалификациите за именување во BVA (посебно познавање на јавните набавки и искуство со прашања од областа на правото). Претседавачот, заменикот и постојаните членови мора да бидат квалификувани адвокати со најмалку 5-годишно работно искуство како адвокати или барем пет години работно искуство во јавните набавки. BVA, Врховниот управен суд и Уставниот суд ги исполнуваат обврските на пресудите *Дорш* и *Салцман*. BVA има донесено одлука по 208 од 285 барања за правна заштита во 2003 година, по 195 од 266 во 2004 година и по 183 од 257 во 2005 година. Помеѓу 1 септември 2002 година и 31 декември 2005 година, BVA решавала по 1.092 од 1.126 барања. Од сите 723 одлуки во текот на овој период, 52 биле обжалени во Сојузниот уставен суд и 30 во Врховниот управен суд. Само девет од последните не беа целосно одобрени. Според сојузниот систем утврден во Уставот на Австрија, има десет различни органи за правна заштита, како управни судови (*Unabhängige Verwaltungssenate* во седум *Länder*), така и посебни судови за правна заштита во јавните набавки (во две *Länder* (покраини) и на ниво на Федерација). Органите се дадени на <http://www.bka.gv.at/DesktopDefault.aspx?TabID=5100&Alias=bka>. Органите за правна заштита се воспоставени врз основа на Сојузниот устав (*Bundes-Verfassungsgesetz*), актот на Парламентот (*Bundesvergabegesetz*), и уставите (*Landesverfassungen*) и законите (*Landesvergabekontrollgesetze*) на одделните покраини во Австрија.

1.3 Алтернативно решавање спорови

Две покраини, имено Каринтија (*Kärnten*) и Долна Австрија (*Niederösterreich*) имаат воспоставено органи за алтернативно решавање спорови. Правилата се утврдени во *Kärntner Vergaberechtsschutzgesetz* (Актот за јавни набавки на Каринтија <http://www.bka.gv.at/2004/4/20/kaernten-vergabe.doc>) и *NÖ Vergabe-Nachprüfungsgesetz* (Актот за правна заштита во јавните набавки на Долна Австрија <http://www.bka.gv.at/2004/4/20/noe-vergabe.pdf>).

1.4 Правни лекови

Сите одлуки за јавна набавка дадени во член 2 став 16 BVergG, донесени пред склучувањето на договорот може да бидат оспорени пред BVA („одделно спорна одлука“). Секоја друга одлука пред склучувањето на договорот која не е дадена во овој член може да се оспори во комбинација со претходната одлука која е наведена и поради тоа спорна. Опсегот на одделно спорните одлуки ги покрива **сите основни одлуки** кои ги донесува договорниот субјект пред склучувањето на договорот (оглас за прибирање понуди, договорни документи, потесен избор, елиминација на понуда, одлука за доделување договор за јавна набавка, итн.). BVA има моќ да поништува одлуки на договорните органи и да донесува **привремени мерки** во преддоговорната фаза. По доделувањето на договорот, надлежноста на BVA се ограничува на **изјави во однос на тоа дали постапката за јавни набавки е во согласност со BVergG или не**. Оваа изјава го сочинува суштинскиот услов, а оттаму и основата за барања за **надомест на штети** пред граѓанските судови. Во посебен случај - кога договорниот орган доделува договор директно со очигледно прекршување на законот - BVA може да го поништи договорот. Надлежностите на BVA се уредуваат со член 312 од BVergG, односно постапките во член 320 до 327 (поништување на одлуки), членови 328 до 330 (привремени мерки) и членови 331 до 334 (изјава за усогласување). **Поништувањето** или укинувањето на доделениот договор може да се изврши само од страна на граѓанските судови врз основа на општите услови утврдени во граѓанското право. Но досега немало таков случај во пракса. Поднесувањето приговор во принцип **нема ефект на укинување**. Подносителот на приговорот мора да побара привремени мерки. **Само во конкретни случаи (наброени во BVergG) барањето за привремени мерки има ефект на укинување** (отворање понуди, доделување договор и повлекување на постапката). BVA може да донесе привремени мерки кои ги бара економскиот оператор доколку може и е потребно да се спречи штетата што претстои (види член 328 BVergG). Судот или друг орган за правна заштита може да ги земе предвид можните последици од

привремените мерки за сите интереси за кои постои веројатност да им се нанесе штета, вклучувајќи го јавниот интерес и одлучуваат да не носат такви мерки онаму каде негативните последици би ги надминале позитивните. Доделувањето надомест на штети се уредува со *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* (ABGB, Граѓански законик). По доделувањето на договорот, надлежноста на BVA се ограничува на изјави во однос на тоа дали постапката за јавни набавки на договорниот орган е во согласност или не. **Оваа изјава го сочинува суштинскиот услов, а оттаму и основата за барања за надомест на штети пред граѓанските судови.** Штетите **не се ограничени на трошоци од понудата**; во некои случаи може да го опфатат и интересот на договорот или профитот. Не постојат одредби за периодични казни исплати. Прецедентното право е ограничено, но е од големо значење како резултат на систем кој се состои и од кодексно и прецедентно право.

1.5 *Постапка*

Процедуралните прашања се уредуваат во **BVergG** и горенаведените сојузни закони (*Landesvergabekontrollgesetze*). Доколку BVergG не овозможи регулатива, тогаш примена наоѓа *Allgemeines Verwaltungsverfahrensgesetz* – AVG (Законот за општа управна постапка, видете <http://www.ris.bka.gv.at/englische-rv/>). Случаите може да ги отпочнат понудувачите и економските оператори под услов да го наведат интересот во склучувањето на договорот и дека подносителите на молби претрпуваат штета или се во опасност да претрпат штета со наводното непочитување на законодавството (за јавни набавки). Понудувачите смеат да поднесат приговор до BVA во рок од **14 дена**. Во посебни случаи (постапките под праговите, итните постапки, итн.), овие временски ограничувања се **скратени на седум дена**. Како што наметнува BVergG, судиите-поротници во Сенатот за правна заштита се експерти во областа на јавните набавки. Посебни експерти може да бидат вклучени на барање на BVA. Рефундирањето на трошоците се уредува со AVG (видете член 52 **et seq.**) во согласност со Законот за утврдување надоместоци. За секој приговор поднесен до BVA, мора да се плати **паушален износ**, во согласност со Анекс XIX BVergG. Минималниот надоместок е 200 евра за директно доделување и 5000 евра за договори за изведување работи над праговите на ЕЗ. Не треба да се плаќаат други правни надоместоци на BVA. Ке има мала промена во регулативите во однос на паушалниот износ за правна заштита како резултат на одлука на Уставниот суд. Дополнителни административни такси треба да се платат во сојузните органи за правна заштита. Понудувачите може слободно да побараат правен застапник, но мора сами да ги сносат трошоците. Успешниот понудувач го **рефундира** паушалниот износ. BVA одлучува за овие трошоци. BVA може да преземе соодветна мерка за заштита на интересите на доверливост на страните вклучени во постапка за јавна набавка, вклучувајќи ограничување и исклучување пристап до соодветни досиеја и документи, како и дискутирање на некој случај во затворена седница. Одлуките објавуваат или во писмена форма или по факс и електронска пошта до страните, а дополнително се објавуваат и на Интернет (видете <http://www.bva.gv.at>). BVA донесува одлука во случаите на поништување во рок од шест недели, а во однос на привремените мерки во рок од една недела. Релативната брзина на BVA во споредба со системот на граѓанскиот суд кога станува збор за донесување одлуки е главната позитивна страна на системот за правна заштита на Австрија. Нема задолжителни обрасци или други задолжителни документи за постапките за правна заштита.

1.6 *Култура на правна заштита*

Не постои официјална (владина) **обука** за прашања од областа на јавните набавки или законодавството на ЕЗ. Правните универзитетски студии го опфаќаат законодавството за јавни набавки како дел од образованието во управното право и законодавството на ЕЗ. Најголемиот дел од обуката за јавни набавки се нуди од страна на приватни институции во соработка со универзитети (*Vergaberechtslehrgänge*) и посебни програми/професионална обука (во однос на примената на рамковните договори, јавните приватни партнерства, итн.). **Ставот на судиите** и членовите на комисиите во органите за правна заштита во јавните набавки кон јавниот интерес од една страна и приватните интереси на понудувачите од друга се смета дека е балансиран со мала наклонетост кон интересите на понудувачите. Некои понудувачи воопшто не сакаат да отпочнуваат постапки за правна заштита бидејќи не сакаат да си ги нарушат шансите за

следниот договор (ова особено се однесува за договорите со ниска цена). Некои понудувачи имаат намера да ја попречат преку постапки на правна заштита, додека некои се спречени да бараат судска правна заштита поради високите трошоци (вклучувајќи го правното застапување, итн.). Познавањето на договорните службеници на правните и други прашања во однос на јавните набавки се разликува во зависност од соодветниот договорен орган. Додека на сојузно ниво големите договорни органи може да си дозволат соодветна обука, на општинско/локално ниво се јавуваат проблеми во наоѓањето обучен персонал. Во општи црти, договорните службеници се против постапките за правна заштита бидејќи на тој начин се пролонгира доделувањето на договорот. Сепак, не постои општа прифатеност на постапките за правна заштита бидејќи овозможуваа правна сигурност. Има два правни весника во кои се разработуваат прашања од областа на јавните набавки: *Zeitschrift für Vergaberecht und Beschaffungspraxis* (ZVB, види www.manz.at) и *Recht und Praxis der öffentlichen Auftragsvergabe* (RPA, види www.verlagoesterreich.at). Законодавството за јавни набавки се разработува на академските и професионални конференции и семинари во Австрија. Најважната конференција е *Vergabeforum* која се организира на годишно ниво од страна на приватен институт за професионална обука и *Vergaberechtstag*, исто така организиран на годишно ниво од страна на BVA; вториот главно служи како форум за судии и управни судии кои се занимаваат со случаите за јавни набавки. Постои државна асоцијација за законодавство и политика за јавни набавки кое се вика Клуб за понуди на Австрија (види www.tenderclub.at). Нема посебна лоби-организација за прашањата од областа на јавните набавки, но Стопанската комора (види www.wko.at) и Индустрискиот сојуз на Австрија (види www.iv-net.at), меѓу другото, лобираат за општите интереси на понудувачите во јавните набавки. Воопшто, одлуките на ЕСП директно влијаат врз постапките за јавни набавки бидејќи формулацијата на BVergG во голем дел е израмнета со формулацијата на директивите на ЕЗ; затоа, речиси секое толкување на директивите од страна на ЕЦЈ претставува толкување и на BVergG. Одлуките се спроведуваат во националното законодавство за јавни набавки (т.е., BVergG и *Landesvergabekontrollgesetze*). Во пракса, страните често се осврнуваат на соодветните пресуди. Еден актуелен извештај за повеќето прашања е опфатен во годишниот извештај за активности - *Tätigkeitsbericht* на BVA (видете www.bva.gv.at, на германски јазик).

2. Белгија

Поединечните управни одлуки, како што е одлуката за јавна набавка, може да бидат оспорени во **граѓанските судови** и трибунали и во **управните судови**, односно Државниот совет. Направена е разлика помеѓу можностите за национална правна заштита пред и по известувањето на избраниот понудувач за одлуката за јавна набавка (склучување договор). **Пред известувањето за одлуката**, оштетениот понудувач може да ја оспори одлуката или во Државниот совет преку барање за укинување со итна нужност или во граѓански судови и трибунали со итна жалба. Благодарение на овие преддоговорни итни постапки, понудувачот има можност да спречи потпишување на договорот. **По известувањето за одлуката**, оштетениот понудувач може да ја оспори одлуката во Државниот совет само со барање за поништување (кое може да трае четири до пет години или подолго) или во граѓанските судови и трибунали. Вторите постапки може да се искористат за компензација на погрешно одбиен понудувач, доколку тој или таа докаже дека нему или нејзе му/ѝ е одземена реалната шанса за добивање на договорот и во конкретни случаи да го прекине или да го прогласи неважечки секој договор кој нерегуларно е доделен. Државниот совет е надлежен да носи пресуди за одлуките на административните органи. Некои договорни органи не може да се квалификуваат како управни органи. Во таквите случаи, оштетениот понудувач може да ја оспори одлуката за јавна набавка само во граѓанските судови и трибунали. Не постои разлика помеѓу договори за кои се применуваат директиви и договори за кои не се применуваат. Исто така, нема разлика во системот за комунални претпријатија.

2.1 Приговор до договорниот орган

Во Белгија, не е задолжително понудувачите формално да се спротивставуваат/да приговараат/да се жалат на договорниот орган како предуслов за да бараат правна заштита.

Нема конкретни правила. Понудувачот може да поднесе приговор до договорниот орган. Секој договорен орган може да одлучи како ќе реши по таквите приговори. Нема конкретни правни инструменти кои ги уредуваат формалните приговори на понудувачите.

2.2 Судска правна заштита

Белгиските органи за правна заштита беа воспоставени врз основа на членовите 144-161 од Уставот. Има општи/редовни судови од последна инстанца, кои ги разгледуваат одлуките за јавна набавка, *Cour de cassation* (Palais de Justice, Place Poelaert 1, 1000 Brussels; телефон +32 508 61 11, веб-локација: <http://www.cass.be>). Според член 152 од Уставот на Белгија, судиите не може да се сменат. Во *Cour de cassation*, кој е суд од последна инстанца за жалби има пет *Cours d'appel* (детали на <http://www.cass.be>), кои се на ниво на апелација и 27 *Tribunaux de premier instance*, кои се првостепените судови. Има управен суд од последна инстанца, кој ги разгледува одлуките за јавни набавки, *Conseil d'Etat* (Rue de la Science 37, 1040 Brussels; телефон +32 2 234 96 11, веб-локација: <http://www.raadvst-consetat.fgov.be>). Според член 70, став 4 од координираните закони за Државниот совет од 12 јануари 1973 година, управните судии во *Conseil d'Etat* не може да се сменат. Нема управни судови под нивото на последна инстанца (*Conseil d'Etat*). Претседателите и другите членови на органите за правна заштита од последна инстанца и во управните и во редовните судови имаат квалификувано правно искуство и мора да полагаат испити организирани од страна на *Hoge Raad voor Justitie* (редовен) или *Conseil d'Etat* (управен). Сите овие судови ги исполнуваат условите на пресудите *Dorsh* (*Dorsh*) и *Salzman* (*Salzman*). Нема општи **органи за алтернативно решавање спорови** чија задача е разгледување на одлуките за јавна набавка во Белгија. Сепак, во однос на секторот за комунални услуги, Белгија го има транспонирано механизмот за атестирање (член 3 до 7 од Директивата 92/13/ЕЕЗ) и механизмот за медијација (член 9 до 11 од Директивата 91/13/ЕЕЗ) со членовите 113-121 од Кралскиот декрет од 10 јануари 1996 година.

2.3 Правни лекови

Секоја одлука со правен ефект во однос на јавните набавки може да биде оспорена од страна на понудувачите (спецификации, доделување, итн.). Сепак, само одлуките кои може да се квалификуваат како спроведливи управно-правни акти може да се оспорат во Државниот совет. И редовните судии (редовни судови и трибунали) и управните судии, имено Државниот совет, се одговорни за спроведување на одредбите од директивите за правни лекови на ЕЗ. Организацијата и функционирањето на Државниот совет се уредуваат со структурирани закони за Државниот совет координирани со Кралскиот декрет од 12 јануари 1973 година (http://raadvst-consetat.fgov.be/En/whatwedo_en.htm) и спроведувањето на декретите. Експертизата на Советот се смета како најјака страна на белгискиот систем. Државниот совет има моќ да **поништува** одлуки на администрацијата, вклучувајќи ги договорните органи. Како резултат на преоптоварувањето на Државниот совет, рокот за одлука во случај на барање за поништување често е четири до пет години. Овој долг период се смета за најголема слаба страна на системот на Белгија. Освен жалба за **поништување**, до Државниот совет може да се поднесе и **жалба за прекин** дури и со итна нужност. За да се добие прекин, подносителот на приговорот мора да поднесе заснован доказ за сериозно нанесување штета, која тешко може да се надомести. Во случај на **прекин** поради итна нужност треба да се поднесе доказ и за неа. Државниот совет исто така може да наметне **периодични казнени исплати**. Оштетениот понудувач не може да добие финансиски надомест на **штети** во Државниот совет. Ова се смета како друга слаба страна на системот на Белгија. Штетите може да се надоместат само во редовните судови и трибунали. Правните лекови кои може да се наметнат од редовните судови и трибунали се утврдени во Судскиот законик. Само редовните судови и трибунали имаат јурисдикција да решаваат по деликти. Финансиските штети може да се надоместат само во редовните судови и трибунали. Нема конкретен правен систем за процена на штети во однос на јавните набавки. Чл. 1382 *et seq.* од Граѓанскиот законик ги утврдува општите начела од деликвентно право и се применуваат за надоместок на штети во областа на јавните набавки. Овој правен концепт опширно е развиен во правната наука и доктрина. Според член 1382 од Граѓанскиот законик, штетите може да се пријават доколку се исполнуваат три услови: постоење на вина, постоење штети и постоење каузална врска помеѓу вината и пријавените

штети. Според законодавството на Белгија, правните лекови кои се применуваат за штети се независни од примената за прекин или поништување на „предоговорни“ управни одлуки во однос на јавните набавки. Сепак, поништувањето на одлуката за јавната набавка од страна на Државниот совет *ipso facto* ја докажува вината на договорниот орган во судовите и трибуналите. Во тој случај подносителот на приговор треба да ги докаже штетите и причинската врска помеѓу вината и штетите. Подносителот не мора да ја чека одлуката за барањето за поништување од Државниот совет за да побара надомест на штета во судот и трибуналите, туку во овој случај подносителот на приговорот е обврзан да ја докаже вината на договорниот орган покрај штетите и причинската врска. Во однос на пресметката на штетите, подносителот на приговори треба да ја пресмета и да ја оправда сумата за настанатите штети, а судијата ја мери во зависност од случајот. Најчесто, надоместоците на штети кои се доделуваат како резултат на приговори во однос на јавната набавка повеќе се компензација за изгубена шанса. **Сепак, член 15 од Законот од 24 декември 1993 година утврдува систем на фиксен надомест од 10% од тендерската цена за барања поднесени од страна на квалификуван понудувач чија понуда е „најниска цена“ доколку оваа основа за доделување е задолжителна („aanbesteding“).** Освен тоа, забележано е дека бидејќи договорите не може да се сметаат како унитарни акти, не спаѓаат под јурисдикција на Државниот совет. Само редовните судови може да наложат правни лекови во овој контекст. Можностите за прекин и/или поништување на склучени договори се предмет на дискусија. Освен тоа, *итна жалба* (член 584, Судски законик) поднесена до судовите и трибуналите може да се искористи како барање за забрана или налог за договорниот орган. На овој начин, на договорниот орган може да му се **наложи** да дејствува, да не дејствува или да донесе конкретна одлука. Така, судот може да наложи правосилни мерки кои ја оставаат одлуката на судијата во мирување или на Државниот совет за барањето за прекин. Со помош на периодични казнени исплати може да се обезбеди усогласување со овој налог. Неодамна беше усвоен нов Закон за јавни набавки (4 мај 2006 година) со кој се воведуваат некои новитети. Во однос на правните лекови, се нагласува **правно мирување**. Во текот на ова фиксно одложување, подносителот на приговорот може да побара прекин (до Државниот совет, дополнително до редовните судови и трибунали) на доделувањето на договорот без да се нанесе сериозна штета која тешко може да се надомести. Јавниот интерес може да се земе предвид иако нема правен услов за тоа. Неодамна усвоениот Закон за јавни набавки јасно ја наведува оваа можност. Доколку договорот е доделен пред да истече периодот на мирување, подносителот на приговорот може да побара од претседателот на редовниот трибунал да го поништи договорот. Оваа можност се смета како важна позитивна страна на системот на Белгија и најважната новина во текот на последните неколку години. Откако договорот ќе се додели, не може да се поништи или да се укине како резултат на нерегуларноста во постапката на доделување (имунитет на договорот). Судијата (редовни судови и трибунали) и управните судии (Државен совет) може да наметнат периодични казнени исплати. Правниот концепт на периодичните казнени исплати кои може да се наметнат од страна на судовите и трибуналите се наведени во Судскиот законик (член 1385 bis *et seq.*). Условите за периодични казнени исплати наложени од страна на Државниот совет се утврдени во Кралскиот декрет од 2 април 1991 година, во однос на судската постапка на администрација на Државниот совет во делот за периодични казнени исплати.

2.4 *Постанка*

Правните инструменти кои го уредуваат процесното право на органите за правна заштита во јавните набавки се Судскиот законик („code judiciaire“) и структурните закони за Државниот совет координирани со Кралскиот декрет од 12 јануари 1973 година и неговите декрети за спроведување (превод: <http://www.raadvst-consetat.be/En>). Само страните кои имаат ефикасен интерес за да го склучат договорот и на кои може да им се нанесе штета со нерегуларноста, како и самите договорни страни имаат право да отпочнат случаи за решавање на предоговорните нерегуларности. Страните на договорот, потенцијалните или отстранетите понудувачи и некои трети лица може да поднесат петиција за поништувањето на секоја одлука пред склучувањето на договорот. Треба да се забележи дека е спорно доколку трети лица може да побараат поништување на договорот до судијата (cf. supra, на пр. новиот Закон за јавни набавки го утврдува имунитетот на договорот во одредени случаи). Страните на договорот

може да побараат надомест на штети во таквите случаи. Барање за поништување или укинување мора да се поднесе во рок од 60 дена по известувањето за спроведливата одлука до Државниот совет. За барање до судовите и трибуналите се применуваат општите услови за налог. Во некои случаи, периодот на мирување кој го одредува временското ограничување во кое понудувачите треба да започнат постапки за правна заштита се дефинира со закон (10 дена, може да се продолжи, исто така Закон за јавни набавки). Отпочнувањето на постапка **нема ефект на укинување**. Нема посебни одредби во однос на *задолжителните* временски ограничувања за одлуки во однос на јавната набавка. Применливите прописи утврдуваат различни временски ограничувања, но никое од нив не е задолжително (доколку судијата го продолжи временското ограничување, донесената одлука останува да важи). Како резултат на судските поместувања во Државниот совет, рокот за одлука во случај на барање за поништување обично е четири до пет години. Рокот за одлука во однос на обично барање за укинување е околу два до пет месеци. Секогаш судијата е оној кој ја разгледува можноста за назначување **експерт**. Трошоците однапред ги плаќа заинтересираната страна, но на крај истите ги сноси страната која го губи случајот. Условите за Државниот совет се утврдени во Декретот на Принцот Регент од 21 август 1948 година, особено член 20 до 25. Одредбите кои се применуваат за експертите назначени од страна на судовите и трибуналите се утврдени во Судскиот законик, особено член 962 до 991. Трошоците за издавањето повици и надомест на штета за постапката (судови и трибунали), обврски за печат (Државниот совет) и таксите за испитување треба да ги платат подносителите на жалба. Нема дополнителни посебни трошоци за понудувачите кои бараат судска правна заштита во однос на случаите за јавни набавки. Доколку е потребно правно застапување, секоја страна на постапките за правна заштита треба да си плати свои адвокати, но другите судски трошоци обично ги сноси страната која го губи случајот. Сепак, во некои случаи, трошоците за адвокат исто така ги сноси страната која го губи случајот. Не постојат посебни процедурални можности за да се земе предвид потребата од заштита на доверливите деловни информации, туку по совет на ревизорот („auditorsverslag“) до Државниот совет дека може да се земе предвид потребата од заштита на доверливите деловни информации. Во таквите случаи, може да се поднесат докази само до Државниот совет, а не до конкурентите. Нема задолжителни обрасци и документи кои се користат за правната заштита во јавните набавки и правни лекови, но во секоја молба мора да се почитуваат одредени задолжителни забелешки и формални правила. Страните преку пошта се известуваат за одлуките на органите за правна заштита. Одлуките на Државниот совет може да се најдат на официјалната веб-страница (<http://www.raadvst-consetat.be>). За одлуките на судовите и трибуналите, нема систематско објавување. Прецедентното право е ограничено, но е од големо значење како резултат на систем кој се состои и од кодексно и од прецедентно право.

2.5 *Култура на правна заштита*

Судиите и членовите на комисиите на органите за правна заштита во јавните набавки и адвокатите за јавна набавка кои ги застапуваат понудувачите или договорните субјекти во постапките на правна заштита, го стекнуваат своето знаење конкретно за законодавството за јавни набавки и во општи црти за законодавството на Заедницата и за начинот на кој јавните набавки функционираат во пракса, како и вклучените технички и финансиски аспекти преку универзитетски студии или постојано образование, книги и статии за јавните набавки, искусни адвокати, курсеви овозможени од страна на Министерството за правда или од страна на приватни организации и веб-страници како што се <http://www.simap.eu.int/>, <http://www.jepp.be>, <http://www.binnenland.vlaanderen.be/overheidsopdrachten/index.htm>. Истото се однесува на понудувачи кои добиваат информации преку адвокати, консултанти или професионални организации. Tijdschrift voor Aannemingsrecht (T.Aann.) е весник во кој се разработува законодавството за јавни набавки. Прашањата од областа на законодавството за јавни набавки се разработуваат на многу академски и професионални конференции и семинари во Австрија. Vlaamse vereniging voor aanbestedingsrecht (<http://www.vva-vzw.be>) и Esimap, Centre d'études, de services et d'information en matière de marchés publics et domaines connexes (www.esimap.be) се национални здруженија за законодавството за јавни набавки и политиката. Граѓанското општество за јавни набавки кое ги следи и кое лобира за други клучни лица или е вклучено на каков било друг начин се состои, на пример, од Nationale Confederatie van het Bouwbedrijf и

Vlaamse Confederatie Bouw, кои организираат конференции за јавни набавки, информираат и советуваат. Службениците за јавни набавки може на пример да се придржуваат кон програмите за обука на Vlaamse vereniging voor aanbestedingsrecht.

3. Бугарија

Со изменет Закон за јавни набавки (ЗЈК) кој стапи на сила на 1 јули 2006 година, системот за правна заштита во јавните набавки се состои од првостепено сослушување пред **Комисијата за заштита на конкуренцијата (КЗК)** и судска правна заштита од втора и последна инстанца пред **Врховниот управен суд (ВУС)**. Голем број различни правни лекови може да се доделат во однос на договори над и под праговите. Бидејќи овие договори се речиси нови, досега нема големо оперативно искуство.

3.1 Приговор до договорниот орган или субјект

Поднесувањето приговор до договорниот орган или субјект не е задолжителна фаза од системот за правни лекови. Единствената обврска на подносителот на приговорот е да испрати копија од барањето до органот или субјектот.

3.2 Квази-судска правна заштита

КЗК е посебен првостепен орган за правна заштита во јавните набавки кој е независен од Владата. Секоја одлука, активност или недостиг на активност од страна на договорните субјекти во постапката за доделување договор за јавна набавка **пред склучувањето** на договорот за јавна набавка или рамковниот договор е предмет на правна заштита пред КЗК. КЗК нема јурисдикција по склучувањето на договорот. Членовите *немаат* статус како оној на судиите. Согласно Законот за заштита на конкуренцијата, субјектот се состои од седум лица кои ги избира и ги разрешува Националното собрание за период од пет години. Може повторно да бидат избрани за наредни пет години. Претседавачот мора да биде квалификуван адвокат кој специјализирал во тоа поле најмалку десет години. Сите членови на КЗК мора да бидат државјани на Бугарија со завршени правни или економски студии, и со пракса од најмалку пет години со високи професионални етички квалитети и кои не се осудувани за извршено кривично дело од секаква природа. Не смее да бидат ангажирани на друго платено работно место, освен ако се работи за научна или предавачка дејност, ниту пак не смее да имаат полза од претпријатија.

3.3 Судска правна заштита

ВУС е **управен суд од последна инстанца** во кој се разгледуваат одлуките за јавни набавки. Пред 1 јули 2006 година, граѓанските судови имаат јурисдикција за договорите за јавни набавки. Одлуките на КЗК се предмет на жалба пред тричлен комитет на ВУС. ВУС ја гарантира својата **независност** со утврдување на служба, мандат, квалификации на членовите, финансирање итн. ВУС е воспоставен врз основа на Уставот и Актите на Парламентот и ги исполнува условите за суд утврдени во пресудите *Дори* и *Салцман*. Сите судови се независни од извршната, управната или друг дел од власта, а нивните одлуки се од правна природа. Нивните судии мора да бидат искусни и признаени адвокати. Судиите се назначуваат според општата постапка. **Претседавачот** на ВУС се назначува за период од седум години во согласност со Законот за судски систем (ЗСС) без право на повторен избор. Заедно со раководните функции, судиите имаат правен капацитет поврзан со спроведувањето на судската власт, кој им е доделен со Устав и законите (член 125а, став 4 ЗСС). Претседавачот треба да има најмалку осум години искуство во правната пракса.

3.4 Правни лекови

Расположливите **правни лекови** се утврдени со Законот за јавни набавки. Во согласност со член 120, секоја одлука, активност или недостаток на активност од страна на договорните субјекти во постапката за доделување договор за јавна набавка пред склучувањето на договор за јавна набавка или рамковниот договор е предмет на права заштита пред КЗК. Нема **ефект на автоматско укинување** со отпочнување постапки во КЗК. Сепак, во согласност со член 121а, став 1, со разумно барање од страна на подносителот на приговорот и во случај на вистинска

опасност од нанесување сериозна штета врз јавниот интерес или интересите на страни и имајќи ги предвид неповолните последици од одложувањето на постапката за доделување договор за јавна набавка, КЗК **може да наметне укинување** на постапката за доделување договор за јавна набавка како привремена мерка. Жалба против одлуката на КЗК во ВУС треба да се поднесе во рок од 14 дена од објавувањето на одлуката на страните, а правната заштита не го одложува извршувањето. Во согласност со член 120а, став 1 и 2 од Законот за јавни набавки, секое лице кое има или имало интерес од добивањето некој договор може да поднесе приговор за **прогласување** на договорот за јавна набавка како **неважечки** и да побара надомест за **штети** доколку нему или нејзе му/ѝ е нанесена штета како резултат на непочитувањето на ЗЈН во согласност со условите од Законикот за граѓанска постапка. Договорот за јавна набавка се прогласува за неважечки доколку е склучен без страните да ја почитуваат пропишаната постапка. Бугарија има кодифициран правен систем, но прецедентното право има ограничена важност поради толкувањата на законодавството дадено во судските пресуди. Влијанието на пресудите на Европскиот суд на правдата за јавните набавки е ограничено, но ќе се зголеми како резултат на пристапувањето на Бугарија во ЕУ.

3.5 Процесно право

Процесното право се уредува во ЗЈН, Законот за ВУС и Законикот за управни судски постапки. Дозволено е поднесување писмени докази, усни објаснувања и мислења на експерти во постапките пред КЗК. Кога се презентираат мислења на експерти во постапките пред КЗК, изворите за исплата на експертите се предвидуваат однапред од страната која ја побарала експертизата. Доколку експертизата е на иницијатива на КЗК, трошоците за експертите ги сноси подносителот на приговор ако приговорот не е одобрен или постапките се укинати и се доделуваат на договорниот субјект. Така, приговорот може да биде поднесен од страна на секое лице кое има или имало интерес од добивањето на некој договор во рок од десет дена по соопштувањето на одлуката или активност што е предмет на правна заштита доколку лицето не е известно од датумот кога ја добил одлуката или датумот кога истекува рокот за конкретната активност. Со ЗЈН се предвидува дека за наметнување на привремени мерки, подносителот на приговор мора да достави депозит од 1% од вредноста на договорот за јавна набавка, но не повеќе од 50.000 лева како паричен депозит на банкарска сметка на КЗК или банкарска гаранција. КЗК ќе го утврди износот за депозит до 50.000 лева ако вредноста на договорите за јавна набавка не може да се утврди. Ако страните (подносителите на приговори) одлучат да бидат правно застапувани (од страна на адвокати), треба да платат потребен надоместок, но застапувањето е по избор. КЗК се произнесува по приговорот во рок од два месеци од отпочнувањето на постапката. Одлуката заедно со мотивацијата се донесува и се објавува во рок од 14 дена од произнесувањето по приговорот. Одлуките на органите за правна заштита се објавуваат и **се поставуваат** на веб-страницата на соодветниот орган за правна заштита. ВУС ги објавува своите одлуки во согласност со правилата од Законот за ВУС.

3.6 Култура на правна заштита

Судиите, членовите на КЗК и администрацијата, адвокатите за јавни набавки кои ги застапуваат понудувачите или договорните органи/субјекти во постапките за правна заштита го стекнуваат своето знаење за Законот за јавни набавки и законодавството на Заедницата главно како дел од нивните универзитетски студии, но и преку курсеви организирани од страна на ЕУ и меѓународни организации или КЈН како и на „работно место“, „учење преку пракса“. Стекнуваат знаење во однос на тоа како јавните набавки функционираат во пракса, освен техничките и финансиските карактеристики, во курсевите овозможени од страна на ЕУ и меѓународните организации со учење преку пракса; некои од нив учествуваа во курсевите овозможени од страна на Владата и КЈН. Ставот на судиите и претставниците на органите за правна заштита во јавните набавки кон јавниот интерес од една страна и приватните интереси на понудувачите од друга се смета дека е балансиран со мала наклонетост кон интересите на понудувачите. Понудувачите кои бараат разгледување на одлуките за јавните набавки го стекнуваат своето знаење од областа на правото, финансиите и административните работи за начинот како функционираат јавните набавки во пракса во насоките дадени од Владата и од ЕУ или меѓународните организации и преку нивните професионални организации, на пример,

трговска комора. Во согласност со претходниот систем, до јули 2006 година некои понудувачи не сакаа да отпочнат постапки за правна заштита бидејќи не сакаа да си ги нарушат шансите за следниот договор и некои беа спречени да бараат судска правна заштита поради долгото времетраење на постапките.

Нема посебен весник за публикации во полето на јавните набавки. Прашањата од областа на законодавството за јавни набавки се разработуваат на многу академски и професионални конференции и семинари. Нема државни здруженија за јавни набавки во Бугарија, но некои други релевантни државни заинтересирани групи како што се трговските комори, здружението на државни градежни индустрии, Конфедерацијата на индустрии на Бугарија, Индустриска комора на Бугарија, Меѓународна бизнис-асоцијација на Бугарија, Стопанска и индустриска комора на Бугарија и НВО – како што е државниот сектор на Транспарентност интернационал – лобираат, информираат, држат предавања и/или советуваат за судските постапки за јавни набавки. Печатот и телевизијата ги покриваат постапките за правна заштита во јавните набавки доколку е нагласен некој јавен интерес.

4. Кипар

Системот за правна заштита во јавните набавки и правни лекови во Кипар може да се подели на три елементи: приговор до договорниот орган, вонсудска правна заштита преку Орган за правна заштита на понуди (ОПЗП) и судска правна заштита преку Врховниот суд на Кипар.

4.1 Приговор до договорниот орган

Во согласност со законодавството на Кипар пред поднесување барање за правна заштита до ОПЗП (описан подолу), секое заинтересирано лице во рок од пет дена од денот кога дознал за таквиот акт или одлука, **го известува договорниот орган** во писмена форма и испраќа копија од известувањето до надлежниот орган (Министерство за финансии) во однос на непочитувањето и неговата или нејзината намера да поднесе барање за правна заштита. Договорниот орган го разгледува обвинението и донесува разумна одлука во рок од пет дена од приемот на известувањето. Доколку обвиненијата се основани, органот ќе преземе соодветни мерки. Доколку ОПЗП не преземе ништо во рок од пет дена, ќе се смета дека органот го одбил обвинението. Барање за правна заштита се поднесува во рок од десет дена откако подносителот на барањето ја дознае одлуката или истекот на периодот од пет дена споменат погоре. Не е утврдено со закон кој од договорниот орган е задолжен за барањата за правна заштита до ОПЗП. Сепак, во пракса, договорните службеници за спорниот тендер кои се запознаени со проблемот се одговорни за внатрешно разгледување на обвиненијата.

4.2. Вонсудска правна заштита

На 1 декември 2003 година, ОПЗП воспостави орган за вонсудска правна заштита врз основа на одлуката на Советот на министри, кој има надлежност да ги разгледува сите одлуки донесени од страна на договорните органи пред склучувањето на секој договор за јавна набавка за непочитување на законот. Затоа постои посебен орган за правна заштита во јавните набавки кој е независен од Владата. Сепак, членовите на овој орган немаат статус како оној на судиите. ОПЗП се состои од пет члена вклучувајќи го претседавачот.

4.3 Судска правна заштита

Освен тоа, во согласност со законодавството на Кипар, секое лице кое е оштетено со одлука од страна на ОПЗП или со која било одлука донесена од страна на договорниот орган пред или по склучувањето на договорот може да ја оспори таквата одлука пред **Врховниот суд на Кипар**. Надомест на штети може да се додели само од страна на судот. Овие прашања се уредуваат со Уставот на Републиката. Секое заинтересирано лице може да го искористи правото на поднесување барање до Врховниот суд на Кипар наместо да поднесува барање за правна заштита до ОПЗП поради тоа што овие две постапки не се водат истовремено. Членовите на Врховниот суд и претседавачот се судии, а нивниот статус се уредува со Устав. Судот го исполнува условот за суд утврден во пресудите *Дорш* и *Салцман*.

4.4 *Правни лекови*

ОПЗП може да **поништи** некоја незаконска одлука донесена пред склучувањето на договорот за јавна набавка и да наложи бришење на измена на дискриминаторски технички, економски и финансиски спецификации во документите од договорот или во кој било друг документ кој се однесува на постапката за доделување договор за јавна набавка. Освен тоа, ОПЗП може по поднесување на барање за правна заштита и по барање на подносителот на барањето да наложи **привремени мерки** за да се спречи понатамошно нанесување штети на засегнатите интереси, вклучувајќи мерки за укинување или гаранција за укинување на постапката за доделување договор за јавна набавка или спроведувањето на секој одлука донесена од страна на договорниот орган додека да се донесе конечна одлука. Во однос на привремените мерки, ОПЗП може да ги земе предвид веројатните последици за интересите на страните кои постои веројатност да бидат оштетени, вклучувајќи го јавниот интерес и може да одлучат да не донесат такви мерки во оние случаи каде негативните последици би ги надминале позитивните страни. Врховниот суд може да донесе одлуки како секој суд, вклучувајќи привремени мерки, **надоместок на штети**, поништување на повик за прибирање понуди, поништување на одлука за доделување договор за јавна набавка, поништување на договорот или периодични казни исплати, надомест на штети. Склучувањето на договорот може да се поништи само со одлука на судот.

4.5 *Постапка*

Секое лице кое има или имало интерес во добивањето на конкретен договор за јавна набавка и секој кој бил или ризикува да биде оштетен со непочитување, со акт или одлука на договорниот орган може пред склучувањето на секој таков договор за јавна набавка да поднесе барање за правна заштита до ОПЗП. На овој начин не е загрозувано правото на заинтересираното лице да поднесе барање за судска правна заштита до Врховниот суд на Кипар наместо да поднесе барање за правна заштита до ОПЗП. Не постои разлика помеѓу договори за кои се применуваат директиви и договори за кои не се применуваат. За ОПЗП, делови од законодавството за координацијата на постапките за доделување на договори за јавна набавка (Дел IV од Законите N11(I)/2006 и N12(I)/2006) ја уредуваат постапката за правна заштита. Во овој контекст мора да се спомене Регулативата бр. 745/2003, за воспоставувањето и работата на ОПЗП. Пропишаните надоместоци се засноваат на вредноста на понудата која е избрана. Поточно, од СYP 1£-100 000£, таксата е 500£, од СYP 100 001£-500 000£, таксата е 1 500£, од СYP 500 001£-1 000 000£, таксата е 2 000£, од СYP 1 000 001£-5 000 000£, таксата е 3 000£ и од СYP 5 000 001£ и повеќе, надоместокот е 4 000£. Трошоците за барање за привремени мерки е 1000£. Доколку барањето за правна заштита претходи на поднесувањето на понудите, таксата е 1 000£. ОПЗП може да наложи секој подносител на барање чии приговори се одбиени да ги сноси трошоците за постапката, како дополнување на паричната казна бидејќи може да се смета соодветно во однос на околностите на случајот. Надоместоците за ОПЗП не се враќаат. ОПЗП донесува одлука во рок од 30 дена од денот на поднесувањето на барањето за правна заштита. Во согласност со Дел 146 од Уставот, секое заинтересирано лице може да поднесе барање за судска правна заштита до Врховниот суд на Кипар во рок од 75 дена од денот кога мерката или одлуката била објавена или кога лицето дознало за неа доколку не била објавена. Одлуките на ОПЗП се соопштуваат на страните и до јавноста преку објавување на истите на веб-страницата (www.tra.gov.cy) и во писмена форма до договорните органи, до понудувачот и до надлежниот орган (Министерството за финансии). Одлуките на Врховниот суд се донесуваат во врзани томови кои може да се купат во владината печатница. Освен тоа, постои фирма, Легинет Лтд. (www.leginet.com), каде може да најдете две големи бази на податоци за законодавство и случаи на Република Кипар за кои се плаќа членарина. Сепак, сите неодамнешни случаи се достапни само на грчки јазик, освен постарите случаи објавени во 1883-1989, кои се достапни на англиски. Освен тоа, во период од речиси две години, Врховниот суд ќе има своја електронска база на податоци во која помеѓу другото ќе има случаи/одлуки на истиот. Моментално се подготвува нов закон за координацијата на постапките за правна заштита.

4.6 *Култура на правна заштита*

Обрасците за правна заштита за јавните набавки во ОПЗП може да ги најдете на www.tra.gov.cy. Знаењето на договорните службеници од областа на правото и друго во однос на јавните набавки се опишува како многу добро. Прашањата од областа на законодавството за јавни набавки се разработуваат на многу академски и професионални конференции и семинари. Има и професионална обука за законот за јавни набавки, а политиката за службеници за јавна набавка се стекнува знаење преку обука на работно место и некои релевантни семинари и конференции. Пресудите на Европскиот суд на правдата се користат како инструмент за изнаоѓање решенија за сложените прашање.

5. Република Чешка

Јавните набавки (ЈН) во Република Чешка се уредуваат со Законот 40/2004 за договори за јавна набавка (превод на англиски јазик на <http://www.compet.cz/English/VZ/Zakony/Rozcesti.htm>), но веќе се спроведени новите директиви за јавни набавки на ЕЗ со Законот (Zákon o veřejných zakázkách), кој влезе во сила на 1 јули 2006 година. Законот 139/2006 од Законикот го уредува доделувањето на концесиите. Системот за правна заштита и правни лекови на Чешка се заснова на мешан систем од административна, квази-судска и судска контрола. Главниот учесник е **Канцеларијата за заштита на конкуренцијата** (Úřad Pro Ochranu Hospodářské Soutěže, Joštova 8, 601 56 Brno; телефон +420 542 161233; факс +420 542 210023, е-пошта: posta@compet.cz, веб-локација: www.compet.cz), која го наследи поранешното Министерство за конкуренција и беше воспоставено како независен владин орган со Закон 273/1996 од Законикот. (превод на англиски на http://www.compet.cz/English/LEGI/Zakon273_en.htm). Исто така, постои можност за вонсудска контрола во секторот на јавни претпријатија откако и поранешните и постојните Закони за јавни набавки го спроведуваа механизмот за медијација воведен со Директивата 92/13 (член 124 од Законот за јавни набавки од 2006 година) на ЕЗ. Нема посебен орган за арбитража на кому му се доделува алтернативна мисија за решавање на спорови во областа на јавните набавки.

5.1 *Разгледување на одлуките за јавни набавки*

Во согласност со Законот од 2004 година, има четири фази за разгледување на одлуките во однос на постапката за прибирање понуди. Во **првата фаза**, пред склучувањето на договорот, секој понудувач може да поднесе приговор во писмена форма до договорниот орган во рок од 15 дена од известувањето за доделувањето на договорот или одлуката за исклучување од постапката. Под праговите на ЕЗ, правото на понудувачот да поднесе приговор е предмет на укажување дека тој или таа имала реален интерес во добивањето на договорот и дека тој/таа е или постои веројатност дека ќе биде оштетен/-а со непочитување на Законот од 2004 година. Во двата случаи, поднесувањето на приговор до договорниот орган е предуслов за барање правна заштита за непочитувањето пред Канцеларијата за заштита на конкуренцијата. Оваа обврска не се применува во случаи кога договорот веќе е склучен. Во рок од 10 дена од приемот на приговорот, договорниот орган го известува подносителот на приговорот за донесената одлука. Договорниот орган може да го одобри или да го одбие приговорот, или предлагаат различно решение од она кое го застапува подносителот на приговорот. Доколку договорниот орган го одбие приговорот или не ги усвои мерките по барање на подносителот на приговорот, договорот не се склучува во рок од период од 30 дена од приемот на приговорот. Договорот склучен со прекршување на претходно споменатата обврска се смета за неважечки. Одредбите во однос на првата фаза се малку изменети со Законот од 2006 година. Затоа, секој понудувач може формално да поднесе приговор до договорниот орган без оглед на пресметаната вредноста на договорот, а периодот од 60 дена се изменува на 45 дена. Во **втората фазата**, доколку резултатот од претходниот приговор не е поволен за подносителот на приговорот, споровите може да се решаваат пред Канцеларијата за заштита на конкуренцијата. Канцеларијата е воспоставена како независен владин орган, чиј претседавач е назначен за мандат од шест години од страна на претседателот на Република Чешка по предлог на Владата. Освен тоа, претседавачот не може да биде член на некоја политичка партија и не мора да биде квалификуван адвокат. Понудувачите може да го оспорат секој акт на договорниот орган за кој

постои веројатност дека ги прекршува обврските за транспарентност и недискриминација, како што се условите за доделување договор за јавна набавка, оглас за доделување договор/покани за прибирање понуди, типот на постапката за прибирање понуди, одлуката за исклучување и доделувањето на договорот (член 97.3 од Законот од 2004 година). Треба да се поднесе молба во рок од десет дена по донесувањето на одлуката на договорниот орган откако подносителот на приговорот ќе биде известен за претходниот приговор. Во секој случај, молбата треба да се поднесе не подоцна од 25 дена од денот на поднесување на претходниот приговор до договорниот орган. Со Законот од 2004 година се дозволува отпочнување на постапки од страна на канцеларијата по своја иницијатива не подоцна од три години откако настапило прекршувањето на законот. Во 2005 година беа отпочнати 334 постапки од кои 184 со поднесување молба и 152 на иницијатива на канцеларијата. Откако ќе се отпочнат постапки и договорниот орган треба да ја набави потребната документација (како што е досието за набавка), канцеларијата има 30 дена (кај сложени случаи, 60 дена) да донесе одлука за барањето. Во согласност со Законот од 2006 година, ова временско ограничување почнува од отпочнувањето на постапките во канцеларијата. Барањето го разгледува Одделот за јавни набавки при канцеларијата со кој раководи адвокат. Во **третата фаза**, одлуката на Одделот за јавни набавки може да се обжали кај претседавачот на канцеларијата, кој донесува одлука врз основа на предлог даден од страна на „Комитетот за апелации“, советодавен одбор воспоставен во состав на канцеларијата и се состои од службеници на органот, како и надворешни експерти. Нема посебни одредби во Законот од 2004 година во однос на оваа фаза, туку се применуваат општите одредби во Актот 500/2004 - Законик за управна постапка. Нема можност за понатамошно поднесување жалба против одлуките донесени од страна на канцеларијата, но достапен е вонреден правен лек во **четвртата фаза**. Всушност, Врховниот управен суд може по барање за ревизија (поништување) да ја разгледа одлуката на канцеларијата. Врховниот управен суд е независен и постојан уставен орган, како и орган за правна заштита од последна инстанца во управните случаи (Nejvyšší správní soud, Masarykova 31, 657 40 Brno; телефон +420 542 532 311; Факс +420 542 532 361, е-пошта: podatelna@nssoud.cz, веб-страница: <http://www.nssoud.cz/en/index.php>).

5.2 Правни лекови

Во согласност со Законот од 2004 година и без оглед на пресметаната вредност на договорот, може да се доделат правни лекови за акциите на договорните органи пред или по склучувањето на договорот или од страна на Канцеларијата за заштита на конкуренцијата (привремени и корективни мерки, укинување на извршувањето на договорот, казни) или редовните судови (штети). Пред прекинувањето на постапките и до оној степен потребен за одржување на намената на истите, Канцеларијата може да донесе **привремени мерки** или по барање на подносителот на петицијата или на негова иницијатива за да се спречи идна штети или непосреден ризик за интересите на подносителот на петицијата. Всушност, канцеларијата може за период утврден во соодветниот налог, но не подоцна од денот на донесување на конечната одлука 1) да побара од договорниот орган да не го склучи договорот по спроведувањето на постапката за прибирање понуди; 2) да ја укине постапката за прибирање понуди и 3) да го укине извршувањето на склучениот договор. Канцеларијата може да ги земе предвид потенцијалните последици од привремените мерки за сите интереси за кои постои веројатност да се нанесе штета, вклучувајќи го јавниот интерес и да одлучи да не донесува такви мерки онаму каде негативните последици ги надминуваат позитивните страни. Во принцип, поднесувањето барање исто така нема ефект на укинување на тековната постапка за прибирање понуди, но онаму каде резултатот од првата фаза (приговор претходно поднесен до договорниот орган) не е поволен за подносителот на приговорот, договорот нема да се склучи за период од 30 дена (во согласност со Законот од 2006 година: 45 дена) од приемот на приговорот. Освен тоа, во Законот од 2004 година стои дека онаму каде договорниот орган со лоша намера ги прекршува обврските од постапката за прибирање понуди, постапката се смета како **неважечка** од самиот почеток. Жалбите против налозите за привремени мерки немаат ефект на укинување на спроведувањето на таквите налози. Со конечната одлука и пред склучувањето на договорот, канцеларијата по потврдувањето во писмена форма дека дошло до прекршување на Законот за јавни набавки наметнува **корективни мерки** за договорниот орган,

т.е. ја поништува одлуката за доделување на договор, онаму каде таков прекршок всушност имал влијание или постоела веројатност дека ќе влијае врз процената на понудите. По склучувањето на договорот и врз истите основи како оние наведени во горенаведениот случај, Канцеларијата може да постави забрана за **извршување** на склучениот договор и да наметне **казна** во заедничките постапки за прекршување на должност наведена во став 102 од Законот од 2004 година (на пример: не е во согласност со обврските од постапката за прибирање понуди; склучување договор кој го прекршува Законот од 2004 година; неоправдано напуштање на постапката за прибирање понуди; неможност да се евидентира постапката за прибирање понуди или да се испратат информации за доделување на договорот). Шеесет и четири казни во висина од вкупно 2 569 000 чешки круни беа наметнати во 2005 година. Поништувањето на склучениот договор се објавува само од страна на редовен суд по предлог на еден од договорните органи. **Надомест на штетите** може да се додели само од страна на редовен суд во согласност со условите утврдени во Трговскиот законик. Во принцип, мора да има соодветна врска помеѓу наводното непочитување на Законот за јавни набавки и (актуелната или потенцијалната) штета врз интересите на подносителот на приговорот. Доделувањето надомест на штета не е предмет на претходна одлука од страна на Канцеларијата за поништување на наводното дело на договорниот орган. На крај, постојат дисциплински мерки (како периодични казни) кои може да се преземат против договорниот орган или службениците за јавни набавки од страна на надлежниот управен орган (став 104 од Законот од 2004 година).

5.3 *Постапка*

Постапките пред Канцеларијата за заштита на конкуренцијата се уредуваат со Законот од 2004 година (од 1 јули 2006 година: Законот од 2006 година), како Законикот за управна постапка (Закон 500/2004). Отпочнувањето на постапките е предмет на претходно префрлање депозит на **сметката** на канцеларијата, како и плаќање **административна такса** во висина од 30.000 чешки круни (околу 1.000 евра). Депозитот е во висина од 1% од цената на понудата, но не смее да надмине чешки круни 1.000.000. Доколку барањето е одобрено, депозитот се враќа на подносителот на барањето (заедно со камати). Во случај на одбивање/отфрлање, депозитот се смета како приход во државниот буџет. Административната такса не се враќа. Во согласност со Законот од 2006 година, не постои обврска за плаќање административна такса, но висината на депозитот е 1% од цената на понудата и не надминува 2.000.000 чешки круни. За отпочнување постапки пред судовите не е потребно вклученост на професионалец (т.е. правен застапник), туку е предмет на плаќање на судска такса. Во случај на барање за надомест на штети, судската такса е во висина од 1% од пресметаниот износ на штетата. Во случај на постапки пред Врховниот управен суд, судската такса е 2.000 чешки круни. Во последниот случај се применува Законикот за управна правда. Судските такси, како и други релевантни трошоци може да се надоместат од страна на неуспешната страна по одлука на судовите. Во постапките пред Канцеларијата, за вклученоста на **експерти** (како адвокати и толкувачи) може да донесе одлука Одделот за јавни набавки во соработка со Економскиот оддел, доколку истото е потребно. Трошоците за експертите се плаќаат преку посебен буџет на Канцеларијата. Персоналот вработен таму, како и надворешните експерти се обврзуваат да ги чуваат во **тајна** сите прашања кои произлегуваат во текот на постапките. Оваа обврска не се применува во однос на тоа дали овие лица треба да сведочат пред суд или пред државните истражни власти или да поднесат докази во писмена форма до овие власти во согласност со Кривичниот законик. Доколку канцеларијата го согледа фактот, кој спаѓа во **деловна тајна**, презема соодветни мерки за да избегне откривање на деловната тајна. Правото на понудувачот да ја испита документацијата од договорот е предмет на добивање на договорот од сите вклучени понудувачи. За одлуките на канцеларијата страните во постапките се известуваат преку пошта и истите се објавуваат во годишната книга на одлуки на канцеларијата, како и на веб-страницата на канцеларијата.

5.4 *Култура на правни лекови*

Службениците од Канцеларијата за заштита на конкуренцијата може да имаат завршено студии од областа на правото за јавни набавки како дел од нивните универзитетски наставни планови или на семинари организирани од страна на владините органи (како Министерството за

регионален развој) или ЕУ (особено во однос на твининг-проектите). Ставот на службениците, како и оној на членовите во судството се смета како фер. Прецедентното право е ограничено, но е од голема важност поради системот кој се состои и од кодексно и од прецедентно право. Понудувачите може да се запознаат со политиката на јавните набавки преку курсеви овозможени од страна на владините органи, самата канцеларија, ЕУ, адвокати или консултанти, како и од приватни институции за обука. Повеќето понудувачи имаат желба да отпочнат постапки за правна заштита за да добијат фер решение, но некои едноставно сакаат да ја блокираат постапката за прибирање понуди. Други се чини дека немаат желба да ја прифатат судската заштита или поради тоа што не сакаат да си ги оспорат шансите за следниот договор или поради тоа што сметаат дека надоместоците се превисоки. Трети се обидуваат да ја блокираат јавната набавка преку постапки за правна заштита. Иако нема посебна професионална обука, стекнатото знаење на договорните службеници се смета дека е адекватно. Во општи црти, разгледувањето на постапките за прибирање понуди се смета дека е ефикасен метод за контрола на законитоста на одлуките за доделување на договор за јавна набавка. Има посебен весник во областа на јавните набавки, како и неодамна основано национално здружение. Граѓанското општество исто така има поактивна улога во развојот на правилата за јавни набавки. На пример, неодамнешните промени на Законот за јавни набавки произлегуваат од дискусиите начнати од страна на Здружението на државни градежни индустрии и националниот оддел на Транспарентност интернационал. Медиумите редовно ги покриваат постапките на правна заштита во јавните набавки. Влијанието на одлуките на ЕСП е многу важно и се одразува во петициите поднесени од страна на понудувачите. Системот за правна заштита и правни лекови значително се разви по влезот на Република Чешка во ЕУ.

6. Данска

Јавните набавки во Данска се уредуваат со две владини уредби од 16 септември 2004 година за спроведување на новите Директиви за јавни набавки на ЕЗ и кои влегоа во сила на 1 јануари 2005 година (види: <http://www.ks.dk/english/procurement/legislation/pro/>). Под праговите на ЕЗ, јавните набавки се уредуваат со Законот за постапки за прибирање понуди за јавни работи од 2005 година, како и со соопштение од Министерството од 2002 година во однос на набавките и услугите. Системот за правна заштита и правни лекови на Данска се заснова и на судска и на вонсудска контрола. Клучните актери се **Одборот за приговори по јавни набавки** (Klagenævnet for Udbud, Sekretariatet, Kampmannsgade 1, DK-1780 Copenhagen V; телефон +45 3330 7621; факс +45 3330 7799, веб-страница: <http://www.klfu.dk>), независен квази-судски управен орган и **Органот за заштита на конкуренција** (Konkurrencestyrelsen, Nyropsgade 30, DK-1780 Copenhagen V; Телефон +45 7226 8000; Факс +45 3332 6144, Е-пошта: ks@ks.dk, веб-страница: <http://www.ks.dk/english>), агенција при Министерството за економија и деловни работи. Редовните судови исто така имаа јурисдикција врз случаите од јавните набавки, но ретко преземаат мерки во пракса.

6.1 Вонсудска контрола

Органот за заштита на конкуренцијата на Данска (ОЗК) работи како **неформален систем за решавање проблеми**. Иако ОЗК не е овластена да донесува законски одлуки или да укине/коригира постапка за прибирање понуди, голем број од понудувачите претпочитаат да отпочнат постапка пред ОЗК отколку пред Одборот за приговори. „Неформалниот“ систем се чини дека има позитивни страни бидејќи се смета дека е на еднакво рамниште со формалниот систем (издавање **препораки**, кои најчесто се усогласени), овозможува брзо и во помала мера бирократско решавање на спорови (околу два месеца за еден случај), пофлексибилно е (случаите може да се отпочнат од страна на кое било лице/организација или на иницијатива на ОЗК; нема потреба за правно застапување) и е бесплатно. Како последица, ОЗК годишно решава по 30 случаи. Постои можност на договорниот орган да му биде наложено да одговори на тврдењата и да дозволи пристап до досието за јавна набавка, предмет на исклучоците предвидени во правото за управна постапка (деловни тајни, итн.). По препораките се одлучува од страна на правни експерти од ОЗК. Онаму каде договорниот орган не успева или одбива да се усогласи со препораките донесени од страна на ОЗК, вториот има моќ да го поднесе случајот

до Одборот за приговори. Договорниот орган може да ги оспори препораките пред редовните судови. Освен тоа, во домашното законодавство спроведуван е и механизам за медијација воспоставен со Директивата 92/13 на ЕЗ, но никогаш не се користел во пракса. Понудувачите може да поднесат приговори директно до договорниот орган, но нема посебни одредби во однос на тоа кој во состав на службата е назначен за решавање на тие приговори. Директното поднесување приговори не е предуслов за барање судска правна заштита. На крај, решавањето на проблемите кои настануваат во прекуграничните набавки е можно само во Мрежата на јавни набавки (МЈН, <http://www.ks.dk/english/procurement/network>).

6.2 Судска контрола

Без оглед на пресметаната вредност на договор, одлуките на договорните органи во однос на постапката за прибирање понуди и во класичниот сектор и во комуналниот сектор може да биде оспорен пред **редовните судови** или **Одборот за приговори по јавни набавки**. Првата можност ретко се применува во пракса. Одборот е воспоставен во 1991 година и моментално се уредува со Закон бр. 415 од 31 мај 2000 година како што е изменет (во понатамошниот текст Закон од 2000 година, превод на англиски јазик на <http://www.ks.dk/english/procurement/legislation/act/>), како и Извршната уредба издадена за спроведување на актот, превод на англиски јазик на <http://www.ks.dk/english/procurement/legislation/415/>). Одборот нема јурисдикција врз случаите за јавни набавки кои вклучуваат употреба на географска област за целите на испитување на или вадење нафта, гас, јаглен или други цврсти горива (Дел 3.2 од Законот од 2000 година) и треба да ги отфрли приговорите поднесени во овој поглед (таквите приговори мора да се поднесат пред Поморскиот и Стопански суд). Одборот се состои од претседавач, тројца заменици и голем број експерти-членови со потврдени квалификации во областа на градежништвото, набавките, транспортот и други поврзани активности. Сите членови се именуваат од страна на министерот за економија и деловни работи за четиригодишен мандат (со право на реизбор). Претседавачот и замениците мора да се членови на судската власт. Претседавачот може да овласти некој заменик да делува во негово име и го дефинира начинот на кој треба да се објавуваат одлуките. Одлуките на одборот (со исклучок на оние приговори кои автоматски се отфрлаат според дел 3.2 од Законот од 2000 година) може да се обжалат пред редовните судови во рок од осум недели од известувањето до страните. Доколку не се поднесе жалба по истекувањето на ова временско ограничување, одлуката на одборот повеќе не може да се обжалува. Во последната инстанца, **Врховниот суд** (Højesteret) има јурисдикција врз случаите за јавни набавки, што ретко се случува во пракса бидејќи одлуките на одборот главно се усогласени. Врховниот суд е постојан орган, независен од извршната власт (дел 64 од Уставот на Данска), чии одлуки донесени по спроведувањето на постапка меѓу страните се законски. Некоја одлука на одборот не може да се донесе пред друг управен орган (дел 8.1 од Законот од 2000 година).

6.3 Правни лекови

Во согласност со дел 6.1. од Законот од 2000 година, Одборот за приговори е овластен да одбива приговори или целосно или делумно да ги утврди предностите. Всушност, пред потпишување на договорот, одборот може 1) ја **укине** постапката за прибирање понуди; 2) да ја **поништи** незаконската одлука; 3) да му наложат на договорниот орган да се **придржува** кон обврските од постапката за прибирање понуди, односно, да ја коригира незаконската постапка и 4) да **надомести штети**. Надоместок на штети се смета дека е најголема иновација на системот во Данска; пред усвојувањето на Законот од 2000 година, понудувачите мораа да бараат надомест на штети пред редовните судови. Одборот нема моќ да поништи склучен договор. Таква акција мора да се поднесе пред редовните судови што никогаш не се случува во пракса. Од октомври 2006 година, законодавството беше изменето со цел да се воведат задолжителен период на **мирување** помеѓу постапката на доделување на договорот и склучување на договорот (превидено со пресудата „Алкател“). Приговорите немаат ефект на автоматско укинување, но одборот може да наложи ад хок укинување на постапката за прибирање понуди доколку е потребно. Основните принципи на правото на Данска се применуваат. Одборот може да ги земе предвид потенцијалните последици од укинувањето за

сите интереси врз кои постои веројатност да се нанесе штета, вклучувајќи го јавниот интерес и да одлучи да не донесува такви мерки онаму каде негативните последици ги надминуваат позитивните страни. Надоместок на штети е предмет на претходна одлука врз основа на случајот, на пр. одлука со која се одбива приговорот против повреда на применливите правила за јавни набавки. По барањата за надомест на штета се одлучува во согласност со општите начела на правото на Данска. Во зависност од околностите на случајот, штетите може да бидат и во висина на трошоците од понудата (*damnum emergens*) или загубениот профит (*lucrum cessans*). Одборот може да им наложи на страните да ги обезбедат сите информации потребни за донесување на одлуката. Доколку не се исполни таквата наредна, одборот може да наметне дневни казни исплати кои може да се наплатат во согласност со правилата за наплата на лични даноци.

6.4 *Постапка*

Постапките пред Одборот за приговори се уредуваат со Законот од 2000 година и Извршната уредба. Приговори може да се поднесуваат во писмена форма од страна на 1) секое лице кое има правен интерес; 2) Органот за заштита на конкуренцијата на Данска, 3) Министерот за домување и урбанизам и 4) (професионални) организации и јавни власти на кои министерот за економија и деловни работи им одобрува пристап до постапките пред одборот (овие субјекти се дадени во анекс од Извршната уредба). Четвртата категорија беше воведена за да дозволи разгледување на одлуките за јавни набавки доколку никој понудувач не сака да поднесе приговор. За понудувачите не е задолжително да поднесат претходен формален приговор до договорниот орган, но имаат **обврска да го информираат** истовремено со поднесувањето приговор дека е отпочната судска постапка. Нема задолжителни временски ограничувања за поднесување приговор пред одборот, ниту пак има обрасци. Обвинетиот треба да биде известен за приговорот, а тој во рок утврден од страна на одборот поднесува изјава за фактичката и правната состојба на случајот. Одборот или претседавачот во негово име може да дозволат некое трето лице или јавен орган кои случајот го сметаат дека е од голема важност за да **интервенираат** како поддршка на подносителот на приговорот или обвинетиот. Одборот или неговиот претседавач има моќ на подносителот на приговорот, обвинетиот или на трето лице да им наложи да ги изнесат сите потребни информации во однос на случајот. На подносителот на приговорот и секоја друга страна која е дел од постапките им е дозволен пристап до горенаведената изјава, како и до други материјали, освен ако пристапот до документите не е забранет со закон. Имаат можност да одговорат. Страните во постапката се известуваат за местото и времето на сослушувањата и имаат право да бидат придружувани од страна на адвокат, сметководител или друг експерт. **Сослушувањата** не се отворени за јавноста освен ако сите страни не одлучат подруго. Ако сослушувањето е отворено за јавноста, Управата за конкуренција се информира за тоа. За случаите кои не се дискутираат по пат на усна расправа решава одборот врз основа на писмено разгледување, со можност на состанок. Одборот се состои најмалку од двајца експерти-членови кои ги именува претседавачот од официјална листа. Во извршната уредба од 2000 година исто така се утврдува дека „во оној случај каде за некоја одлука е потребно познавање на работа за атестирање, потврда на лица, системи или продукти или контрола, барем еден од експертите-членови мора да има посебно познавање од засегнатата област“ (Дел 5.3). Трошоците за експерти ги сноси буџетот на одборот. Надоместокот е во висина од 4000 дански круни (околу 500 евра). Трошоците за адвокат, онаму каде е потребно, ги сноси застапуваната страна. Нема општо начело за успех. Во согласност со Законот од 2000 година, во оној случај кога приговорот целосно или делумно е одобрен, одборот може на договорниот орган да му наложи да ги **надомести** трошоците кои настанале за подносителот на приговорот во однос на отпочнувањето на постапката. Нема задолжителни временски ограничувања за донесување одлуки. Одборот обично одлучува во рок од пет до шест месеци. Одлуките се објавуваат директно до страните и се објавуваат на веб-страницата на одборот (www.klfu.dk, верзија на дански јазик). Некои од нив може да се најдат во правната заштита.

6.5 *Култура на правни лекови*

Членовите на Одборот за приговори може да имаат завршено студии по право за јавни набавки како дел од нивниот универзитетски наставен план или на семинари организирани од страна на јавни и приватни институции. Професионалната пракса исто така е важен фактор. Истото се однесува и на понудувачите кои дополнително може да бидат потпомогнати од страна на нивната професионална организација. Во принцип, голем број понудувачи, судските постапки ги сметаат како последна инстанца и затоа можеби претпочитаат да поднесуваат приговори директно до ОЗК. Иако системот за јавни набавки на Данска е структуриран врз основа на децентрализиран модел и практиките на јавни набавки варираат во зависност од субјектите, општото познавање на службениците за јавни набавки се смета дека е позитивна страна. Случаите по кои решава ОЗК покажале висок степен на професионалност во јавните набавки. Освен тоа, се организираат професионални семинари од страна на ОЗК (на пример, за новите Директиви за јавни набавки на ЕЗ), како и други организации. Сепак, не постојат национални здруженија за јавни набавки и специјализирани публикации. Ставот на членовите на органите за правна заштита кон случаите за јавни набавки се смета дека е балансиран. Прецедентното право е ограничено, но е од голема важност поради системот кој се состои и од кодификација и од судско толкување. Одлуките на ЕСП имаат значително влијание и обично се споменуваат во одлуките на Одборот за приговори, како и во препораките на ОЗК. На крај, има растечки интерес за случаите за јавни набавки помеѓу неколку заинтересирани групи, НВО и медиумите.

7. *Естонија*

Системот за правни лекови и правна заштита во јавните набавки на Естонија ги опфаќа и независната судска правна заштита и извршна правна заштита. Една тековна реформа ќе воведо комбинација на независна извршна правна заштита и судска правна заштита. Системот може да се подели на правни лекови пред и по склучување на договорот. Сепак, не постојат разлики во однос на правната заштита во договорите на јавниот сектор или секторските договори или во однос на разгледувањето на договорот над и под праговите на ЕЗ.

7.1 *Приговор до договорните органи*

Договорните органи не решаваат по приговори, освен ако приговорот е адресиран до нив наместо до Канцеларијата за јавни набавки (КЈН). Сепак, не е задолжително да се поднесува приговор до договорниот орган и обично понудувачите поднесуваат приговори директно до КЈН. Нема посебни правила во областа на јавните набавки кои ги уредуваат приговорите до договорниот орган. Сепак, во согласност со постапките за управување со документите (на државните и локалните владини агенции и правни лица), на сите писма мора да се одговори во рок од 30 дена од датумот на приемот.

7.2 *Вонсудска правна заштита*

Пред склучување на договорот, понудувачите може да ја оспорат одлуката за јавни набавки со поднесување приговор до **КЈН** во рок од 10 работни дена од денот кога ја дознале спорната одлука. КЈН е воспоставена со Законот за јавни набавки (ЗЈН) и е **извршна државна служба**. Сепак, членовите на овој орган немаат статус како оној на судиите. Постапката на правна заштита во КЈН мора да се заврши во рок од наредните 10 работни дена. Во текот на овој период, постапката за јавна набавка е **укината**. Договорниот орган има избор помеѓу постапките во писмена форма врз основа на поднесен документ или јавна расправа каде се присутни барем застапникот на КЈН, лицето кое го поднело приговорот и договорниот орган. КЈН може да ја поништи оспорената одлука за јавна набавка. Понудувачите може да ја обжалат одлуката на КЈН до управен суд, како што е опишано подолу. Исто така може да оспорат одлука преку паралелни постапки во КЈН и управниот суд. Постапката за правна заштита за КЈН е утврдена во ЗЈН (Глава 9, став 61-67). Моментално КЈН е главниот орган за правна заштита: 281 приговори беа поднесени до КЈН во 2005 година, од вкупно 7569 постапки за доделување договор за јавна набавка. Од овие, по шеесет и пет не беше одлучено, 67 ги исполнуваа процедуралните услови, 52 не ги исполнуваа процедуралните услови, 66 беа одобрени од страна на договорниот орган, 28 беа повлечени и само во четири случаи КЈН

одлучи да ја поништи постапката за доделување договор за јавна набавка. Зачестеноста на правната заштита во одлуките за јавна набавка преку Канцеларијата е 4%. Сепак, КЈН исто така има **надзорни функции и ги советува договорните органи**. Затоа има потенцијална можност за конфликт на интереси. Сепак, постапката на правна заштита во КЈН е релативно брза и евтина (како што е дискутирано подолу), така што оние кои имаат голем интерес во оспорувањето на незаконските одлуки може да го направат тоа без одложување на постапката за доделување договор. Нацрт-законот за јавни набавки од 2006 година утврдува дека приговорите треба да се разгледуваат од страна на новосоздадената **Комисија за јавни набавки** (КЈН) која е независна од КЈН, така што повеќе нема да има конфликт на интереси помеѓу извршните функции и функциите за правна заштита.

7.3 Судска правна заштита

Понудувачите може да отпочнат судска постапка до **управниот суд** против некоја одлука донесена од страна на договорниот орган во однос постапката за прибирање понуди или како жалба против одлуката на КЈН. Судот може да донесе привремени мерки, вклучувајќи укинување на постапката за доделување договор за јавна набавка. Како следна инстанца, жалба може да се поднесе против одлука на управниот суд во **Регионалниот суд** на Естонија – **Апелационен суд**. На крај, пресудите на Апелациониот суд може да се поништат од страна на **Државниот суд на Естонија** во Тарту. Оваа судска правна заштита од трета инстанца може да се отпочне истовремено со поднесување приговор до КЈН. Сепак, во согласност со новиот нацрт-закон за јавни набавки од 2006 година, предуслов за судска правна заштита ќе биде поднесување приговор до новосоздадената КЈН. Освен тоа, **можно** е управниот суд повеќе да не може да презема привремени мерки како што е укинување на постапките за доделување на јавните набавки. Процесното право за Управниот суд се уредува со Законикот за управни судски постапки. Органот за правна заштита во одлуките за јавни набавки од последна инстанца е Државниот суд на Естонија, кој беше воспоставен во согласност со Уставот и го исполнува условот за суд утврден со одлуките *Дорш* и *Салцман*. Нивните судии мора да бидат искусни и признаени адвокати. Штетите може да се надоместат само преку судот по склучување на договорот врз основа на **Законот за државна одговорност или Законот за облигации**. Врз основа на ЗЈН, понудувачот може да побара надомест на трошоците за подготовка на понудата доколку тој или таа може да докаже дека договорниот орган не го прекршил законот, договорот би му бил доделен нему или нејзе. Нацрт-законот за јавни набавки од 2006 година ги утврдува штетите за кои може да побара надомест во управниот суд и може да се надоместат само ако понудувачот може да докаже дека тој или таа би го добил договорот доколку договорниот орган не го прекршил законот. Оспорената одлука мора да се објави како незаконска, но тоа нема да влијае врз важноста на веќе склучениот договор. **Независноста** на судскиот систем на Естонија (**окружни** и управни судови, **Регионален суд, Државен суд**) се заснова на Уставот. Судиите се назначуваат доживотно и може да бидат разрешени од функција само со судска пресуда. Мора да завршено акредитирани академски студии за право, да имаат статус на морална личност и да имаат способност и личен карактер потребен за судија. Досега **ЕСП** не бил вклучен во државниот систем за правна заштита и правни лекови и немало случаи предмет на прекршочни постапки поднесени до **Европската Комисија**. **Арбитражниот суд** за приговори од **КЈН** беше укинат во 2001 година и беше заменет со судска правна заштита спомената погоре.

7.4 Правни лекови

Сите **правни лекови** освен оние кои се достапни по склучувањето на договорот се засноваат на ЗЈН и може да се доделат од страна на судовите и КЈН. Постапката за доделување договор за јавна набавка може да биде укината или поништена, а одделни одлуки на договорниот орган може да се поништат. Правната основа за поништување или за укинување на постапката за доделување договор за јавни набавки е ЗЈН. Во согласност со постојниот ЗЈН, постапката за доделување договор за јавна набавка секогаш се укинува за периодот додека траат постапките во КЈН или судот. КЈН или судот може да ги земе предвид можните последици од привремените мерки за сите интереси врз кои постои веројатност да се нанесе штета, вклучувајќи го јавниот интерес и да одлучи да не донесува такви мерки онаму каде негативните

последници ги надминуваат позитивните страни. Сепак, тоа ретко се случува. Нацрт-законот за јавни набавки од 2006 година го укинува овој ефект. Наместо тоа, договорниот орган е спречен да склучи договор пред да се заврши постапката во новата Комисија. Доколку договорниот орган не го почитува ова правило, договорот автоматски станува неважечки. Самиот договор не може да се поништи врз основа на ЗЈН во други случаи. Сепак, тоа може да се случи врз основа на договорното право (Закон за облигации). По склучување на договорот, не се достапни привремени мерки. Нема правна основа за да се наметнат периодични казнени исплати.

7.5 *Постапка*

Во согласност со процесното право, експертите може да бидат дел и од КЈН и од судските постапки. Експертите обично даваат свое мислење во писмена форма; понекогаш усно во текот на сослушувањата. Оној кој ќе го загуби случајот ги сноси трошоците. Денес, приговорот може да биде поднесен од страна на понудувач или друго лице кое е заинтересирано за учество во постапката за прибирање понуди. Во согласност со нацрт-законот за јавни набавки од 2006 година, приговорот може да се поднесе од страна на понудувач, кандидати или кое било лице кое е заинтересирано за учество и има можност да учествува во постапката за прибирање понуда. Надоместоците за поднесување приговор се уредуваат со Законот за државни такси. Моментално, таксата за поднесување приговор до КЈН е околу 192 долари кога оспорената одлука била договор за доделување договор и 6 евра во сите други случаи. При отпочнувањето постапка во управниот суд, во случај на понуда поднесена од страна на лице кое поднесува жалба, таксата е 3% од вредноста на понудата, но не помалку од 6 евра и не повеќе од 320 евра. Во отсуство на понуда поднесена од страна на лице кое отпочнува постапка, таксата е 6 евра. Во нацрт-законот за јавни набавки од 2006 година, таксата при поднесување приговор до КЈН е околу 639 евра кога пресметаната вредност на договорот за јавна набавка е пониска од праговите на ЕЗ и околу 1.278 евра во случај кога пресметаната вредност на договорот за јавна набавка е еднаква или повисока од праговите. При отпочнувањето постапка во управниот суд, во случај на понуда поднесена од страна на лице кое поднесува жалба, таксата е 1% од вредноста на понудата, но не помалку од 959 евра и не повеќе од 12.782 евра. Во отсуство на понуда поднесена од страна на лице кое отпочнува постапка, таксата е пониска. Правно застапување не е потребно, иако се фаворизира, особено во судовите. Трошоците за ангажирање адвокат во голема мера се разликуваат. Страната која го губи случајот ги сноси трошоците и на страната која го добива случајот и ги надоместува сите трошоци: такси, правно застапување и експерти. Приговорите до КЈН се поднесуваат во рок од десет дена, постапките во судовите во рок од 30 дена почнувајќи од денот кога лицето кое го поднесло приговорот го забележува или треба да го забележи прекршувањето на правата или штетите нанесени врз интересите на лицето, но не по склучувањето на договорот за јавна набавка. Приговор за тендерската документација се поднесува пред договорниот орган да ја отвори постапката за прибирање понуди. Нема можности за постапки затворени за јавноста во полето на јавните набавки. Сите одлуки на КЈН и судски одлуки се испраќаат до страните преку пошта и се објавуваат на соодветните веб-страници. Сепак, судот може да прогласи некоја расправа зад затворени врати доколку интересите на страната го наметнуваат тоа, но само во вонредни случаи, како што е заштита на државните тајни или јавниот поредок. Одлуките на **Државниот суд на Естонија** исто така се објавуваат на веб-страницата на судот, како и во службениот весник за законодавни акти и судски одлуки на Државниот суд. Понудувачите може да ги оспорат повиците за прибирање понуди, тендерска документација и сите одлуки донесени во склоп на постапката на доделување договор за јавна набавка, вклучувајќи ги одлуките за квалификации и одлуките за доделување договор. Нацрт-законот за јавни набавки од 2006 година **постои можност да ги додаде** сите операции извршени во склоп на постапката за доделување договор од страна на договорниот орган – на пример, отворањето на постапката за прибирање понуди – во оваа листа. Веќе склучените договори не можат да се оспорат врз основа на ЗЈН. Сепак, за штетите може да се бара надомест врз основа на Законот за облигации. Нема задолжителни временски ограничувања и за КЈН и за судовите во однос на донесувањето одлуки. КЈН обично ги почитува ограничувањата доколку не треба да се побара мислење од експерт. Судовите ретко ги почитуваат ограничувањата поради големата преоптовареност со работа воопшто во судовите. Нема правни последици за непочитување на временските

ограничувања. Не се користат задолжителни обрасци. Прецедентното право има ограничена важност поради толкувањата на законодавството дадено во судските пресуди.

7.6 Култура на правна заштита

Судиите, членовите во КЈН и адвокатите кои ги застапуваат понудувачите или договорните субјекти во постапките на правна заштита го стекнуваат своето знаење за правото за јавните набавки и правото на ЕЗ како дел од универзитетските студии. Освен тоа, судиите имаат обврска да го продолжат образованието, а курсевите се организирани од страна на Министерството за финансии и голем број приватни лица. Ставот на судиите и членовите во КЈН за правна заштита во јавните набавки кон јавниот интерес од една страна и приватните интереси на понудувачите од друга се смета дека е фер и балансиран. **Понудувачите** кои бараат разгледување на одлуките за јавните набавки своето знаење од областа на правото, финансиите и административните работи за начинот како функционираат јавните набавки во пракса го стекнуваат на работно место. Министерството за финансии организира обука, се консултираат и адвокати. Понудувачите се многу добро информирани во однос на можностите за оспорување на постапка за доделување договор. Некои се обидуваат да ја блокираат постапката за јавна набавка преку постапки за правна заштита. Националната правна рамка мора да им отежне на оние кои ги оспоруваат одлуките за јавни набавки и кои не делуваат со добра намера и дури се обидуваат да им нанесат штета на своите конкуренти. **Договорните службеници** континуирано се образуваат и често посетуваат курсеви. Акцентот на овие курсеви често е од теоретска природа, така што правните аспекти се добро познати. Ставот на договорните службеници и нивните претпоставени кои решаваат по приговори за понудувачите кои поднесуваат приговори или кои бараат судска правна заштита е неутрален. Не се достапни некои посебни **весници** за јавните набавки. Повремено, во правниот весник „Јуридика“ се објавуваат статии за правото за јавни набавки (www.juridica.ee). Прашањата од областа на правото за јавни набавки не се разработуваат многу често на академски и професионални конференции и семинари во Естонија. Не постои државна асоцијација за законодавство и политика за јавни набавки. Националните заинтересирани групи не се вклучени во постапките на правна заштита. **Професионална обука** за законодавството за јавни набавки и политиката за службениците во јавните набавки се организира од страна на Министерството за финансии и од страна на некои приватни лица. **Одлуките на ЕСП** се земаат предвид, но ретко се повикуваат на истите.

8. Финска

Системот за правни лекови и правна заштита во јавните набавки во Финска се заснова на независна судска правна заштита. Системот може да се подели на правни лекови пред и по склучување на договорот. Има два одделни начини од втора инстанца за судска правна заштита за договори над и под праговите на ЕЗ.

8.1 Договорен орган

Поднесувањето приговор до **договорниот орган или субјект** не е задолжително. Нема посебни правила во областа на јавните набавки кои ги уредуваат приговорите до договорниот орган. Сепак, можно е да се решат приговорите во оваа насока. Истото законодавство се применува за јавни и приватни комунални претпријатија кога донесуваат одлуки за јавни набавки. Во согласност со правото за јавни набавки (<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1992/en19921505.pdf>), подносителот на приговорот пред поднесување приговор до Пазарниот суд (подолу се дискутира), го информираат договорниот субјект во писмена форма за намерата.

8.2 Судска правна заштита

Од 2002 година, Пазарниот суд во Хелсинки е главниот форум за правна заштита во јавните набавки во Финска. Петстотини и осум приговори беа поднесени до Пазарниот суд против одлуки за јавни набавки во 2005 година, а во 2006 година беа донесени пресуди. Дваесет и шест проценти од приговорите беа одобрени, 33% беа одбиени, 8% беа отфрлени и 33% беа

застарени или изоставени. Помеѓу 1994 и 2002 година, Советот за заштита на конкуренцијата имаше јурисдикција да донесува пресуди во случаите за јавни набавки. Кога новото законодавство ќе влезе во сила, Пазарниот суд повеќе нема да има јурисдикција за случаите над националните прагови. Во втората и последната инстанца, може да се поднесе жалба против одлуките на судовите од прва инстанца во **Врховниот административен суд** во Хелсинки. Барања за надомест на штети може да се поднесат до **основните судови од прва инстанца**. Овие судови не зависат од извршната, управната или друг дел на власта, а нивните одлуки се од правна природа. Сите судови во Финска имаат судска моќ. Тие се независни и се обврзувачки само со закон. Никое надворешно лице не може да интервенира во донесувањето одлуки на судовите; оваа независност е загарантирана со Устав. Претседавачот и членовите на органот за правна заштита од последна инстанца мора да имаат широко познавање и експертиза во областа на управното право. Судовите беа воспоставени врз основа на Уставот, посебно законодавство за **основните судови и Законот за трговски суд** (<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2001/en20011527.pdf>). Сите судии мора да бидат искусни и признаени правници. Судиите се назначуваат во согласност со општата постапка.

8.3 *Правни лекови*

Правната заштита е дозволена за сите одлуки за јавни набавки, на пр. избор на конкретна постапка за доделување договор, одлуките во потесен избор или квалификуваните одлуки. Во согласност со дел 9 од ЗЈН, Пазарниот суд може (1) целосно или делумно да поништи одлука на договорен орган; (2) да му забрани на договорниот орган да примени дел во документ во однос на договорот или на друг начин да поддржува неправилна постапка; (3) да му наметнува на договорниот орган да ја поправи неправилната постапка или (4) да му наложи на договорниот орган да плаќа надомест на страна која имала вистинска шанса да го добие договорот доколку постапката била спроведена соодветно.

Пазарниот суд за да ја нагласи важноста на усогласувањето со забраната утврдена во Дел 9(1)(2) и со обврската утврдена во Дел 9(1)(3), може да наметне условна казна во согласност со Законот за условни казни (1113/1990). Отпочнувањето постапка нема ефект на автоматско укинување. Откако ќе се поднесе барање, Пазарниот суд може како привремена мерка да ја забрани или да го укине спроведувањето на одлуката или на друг начин да наложи укинување на постапката за доделување договор во периодот додека се разгледува прашањето. Забраната утврдена погоре во Дел (1)(2) и обврската утврдена во Дел 9(1)(3) може да се наложи како привремена мерка за периодот во текот на кој се решава прашањето во Пазарниот суд. Кога се донесува одлука за преземање мерки утврдена во Оддел 2, Пазарниот суд гарантира дека мерката нема да предизвика повреда на спротивната страна или на правата на другите страни или на јавниот интерес, која би ги надминала позитивните страни. Главниот судија или друг судија во Пазарниот суд може во итни случаи да одлучи за привремена мерка.

Во согласност со Дел 8 Оддел 1 од ЗКЈ, оној кој нанел штета на некој кандидат, понудувач или изведувач со постапка спротивна на законот е обврзан да ги надомести штетите. Во согласност со Оддел 2 се утврдува дека онаму каде се бара надомест на штети кои ги претставуваат трошоците за учество во постапката за доделување договор, кандидатот или понудувачот за да добие надомест на штети треба да докаже дека постапката била неправилна како што е утврдено во Оддел 1 и да докаже дека тој или таа имале реална шанса да го добијат договорот доколку постапката била правилна. Штетите од Оддел 1 не се ограничуваат на трошоците на понудувачот од учеството во постапката за доделување договор и може да се надоместат и за губење на договорот. Не е неопходно оспорената одлука да се поништи пред да се поднесе барање за надомест на штети. Финска вовеле **постапка за медијација** опишана во Глава 4 од Директивата 92/13/ЕЕЗ.

Прецедентното право има ограничена важност поради толкувањата на законодавството дадено во пресудите. Пресудите на ЕСП имаат големо влијание врз постапките за правна заштита во јавните набавки и често се повикуваат на истите во постапките како правила за толкување. Во последните пет години, Пазарниот суд нема поднесено барање за прелиминарни одлуки до

ЕСП. Во последните две години, Европската Комисија донесе пет основани ставови против Финска во однос на јавните набавки.

8.4 *Постапка*

Одредбите од Законот за управна судска постапка (<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1996/en19960586.pdf>) главно го покрива процесот на поднесување жалби во случаите за јавни набавки. Во согласност со Дел 9 б од ЗЈН, право на преземање мерки и отпочнување постапки има засегнатата страна, Министерството за трговија и индустрија и Министерството за финансии за прашањата во однос на договорената работа или во однос на прашања утврдени во Дел 5(4), а јавните власти кои го доделиле договорот наведуваат помошно средство за спроведување на работите од спорниот договор. Барањето мора да биде поднесено во рок од 14 дена од датумот кога понудувачот е известен во писмена форма за спорната одлука и добил упатства во писмена форма за упатување до Пазарниот суд (упатства за приговор). Оној кој ја отпочнува постапката плаќа надоместок од 204 евра за сослушување на случајот во Пазарниот суд. ЗЈН исто така содржи одредба за наметнување обврска на органите, т.е. управните судови да овозможат соодветно испитување на случајот. Затоа, страните на постапките обично може да отпочнат случаи без професионална правна помош што го олеснува процесот на поднесување жалба и пристап до правните лекови. Има начело на успех во однос трошоците. Начелото, сепак, ретко се применува за јавните власти. Во согласност со Дел 74 Оддел 3 од Законот за управна судска постапка, физичко лице не сноси одговорност за трошоците на јавните власти освен ако лицето поднело неосновано отворено барање. Одлуките на Врховниот управен суд се испраќаат до страните кои се дел од случајот по пошта. Одлуките кои подоцна се релевантни за примена на законот во исти или слични случаи или пак од друга страна се од јавен интерес се објавуваат во Годишникот на Врховниот управен суд. Засегнатите страни одлучуваат за вклучувањето на технички и други експерти во постапките за правна заштита. Во овие случаи, самите страни ги сносат трошоците за вклучување експерти. Во некои случаи, судот може по службена должност да вклучи експерти во постапките за правна заштита. Судот може да одлучи дека доколку е потребно сослушувањето ќе се одржи зад затворени врати ако се презентираат доверливи документи или информации кои не смее да се откријат во текот на сослушувањето. Доверливите деловни информации се заштитени со Законот за отвореност на владините активности. Документите се чуваат во тајност, освен ако не е подруго утврдено, доколку содржат информации за приватна трговска дејност или деловна тајна бидејќи доколку документите содржат други приватни деловни информации, доколку пристапот до истите би предизвикал економска загуба за приватната дејност врз основа на тоа дека истите не се релевантни за заштита на здравјето на потрошувачите или заштита на природната средина или пак промоција на интереси на оние кои претрпуваат штета на трговска дејност, а сето тоа не е во согласност со обврските од дејноста и извршувањето на тие обврски. Нема задолжителни временски ограничувања за судовите во донесувањето одлуки; во 2005 година, Пазарниот суд донесе одлуки по околу 6,2 месеци по преземањето мерки. Овој период може да варира во зависност од комплексноста на случајот.

8.5 *Култура на правна заштита*

Судиите и адвокатите за јавни набавки кои ги застапуваат понудувачите или договорните субјекти во постапките за правна заштита, своето знаење за правото за јавни набавки и за правото на Заедницата го стекнуваат како дел од универзитетските студии, стручно усовршување, постојана обука, курсеви овозможени од страна на јавни и приватни претпријатија и студии од областа на прецедентното право, како и на работното место. Ставот на судиите и членовите во органите за правна заштита во јавните набавки кон јавниот интерес од една страна и приватните интереси на понудувачите од друга се смета дека е фер. Понудувачите кои бараат разгледување на одлуките за јавните набавки своето знаење од областа на правото, финансиите и административните работи за начинот како функционираат јавните набавки во пракса го стекнуваат преку правници, консултанти и професионални организации. Повеќето понудувачи ги сметаат постапките за правна заштита како прашање од последна инстанца. Знаењето на договорните службеници од областа на правото и други области во однос на јавните набавки се опишува како „главно добро“. Ставот на договорните

службеници и нивните претпоставени кои решаваат по приговори на понудувачите кои поднесуваат приговори или кои бараат судска правна заштита е „главно позитивен“. Нема публикации или академски весници во кои особено се разработуваат прашањата од областа на јавните набавки вклучувајќи ја правната заштита и правните лекови. Правото за јавни набавки многу често е тема на дискусија на многу семинари. Нема државно здружение за правото и политиката на јавните набавки, а прашањата од областа на јавните набавки не се медиумски покриени. Различни заинтересирани групи на потрошувачи или за индустрија коментираат за прашањата за нивната област на интерес, што исто така е случај кога станува збор за прашања од областа на јавните набавки. Нема посебна професионална обука за правото и политиката за јавни набавки за службениците од јавните набавки. Јаката страна на системот се состои во тоа што речиси нема бариери за понудувачите да го поднесат својот случај на разгледување до Пазарниот суд кој многу добро е запознаен со прашањата за правото на јавните набавки. Долготрајните постапки можно е да бидат слаба страна во иднина бидејќи бројот на случаи поднесени пред Пазарниот суд се очекува да се зголеми. Системот за правна заштита и правни лекови не се смета дека е ефикасен доколку времетраењето на постапките е трае исто колку периодот за постапката за јавни набавки во јавниот сектор (обично една година).

9. Франција

Системот за правни лекови и правна заштита во јавните набавки во Франција се заснова на независна судска правна заштита. Поделбата на правото на Франција на приватно и јавно право игра голема улога. Договорите кои ги доделува државата, државните јавни органи од административен карактер, локалните власти и локални јавни тела се предмет на Законикот за јавни набавки („Code des marchés publics“ – СМР, Указ бр. 2006-975 од 1 август 2006 година, достапен на официјалната веб-страница: <http://www.legifrance.gouv.fr>). Таквите договори секогаш се од јавна правна природа („contrats administratifs“). Споровите кои произлегуваат од овие договори се под јурисдикција на управните судови. Во споредба, договорите кои ги доделуваат јавните органи освен оние кои се покриени со СМР, приватно-правните органи кои ги исполнуваат критериумите на „органите кои се уредуваат со јавното право“ во однос на Директивите за јавни набавки на ЕЗ, како и одредени субјекти од посебна природа (како што е Banque de France) и раководителите на претпријатијата се предмет на **Уредба бр. 2005-649 од 6 јуни 2005 година**. Два указа ја спроведуваат горенаведената уредба (Указ бр. 2005-1742 од 30 декември 2005 година за договорни органи во класичниот сектор; Указ бр. 2005-1308 од 20 октомври 2005 година за раководителите на претпријатијата). Во согласност со јавно- или приватно-правната природа на органите, овие договори се од јавно- или приватно-правна природа. Споровите кои произлегуваат од такви договори спаѓаат под јурисдикција на управните судови или под јурисдикција на редовните (граѓанските) судови. Во двата случаи, оштетените понудувачи може да отпочнат постапки за преддоговорната содржина за да добијат привремена мерка од страна на судијата. Во принцип, договорниот орган не треба да биде известен за претходно поднесен приговор. Општите постапки исто така може да ја укинат постапката на доделување договор или да го прогласат за неважечки неправилно доделениот договор. Надоместокот на штети може да се реши независно со горенаведените акции, освен за постапките за преддоговорни скратени постапки и зависи од доказот дека на одбиениот понудувач му е одземена шансата да го добие договорот.

9.1 *Вонсудска контрола*

Секој понудувач може да ги посочи договорните органи за да побара правна заштита во постапката за јавна набавка во управните судови. Освен тоа, **Мрежата на јавни набавки** (МЈН) може да им помогне на понудувачите за прекуграничната набавка: Компанија која е лоцирана во земја од МЈН и учествува во постапка за јавна набавка во друга земја од МЈН се соочува со тешкотии, местото за контакт на МЈН може да понуди помош пред доделување и склучување на договорот. Освен тоа, во согласност со Директивата 92/13/ЕЕЗ на ЕЗ, достапни се механизми за **атестирање** (распис од 24 септември 2001 година) и **медијација** (уредба од 20 септември 2001 година) во комуналниот сектор. Овие механизми ретко се користат во пракса.

9.2 Судска правна заштита

Пред склучување на договорот, понудувачите може да оспорат која било одлука во однос на постапката за прибирање понуди, како и одлуката за одбивање на нивната понуда. Исто така може да бараат надомест на штета во оние случаи каде договорниот орган ја напуштил постапката за прибирање понуди. По склучувањето на договорот, одбиените понудувачи може да побараат поништување на актите во однос на постапката на доделување (т.е. договор за отфрлање, одлука за овластување на потпис на договор). Успешниот понудувач може да го оспори секој акт на договорниот орган во однос на спроведувањето, измената и напуштањето на договорот. Во однос на (јавната или приватната) **природа** на договорот и без оглед на пресметаната цена на договорот, која било од горенаведените одлуки/акти на договорните органи може да се оспорат пред управните и редовните судови. **Мрежата на административна правда** се уредува со Законикот за административна правда („Code de justice administrative“ - CJA). Мрежата опфаќа 37 управни трибунали (прва инстанца), осум управни апелациони судови (втора инстанца) и *Conseil d'État* (од последна инстанца, Palais Royal, 75100 Париз 01 SP; телефон: +33 1 40 20 80 00; веб-страница, <http://www.conseil-etat.fr>). Бројот на случаи за јавни набавки кои се дискутираат пред управните судови од 2001 година расте (бројките вклучуваат спорови во однос на извршувањето на договорот): во прва инстанца, 4365 случаи во 2001 година, 4627 во 2002 година, 4743 во 2003 година и 5048 во 2004 година; во втора инстанца, 499 случаи во 2001 година, 683 во 2002 година, 724 во 2003 година и 755 во 2004 година; пред *Conseil d'État*, 165 случаи во 2001 година, 128 во 2002 година, 180 во 2003 година и 133 во 2004 година. Бројот на донесени одлуки, заедно или посебно во корист на подносителот на жалбата е значително повисок од тој на одлуките за отфрлање барања (во однос на одлуки пред склучување на договорот). Во 2004 година, беа донесени 2.538 поволни одлуки од страна на управните трибунали притоа што 1.515 молби беа одбиени. Жалбите пред управните апелациони судови и во последна инстанца пред *Conseil d'État* обично имаат негативен резултат. Управните судии обраќаат посебно внимание на тендерските и договорните обврски на договорните органи; управните судови од повисока инстанца се стремат да ги одобрат одлуките донесени во судовите од пониска инстанца. **Мрежата на редовни судови** се уредува со Законикот за судска организација („Code de l'organisation judiciaire“ - COJ). Мрежата опфаќа 473 *tribunaux d'instance* (прва инстанца за спорови за вредност помала од 7600 евра) и 181 *tribunaux de grande instance* (прва инстанца за спорови во вредност на 7600 евра), 35 апелациони судови (втора инстанца) и *Cour de Cassation* (последна инстанца, 5, Quai de l'Horloge, 75055 Париз 01 SP; телефон: +33 1 44 32 50 50; веб-страница: <http://www.courdecassation.fr>). И *Conseil d'État* и *Cour de cassation* се воспоставени со закон, тие се постојани и независни од извршната, управната и другите делови од власта. Постапката пред нив е помеѓу страните (*inter partes*). Судиите во двата органа за правна заштита од последна инстанца не може да се сменат. Претседателите и другите членови се квалификувани правници и државни службеници или од *École Nationale de la Magistrature* (судии од редовни судови) или од *École Nationale d'Administration* (судии од управни судови). Се именуваат од страна на извршната власт (од претседателот или Владата на Република Франција). Органите за правна заштита под нивото на последната инстанца донесуваат одлуки од правна природа.

Донесувањето одлуки исто така може да се разгледува и во **кривичните судови** (односно со некои исклучоци, во редовните судови во функција на кривични), каде овие одлуки се однесуваат за кривичното дело утврдено со Кривичниот законик. Всушност, во согласност со член 432-14 од Законикот, делото „*délit de favoritisme*“ (минимално прекршочно дело на фаворизирање) е казниво и на тој начин се обезбедува транспарентност во незаконското прејудување и еднаквост во постапката за доделување договор. На крај, **фискалните и финансиските дисциплински судови** со јурисдикција за сите органи, предмет на контрола на Државната канцеларија за ревизија може да наметнат санкции за јавните службеници одговорни за неправилностите во постапката за доделување договор.

9.3 Правни лекови

Во согласност со државните правила со кои се спроведуваат Директивите за правни лекови на ЕЗ, **преддоговорните итни постапки** може да се отпочнат од страна на лицата кои имаат

интерес во добивањето договор и постои веројатност да им биде нанесена штета со незаконско доделување, прејудување транспарентност и еднаквост, од страна на договорниот орган или договорниот субјект. Оштетените понудувачи имаат десет дена за да започнат постапки почнувајќи од официјалното отфрлање на нивната понуда (период на мирување), но понудувачите може да побараат преддоговорни брзи постапки од датумот на известување до десеттиот ден по официјалното отфрлање на понудата. Јурисдикцијата на судот зависи од природата (јавна или приватна) на договорот. Во случаите со договорите од јавното право, договорниот орган не треба да биде известен за претходно поднесен приговор. Релевантните одредби се следните:

Во **класичниот сектор** (Директива 89/885/ЕЕЗ на ЕЗ): член Л. 551-1 од Законикот за административна правда (преддоговорни брзи постапки пред управниот трибунал каде договорот е јавен); член 24 став 1^о од Уредбата бр. 2005-649 од 6 јуни 2005 година (преддоговорни итни постапки кај судија во редовен суд каде договорот е приватен).

Во **комуналниот сектор** (Директива 92/13/ЕЕЗ на ЕЗ): член Л. 551-2 од Законикот за административна правда (преддоговорни итни постапки пред управниот трибунал каде договорот е јавен); член 33 став 1^о од Уредбата бр. 2005-649 од 6 јуни 2005 година (преддоговорни итни постапки кај судија во редовен суд каде договорот е приватен).

Овие правила овозможуваат упатување на единствен судија, т.е. претседател на управен трибунал/надлежен редовен суд или негов/нејзин застапник. Пријавите немаат ефект на укинување. Судијата одлучува пред потпишувањето на договорот дали истиот е доделен во согласност со обврските за огласување и конкурентност од постапката за прибирање понуди. Доколку договорот треба да се потпише пред донесување на одлуката, случајот се смета дека е отстранет од судијата. Ова правило се смета дека е главната слаба страна на францускиот систем. Затоа, членовите Л. 551-1 и 551-2 од Законикот за управна постапка го ополномоштуваат судијата да го одложи потпишувањето на договорот поради упатување на случајот за период од најмногу 20 дена; овој став се користи систематски и се стреми кон коригирање на слабата страна. За да донесе одлука, судијата разгледува различни основи (на пр., причини за исклучувањето на понудувачот, легалноста на составот на комисијата за разгледување понуди). Сепак, судијата не е назначен да одлучува за соодветни позитивни страни на понудувачите или нивниот статутарен капацитет за поднесување понуда за некој договор. Во **класичниот сектор**, судијата може да му наложи на договорниот орган да ги исполнува своите обврски и да ја укине постапката за доделување договор или спроведувањето на некоја одлука во однос на постапката. Тој или таа може да ја поништи одлуката и да ги укине условите кои ќе се инкорпорирале во договорот во оние случаи каде тие се во спротивност со споменатите обврски. Во **комуналниот сектор**, судијата може да му наложи на договорниот субјект да ги исполни своите обврски во склоп на конкретно временско ограничување. Тој или таа може исто така да наметне условна дневна казна од истекот на наведеното временско ограничување. Сепак, судијата го зема предвид можното влијание врз последната мерка за вклучените интереси, вклучувајќи го јавниот интерес и се оградува од донесување налог каде негативните последици постои веројатност да ги надминат позитивните. Доколку до денот кога условната дневна казна ќе стане доспеана не се најде правен лек за прекршокот, судијата може да наметне конечна казна. Казната без оглед на тоа дали е условна или конечна не зависи од надоместокот на штети. Условната или конечната казна целосно или делумно се поништува доколку се утврди дека неуспехот да се почитува наредбата на судијата целосно или делумно е како резултат на причините врз кои не може да влијае договорниот субјект. Во двата сектора, судијата одлучува во брзите постапки, т.е. забрзаните, за да се намали напредокот на преговорите пред доделувањето на договорот. Одлуката мора да се донесе во рок од 20 дена од упатувањето на случајот. Секое пречекорување на ова временско ограничување на договорниот орган му дозволува да го потпише договорот така што се смета дека случајот е отстранет од кај судијата. Што се однесува до управните судови, одлуките се донесуваат во склоп на временско ограничување (во просек 24 дена во 2001 година, 20 во 2002 година, 23 во 2003 година и 19 во 2004 година). Одлуката може да се обжали пред надлежен орган за правна заштита од последна инстанца (*Conseil d'État* за договори во согласност со

јавното право или *Cour de cassation* за договори во согласност со приватното право). Бројот на пријави во преддоговорни итни постапки пред управните судови исто така растеше од 2000 година: 149 молби во 2000 година, 173 во 2001 година, 265 во 2002 година, 290 во 2003 година, 474 во 2004 година. Овој пораст покажува дека во системот на Франција, доделувањата по незаконски пат може брзо и лесно да се коригираат. Сепак се чини дека таквите постапки често се отпочнуваат како средство за блокирање на постапката за доделување договор. Ова веројатно е причината поради која резултатот не оди често во корист на подносителот на пријавата (во 2004 година, 139 одлуки на управните трибунали се доделени бараните правни лекови; 174 одлуки за одбивање на пријавите).

Општите постапки може да се отпочнат од страна на договорните страни за да се **прогласи** незаконски доделениот **договор за неважечки**. Освен тоа, **договорните страни**, како и **третите лица** кои имаат интерес од договорот (како што се одбиените понудувачи) може да поднесат барање за укинување и **поништување на делата** во однос на доделувањето на договорот (на пр. мерки за огласување, одлуки за авторизација на потписот на договорот) или негово спроведување. Барањата за поништување мора да се поднесат во рок од два месеци од објавувањето или известувањето за оспорените дела. Ова временско ограничување се применува само кај судија во управен суд. Пријавите немаат ефект на укинување (член Л. 4 од Законикот за административна правда). Одлуките мора да се донесат „во разумно временско ограничување“. Во случај на неоправдано пречекорување, може да се побара надомест на штети. Во принцип, поништувањето на делата или одлуките поврзани со договори постои веројатност да се именува обвинител за да поднесе барање за финансиска компензација. Пред редовните судови, трети лица може да отпочнат постапки само ако го оправдаат интересот од договорот и јавноста наложи мотивација (*motif d'ordre public*, мотивација која произлегува од правилата од обрвзувачка природа) за поништување. Главната позитивна страна на општите постапки е тоа што може да се применат онаму каде отпочнувањето на преддоговорни брзи постапки не е можно поради потпишувањето на договорот.

Во согласност со правото на Франција, **барањата за надомест на штети** поради законска одлука или акт се **независни** од пријавите во преддоговорните итни постапки и може да бидат независни од барања за поништување на дела поврзани со договорот. Во однос на природата на договорот и јурисдикцијата на судот, доделувањето надомест за штети се уредува или со обичното право (Граѓански законик) или со управното прецедентно право. Неопходно е да се поднесе претходен формален приговор до договорниот орган. Оспореното дело или одлука во принцип треба да се прогласи за незаконски пред да се додели надомест на штети. Понудувачите кои се сметаат дека погрешно се одбиени може да добијат надомест доколку докажат:

- дека договорниот орган направил прекршок; и
- дека тие имале реална шанса да го добијат договорот. Подносителите на пријави кои не го исполнуваат овој услов треба да ги надоместат трошоците од постапката за прибирање понуди.

Подносителите на пријавите треба да го пресметаат и да го оправдаат износот на направените штети. Судиите оваа пресметка ја контролираат ад хок.

9.4 Постапка

Во постапките пред управните судови се применува Законикот за административна правда („Code de justice administrative“ - CJA). Во постапките пред редовните (граѓански) судови се применуваат и новиот Законик за граѓанска постапка („Nouveau Code de procedure civile“ – NCPC, превод на англиски јазик на официјалната веб страница: <http://www.legifrance.gouv.fr>) и Законикот за судска организација („Code de l'organisation judiciaire“ - COJ). Нема задолжителни обрасци/документи во однос на правните лекови во јавните набавки. Подносителите на пријава мораат да почитуваат одредени задолжителни упатства и формални правила. Вклучувањето експерти е можно само во согласност со условите од членовите R.621-1 до R.621-14 од CJA и членовите 232 до 284-1 од NCPC. Нема посебни процедурални можности кои ја земаат предвид

потребата за заштита на доверливите деловни информации, како што се постапките зад затворени врати (*huis clos*), освен во случаи на воени договори. Нема судски такси. Нема дополнителни трошоци во однос на правните лекови во јавните набавки. Исто како во општата судска правна заштита, кога е потребно правна застапување, подносителите на пријави мора да го платат својот правен застапник. Исто така треба да платат трошоци за процедурални активности извршувани од страна на адвокати [правен застапник, правен советник (*avoué*), бранител (*huissier*)], како и патните трошоци доколку има, на правниот застапник, надоместоците за експерти, надоместоци за сведоци, итн. Секоја страна мора независно да го плати својот правен застапник. Страната која го изгубила случајот ги плаќа другите трошоци (“*dépenses*”, како што се надоместоци за експерти) и правни трошоци. За одлуките на судот, вклучувајќи ги оние кои ги донесуваат органите за правна заштита од последна инстанца се известуваат страните преку пошта. Најважните одлуки се објавуваат или на Интернет (<http://www.legifrance.gouv.fr>) или во официјалните весници („*Recueil Lebon*“ for the *Conseil d’État*, „*Bulletin civil*“ for the *Cour de cassation*). Освен тоа, секој може да се побара копија од одлуката од канцеларијата на релевантниот суд.

9.5 Култура на правни лекови

Судиите и адвокатите може да студирале право за јавни набавки и право на ЕЗ како дел од универзитетските студии. Други посетуваат обуки, курсеви и семинари организирани од страна на приватни адвокатски канцеларии, владини органи како што се Министерството за правда или меѓународни институции како што е ЕУ. Во последните години, сè повеќе се зголемува специјализацијата во областа на правото на јавните набавки (специјалистички постдипломски студии, универзитетски конференции). Многу правни весници содржат дел за јавните набавки. Три осврти од областа на правото разработуваат само прашања од областа на правото за јавни набавки: месечниот осврт „*Contrats publics - Actualité de la Commande et des Contrats Publics*” (CP-ACCP) објавен во Изданијата „*Moniteur*“; месечниот „*Contrats et Marchés publics*“ објавен од Изданијата *Juris-Classeur* и освртот двапати во месецот „*Bulletin juridique des contrats publics*” (BJCP) издаден од страна на Изданијата „*EFE*“. Компаниите може да се запознаат со правото од јавните набавки или преку обука и конференции или преку помош овозможена од страна на професионални организации (како што се стопански комори). Обуката за службениците од јавните набавки се овозможува преку Институтот за развој на јавен менаџмент и економија (ИЗЈМЕ), кој е дел од француското Министерство за финансии, како и од страна на Здружението за набавки во јавниот сектор („*Association Pour l’Achat dans les Services Publics*“ - APASP, <http://www.apasp.com>), кој е најважно државно здружение за јавните набавки во Франција и ЕУ. ИЗЈМЕ исто така организира меѓународни конференции и објавува упатства и препораки од најдобра практика. Повеќето службеници за јавни набавки се членови на здруженија како што е ИЗЈМЕ. Исто така има голем број форуми за прашањата во однос на јавните набавки: Сојуз на претприемачи на Франција („*Mouvement des entrepreneurs de France*“), Државен сојуз на мешано јавно-приватни компании („*Fédération nationale des sociétés d’économie mixte*“), Собрание на стопански и индустриски комори на Франција („*Assemblée des chambres françaises de commerce et d’industrie*“), Сојуз на занаетчии и мали градежни компании („*Confédération de l’artisanat et des petites entreprises du bâtiment*“), Генерален сојуз на мали („*Confédération générale des petites et moyennes entreprises*“), Национален одбор на архитекти („*Conseil national de l’ordre des architectes*“), Сојуз на градежништво на Франција („*Fédération française du bâtiment*“), Сојуз за јавни работи на Франција („*Fédération nationale des travaux publics*“), Синдикат на дневниот локален печат („*Syndicat de la presse quotidienne régionale*“), Здружение на консултанти за комуникации („*Association des agences conseils en communication*“), итн. Ставовите на горенаведените организации се потребни за донесување на правилата за јавни набавки. Печатот и телевизијата ги покриваат постапките за правна заштита во јавните набавки. Влијанието на пресудите на ЕСП е значително. Службениците за јавни набавки мора да ги исполнуваат, а подносителите на пријави може да се повикуваат на нив пред судовите. Домашното прецедентно право исто така е од голема важност поради структурата на правниот систем на Франција кој се состои од кодексно и прецедентно право.

10. Германија

Јавните набавки (Vergaberecht) во Германија се уредуваат со систем правила структурирани во три нивоа: четвртиот дел од Сојузниот закон за ограничување на конкуренција познат како **ГWB** (на ниво на законодавство, превод на англиски јазик на http://www.bundeskartellamt.de/wEnglisch/download/pdf/GWB_7_e.pdf); Регулатива за јавни набавки од 2001 година со измените, познат како **VgV** (на ниво под законодавство, превод на англиски јазик на претходна верзија на VgV во: Lutz Horn, *Public Procurement in Germany*, С.Н. Beck, Bruylant, Giuffrè Editore, Ant. N. Sakkoulas, Stämpfi, 2001, pp. 79 et seq.); и три правилници во однос на доделувањето на договорите за изведување работи (**VOB/A 2006**), набавки и услуги (**VOL/A 2006**) и професионални услуги (**VOF 2006**) (превод на англиски јазик под регулаторно ниво на претходна верзија на VOB/A, VOL/A и VOF во: Lutz Horn, *Public Procurement in Germany*, С.Н. Beck, Bruylant, Giuffrè Editore, Ant. N. Sakkoulas, Stämpfi, 2001, pp. 91 et seq.). Претходно споменатите правила ги спроведуваат релевантните одредби од Директивите за јавни набавки на ЕЗ и се применуваат само над праговите на ЕЗ. Под праговите, јавните набавки се уредуваат со законодавството за сојузен и општински буџет, како и со некои одредби на VOB/A и VOL/A. сложената структура на системот на Германија се поврзува со историскиот развој на правилата за домашни јавни набавки и сојузната структура на Сојузна Република Германија. Системот за правна заштита и правни лекови на се заснова и на квази-судска и на судска контрола. (Видете општо: http://www.bundeskartellamt.de/wDeutsch/download/pdf/Merkblaetter/Merkblaetter_englisch/06Informationsblatt_E.pdf) над праговите на ЕЗ и врз основа на **ГWB** (§ 97 VII), понудувачите имаат еднострани права за транспарентна, конкурентна и недискриминаторска постапка за прибирање понуди. Овие права може да се спроведат со посебна јурисдикција, **Коморите за јавни набавки** (Vergabekammern, VK) и по жалба (sofortige Beschwerde), од страна на **редовните Апелациони судови** (Oberlandesgerichte, OLG). Под праговите, понудувачите немаат посебни права и може да бараат надомест на штета пред редовните граѓански судови. Сепак, има една контроверзна дискусија во однос на тоа дали дискусиите за договори кои не спаѓаат во **ГWB** може да се оспорат пред управните судови. Во некои покраини (Länder), управните судови веќе се сметаат за надлежни да одлучуваат по такви спорови.

10.1 Вонсудска правна заштита

Во комуналниот сектор, VgV спроведува механизми за атестирање, медитација и за коригирање утврдени со Директивата 92/13 на ЕЗ. Нема посебни органи за арбитража, но **ГWB** дозволува понудувачите да ги оспорат одлуките за јавни набавки пред **Одборите за правна заштита во јавните набавки** (Vergabepflichtenstellen). Тие одбори може да се воспостават на ниво на покраини и на ниво на федерација и имаат моќ да наложуваат дали по барање или по службена должност, договорните органи да ги поништат незаконските одлуки или да преземат други законски мерки. Одборите немаат моќ да поништуваат постапка за прибирање понуди. Постапката на правна заштита пред Одборот за правна заштита во јавните набавки не е предуслов за поднесување барање за правна заштита до Комората за јавни набавки. Во споредба, понудувачите задолжително е формално да поднесат приговори до договорниот орган како предуслов за барање правна заштита пред коморите (§ 107 III **ГWB**). Секој договорен орган е одговорен за дефинирање на одделението кое ги разработува тие приговори.

10.2 Судска правна заштита

Пред склучување на договорот и онаму каде пресметаната вредност на договорот достигнува или ги надминува праговите на ЕЗ, понудувачите може да ја оспорат **која било одлука** на договорниот орган пред Комората за јавни набавки. Веќе извршено доделување не може да биде поништено (§ 114 II **ГWB**). Има 29 комори за јавни набавки. Комората мора да донесе одлука во рок од пет недели од поднесувањето на барањето. Во некои случаи, ова временско ограничување може да се продолжи; оваа можност се користеше во речиси 27% од постапките за правна заштита во текот на 2005 година. Во случаите кога коморите не успеаја да го испочитуваат ова временско ограничување, пријавата се смета дека е отфрлена. Одлуката на комората може да се обжали преку непосреден приговор (sofortige Beschwerde) пред Сенатот за

јавни набавки на надлежниот регионален Апелационен суд (OLG) во рок од две недели од објавувањето на одлуката на страните или истекот на временското ограничување (пет недели) кога комората требала да донесе одлука. Нема задолжително временско ограничување за OLG да донесе одлука. Затоа нема единствен орган за правна заштита од последна инстанца кој ги разработува случаите за јавни набавки: OLG на секоја покраина е одговорна за решавање на одлуките за јавни набавки на договорните органи кои се наоѓаат во земјата. Освен тоа, OLG Диселдорф има јурисдикција над случаите за јавни набавки кои ги вклучуваат сојузните договорни органи (како што се сојузните министерства). OLG се постојани органи воспоставени со закон чии одлуки се обврзувачки по закон и чии членови се независни од извршната или другите делови од Владата (член 97 I од Уставот на Германија, Grundgesetz). Судиите се назначуваат од квалификувани правници кои го положиле државниот испит од две фази. Во случај кога OLG сака да отстапува од одлуките на други OLG или Сојузниот врховен суд (Bundesgerichtshof, BGH), обврзан е да го поднесе случајот во Сојузниот врховен суд кој донесува одлука наместо OLG. Во 2004 година беа поднесени 1.493 пријави до Коморите и 314 непосредни приговори до OLG.

10.3 Правни лекови

Во принцип, германското право прави разлика помеѓу **примарна правна заштита** (загарантирана од страна на Коморите за јавни набавки) и **секундарна правна заштита** (штети). Доколку Комората за јавни набавки одлучи дека се прекршени правата на подносителот на пријавата, ќе преземе **соодветна мерка** за коригирање на прекршокот (на пр. ќе ја поништи одлуката на договорниот орган) и ќе спречи понатамошно нанесување штета врз засегнатите интереси. Не постојат одредби во однос на привремените мерки. Во согласност со § 115 I GWB, откако комората ја поднесува пријавата на разгледување до договорниот орган, вториот не смее да склучи договор пред одлуката на комората или пред истекот на временското ограничување за поднесување непосреден приговор до OLG (**ефект на автоматско укинување**). Не се поднесува пријава за разгледување доколку е очигледно дека е недопустлива или неоснована (§ 110 II и 115 II GWB). Договорниот орган може да побара дозвола да склучи договор во текот на постапките на правна заштита. Комората може да даде дозвола по две недели од објавувањето на одлуката така што откако ги зела предвид сите интереси за кои постои веројатност да бидат повредени, вклучувајќи го јавниот интерес, се смета дека негативните последици на укинувањето ги надминува позитивните. Доколку се додели дозвола, подносителот на барањето може да побара обнова на укинувањето на постапката за прибирање понуди пред OLG. Доколку не се даде дозвола, договорниот орган може да побара OLG да стави крај на укинувањето на постапката за прибирање понуди. Во согласност со § 115 III GWB, комората може да интервенира во постапката за прибирање понуди онаму каде правата на подносителот на пријавата постои веројатност да бидат повредени како резултат на одлука освен онаа во однос на склучувањето на договорот (на пр. одлука за поништување или укинување на постапка за прибирање понуди). Надомест на **штетите** може да се додели само од страна на редовните граѓански судови. Има неколку правни основи за доделување надомест на штети, а најважните се **§ 126 GWB** и §§ 311 II во однос на 280 I од Граѓанскиот законик на Германија (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) за **предоговорна одговорност** (culpa in contrahendo, **CIC**). § 126 GWB се применува за договорите кои спаѓаат во опсегот на GWB, односно договорите чија пресметана вредност ги достигнува или надминува праговите на ЕЗ. Во согласност со оваа одредба, „во случај ако договорниот орган ја прекршува одредбата со која се заштитуваат претпријатијата и доколку некое претпријатие во согласност со процената на понудите и без овој прекршок имало реална шанса да го добие договорот, кое како резултат на прекршок било изложено на негативно влијание, претпријатието може да побара надомест на трошоците за подготовка на понудата или за учество во постапката за доделување договор за јавна набавка. Понатамошните барања за надомест на штета не се изложени на некакво влијание.“ Одредбите од Граѓанскиот законик во однос на CIC се применува за договорите за јавни набавки без оглед на нивната вредност. Во принцип, штетите за кои е даден надомест врз основа на CIC може да го покријат изгубениот приход (lucrum cessans) доколку подносителот на приговор докаже дека тој или таа секако дека би го добиле договорот и во случаите ако договорот е склучен или трошоците за постапката

(*damnum emergens*), во случаите кога договорот сè уште не е склучен. Во двата случаи (§ 126 GWB и CIC), не е неопходно оспорената одлука на договорниот орган да се поништи со одлука на Судот или Комората за јавни набавки. Во случајот со CIC, постои можност недостатокот на пријави за примарна правна заштита да се сметаат како контрибуторна небрежност во согласност со § 254 III од Кривичниот законик. На крај, нема одредба во однос на периодични казни исплати.

10.4 Постапка

Постапките пред Коморите за јавни набавки и регионалните Апелациони судови (OLG) главно се уредуваат со четвртиот дел од Сојузниот закон против ограничувања на конкуренцијата (GWB). Се применуваат и други одредби од GWB или Законикот за граѓанска постапка (ZPO). Секоја страна која има **интерес** во договорот и докажува дека неговите или нејзините **права** во согласност со § 97 VII GWB се прекршени со неисполнување на условите со кои се уредува доделувањето на договорите за јавни набавки има право да поднесе барање до Комората за јавни набавки. Подносителот на пријавата мора да покаже дека тој или таа претрпеле **загуба** или постои веројатност претрпат како резултат на прекршокот/-ците од правилата за доделување. Подносителот на пријава кој не поднел понуда мора да докаже дека тој или таа биле спречени да поднесат понуда како резултат на однесувањето на договорниот орган (на пр. незаконски де факто доделувања). Задолжително е за понудувачите **формално да поднесат приговори** до договорниот орган како предуслов за барање правна заштита пред коморите (§ 107 III GWB). Оваа обврска исто така се применува за договори доделени од страна на приватизирани комунални претпријатија. Нема задолжително временско ограничување за поднесување приговор до договорниот орган или поднесување пријава до комората. GWB утврдува дека и приговорот и пријавата треба да се поднесуваат без незаконско доцнење (§ 108 I). Освен тоа, член 13 од Прописот за јавни набавки (VgV) утврдува **период на мирување** од 14 дена помеѓу известувањето за резултатите од постапката за прибирање понуди за неуспешните понудувачи и формалното склучување на договорот. Договорот склучен со прекршување на претходно споменатата обврска се смета за неважечки. Обврската за период на мирување им овозможува на неуспешните понудувачи за поднесување формален приговор до договорниот орган и поднесување пријава до комората пред склучувањето на договорот. Приговорот и пријавата може да се поднесат во исто време (нема обврска за чекање на одлуката на договорниот орган). Откако ќе заврши периодот на мирување и не се поднесени пријави, договорот може законски да се склучи: Оштетените понудувачи повеќе не може да ги оспоруваат одлуките за јавни набавки пред коморите. Нема обрасци во однос на случаите за јавни набавки. GWB утврдува дека пријавата треба да се поднесе во писмена форма заедно со причините за поднесувањето на пријавата. Постапките пред Комората за јавни набавки се предмет на исплата на надоместок, износ кој зависи од личните и материјалните трошоци на комората земајќи ја предвид вредноста на договорот. Минималниот надоместок изнесува 2500 евра (§ 128 II GWB). Постапките пред OLG се предмет на исплата на судски такси, чиј износ е 5% од бруто-вредноста на договорот. Во постапките пред комората, трошоците за правно застапување се надоместуваат од страна на страната која го губи случајот доколку комората смета дека е потребно правно застапување во случајот. Во постапките пред OLG, правното застапување е задолжително и соодветните трошоци ги надоместува страната која го губи случајот. И комората и OLG може да одлучат дали треба да се вклучи некој експерт во текот на постапките за правна заштита. Трошоците за експерти треба да се надоместат во согласност со одлуките на комората или OLG. Техничките и другите експерти се вклучени во постапките за правна заштита како членови на Коморите за јавни набавки. Всушност, еден од трите члена на Комората секогаш е почесен член на здружението со повеќегодишно искуство во областа на јавните набавки (§ 105 III GWB). Во однос на доверливоста, коморите мора да забранат пристап до досиејата од случајот за да се заштитат тајните и да се чува трговската или деловната тајна (§ 111 II GWB). Комората донесува одлука во рок од пет недели од поднесувањето на барањето. По објавувањето на одлуката до страните или во случај ако не е донесена одлука во склоп на предвиденото временско ограничување, која било од страните може да поднесе непосреден приговор против (директна или индиректна) одлука на комората пред надлежната OLG. Непосредниот приговор има ефект на укинување на одлуката на комората. Времетраењето на

ефектот е две недели по истекот на временското ограничување за поднесување на непосреден приговор. Во случај комората да ја отфрли пријавата за правна заштита, OLG може по барање на подносителот на приговорот да го продолжи ефектот на укинување сè додека не се донесе одлука за непосредниот приговор. Во случај комората да ја одобри пријавата за правна заштита со забрана на доделувањето, договорот не смее да се склучи се додека OLG не ја поништи одлуката на комората во согласност со §§ 121 или 123 GWB. Страните се известуваат за одлуките и на коморите и на OLG преку судска покана, со тоа што страните се присутни во судот. Некои одлуки се објавуваат на веб-страниците на овие јурисдикции.

10.5 *Култура на правни лекови*

Има зголемен интерес за правото за јавни набавки по усвојувањето на Законот за измена и дополнување на сојузниот Закон против ограничување на конкуренцијата од 1998 година (GWB). Голем број **конференции** се организираат на академско ниво (Летна школа „Vergaberecht“ на Универзитетот Бохум: <http://www.ruhr-uni-bochum.de/fvv/summerschool/frmset.html>; Düsseldorf Vergaberechtstag: <http://www.ruhr-uni-bochum.de/burgi/vergaberechtstag/frmset.html>). Приватниот сектор исто така игра особено активна улога во обуката за јавните набавки. Има барем три специјализираните правни **весници** во областа на правото за јавните набавки: Vergaberecht (VergabeR: Werner Verlag), Neue Zeitschrift für Bau- und Vergaberecht (NZBau: C.H. Beck) и Zeitschrift für deutsches und internationales Bau- und Vergaberecht (ZfBR: Bau Verlag). Исто така има голем број периодични информативни магазини како што се Vergabespezial (<http://www.vergabespezial.com>) и Vergabenews (објавен од Bundesanzeiger Verlag). Нема официјални државни здруженија за јавни набавки, но најважната приватна институција е Forum Vergabe e.V. (Breite Straße 29, 10178 Berlin; телефон: +49 (0) 30 2028-1631, факс: + 49 (0) 30 2028-2631, е-пошта: info@forum-vergabe.de, веб-страница: <http://www.forum-vergabe.de>). Клучните лица во системот за правна заштита и правни лекови може да студирале право за јавните набавки како дел од нивните универзитетски студии. Освен тоа, ставот на судите кон конфликтот на интереси се смета дека е балансиран. Сепак, важноста на прецедентното право се смета дека е ограничена поради различни толкувања на постојното уставно право. Договорните службеници имаат релативно соодветно знаење на правилата за јавни набавки кое сепак може да се усоврши и на балансиран начин ги разгледуваат приговорите поднесени од страна на понудувачите. Понудувачите може да се запознаат со практиките на јавните набавки преку работно искуство или помош овозможена од страна на приватни консултанти или професионални организации. Во однос на ставот на понудувачите кон постапките за правна заштита, некои од нив не сакаат да отпочнат постапки за правна заштита бидејќи не сакаат да ги уништат шансите за следниот договор. Други ги сметаат постапките за правна заштита како последна инстанца и имаат намера да ги блокираат јавните набавки преку тие постапки за правна заштита. На крај, мал број сакаат да имаат финансиски добивки од постапките за правна заштита. Граѓанското општество исто така има поактивна улога во подготовката и донесувањето на правилата за јавни набавки. Влијанието на пресудите на ЕСП е значително. Повеќе од 170 одлуки од вкупно 700 донесени во текот на 2005 година се засноваа на пресудите на Судот во Луксембург.

11. Унгарија

Јавните набавки во Унгарија се уредуваат со Законот CXXIX/2003 (во понатамошниот текст: Законот од 2003 година, кој влезе во сила на 1 мај 2004 година). Неофицијален превод на англиски јазик на Законот во една целина заедно со последователните измени и дополненија може да најдете на веб-страница на Советот за јавни набавки (<http://www.kozbeszerzes.hu>). Клучниот актер е **Советот за јавни набавки** (Közbeszerzések Tanácsa, 1024 Budapest, Margit krt. 85; телефон: 0036 1 336 7748, <http://www.kozbeszerzes.hu>), воспоставен како независен јавен орган одговорен за различни аспекти на политиката за јавни набавки (коментари во однос на нацрт-законодавството, работа на системот за правна заштита, објавување соопштенија, образование, служба за техничка поддршка, итн.), кој има автономен буџет и поднесува сметка на Парламентот. Советот се состои од 19 членови. Правната заштита во јавните набавки се

заснова на мешан систем на квази-судска и судска контрола (Дел 7 од Законот од 2003 година). Овој систем не се разликува од оној воспоставен со претходниот Закон за јавни набавки од 1995 година, вонсудската контрола исто така е достапна. Штетите може да се надоместат само пред редовен суд. Во Унгарија, правосудниот систем е составен од четири нивоа, односно Врховниот суд, регионалните апелациони судови, окружните судови (вклучувајќи го Општинскиот суд на Будимпешта) и локалните судови. Во сите случаи, заштитата на понудувачите не зависи од пресметаната вредноста на договорот. Дури и понудувачите го информираат договорниот орган за нивната намера да поднесат барање за судска правна заштита, но доколку не успеат да го известат, тогаш тоа не повлекува одбивање на пријавата.

11.1 Вонсудска контрола

Во согласност со Законот од 2003 година, достапни се два типа постапки на медијација. **Посебната постапка за медијација** се применува во комуналниот сектор и ги спроведува соодветните одредби од Директивата 92/13/ЕЕЗ (членови 369 до 371). Овој тип медијација се применува само над праговите на ЕЗ. Во споредба, **општата постапка на медијација** (членови 352 до 368) се применува и во класичниот и во комуналниот сектор без оглед на проценетата вредност на договорот. Надоместокот за овој тип медијација не е ни задолжителен ниту пак е предуслов за барање судска правна заштита, но потребен е заеднички договор на страните вклучени во процесот на јавни набавки. Страните кои учествуваат во постапката на медијација може да не бараат судска правна заштита пред да се заврши постапката на медијација. Спроведувањето на медијација се доделува на независни експерти со докажани квалификации (во случај на дипломирани правници потребно е членство во правосудната мрежа). По пријавувањето, регистрирани се во регистарот кој го води Советот за јавни набавки во согласност со условите утврдени во Законот до 2003 година. Одлуките на Советот во однос на внесувањето или исклучувањето до регистарот може да се оспори пред судовите. Пријавите за медијација се поднесуваат до Советот во рок од пет дена од почетокот на временското ограничување за поднесување барање за судска заштита и за нив се известуваат договорните органи, како и понудувачите-конкуренти. Во принцип, комисија од тројца експерти одлучува по спорот. Подносителот на пријавата и обвинетиот, секој одделно, именува по еден член од комисијата, а за третиот се донесува заедничка одлука. Страните можат со заедничка одлука да назначат еден експерт кој ќе решава по спорот. По започнување на постапката на медијација, договорниот орган може да ја укине постапката за доделување договор или да го одложи потпишувањето на договорот. Постапките се евидентираат во записници. Постапката за медијација завршува или откако страните ќе се договорат или доколку не е можно постигнување договор или доколку така одлучи некоја од страните. Во секој случај, постапката не смее да надмине осум дена од поднесувањето на барањето. Постои можност за судска правна заштита. Доколку не е подруго договорено, страните треба еднакво да ги сносат трошоците за постапката за медијација. Членовите на комисијата добиваат хонорар, како и надоместок за другите соодветни трошоци.

11.2 Судска правна заштита

Оштетените понудувачи може да споровите од постапката за доделување договор да ги донесат пред **Одборот за арбитража во јавните набавки**, воспоставен како независен орган за правна заштита кој функционира заедно со Советот за јавни набавки. Во полето на јавните набавки, првата инстанца на правни лекови е Одборот за арбитража; постои можност за судска правна заштита пред суд само доколку настапила правна заштита на Одборот за арбитража. Понудувачите може да го оспорат **секој акт** во однос на постапката за доделување договор за јавна набавка пред и по склучувањето на договорот; но сепак, Одборот за арбитража не може да ги поништи одлуките на договорниот орган по склучувањето на договорот. Одборот за арбитража е финансиран од буџетот на Советот и има надлежност на целата територија на државата. Членовите во Одборот за арбитража („комесари за јавни набавки“) се државни службеници кои се назначени (и кои може да се отповикаат) од страна на советот во согласност со условите утврдени во членовите 398 и следните од Законот од 2003 година. Советот го утврдува бројот на комесари и го назначува претседавачот, како и заменик-претседавачот на Одборот за арбитража за (обновлив) мандат од пет години. Комесарите постапуваат на

независен и непристрасен начин. Не подлежат на никакви инструкции, туку само на законодавството. Одлуките на Одборот за арбитража се спроведливи и се предмет на двостепен централизиран систем за правна заштита. Законот од 2003 година прави разлика помеѓу одлуките донесени во текот на постапките, како што е доделувањето привремени мерки, процедурални казни, спојување случаи, отпочнување прелиминарна одлука на ЕСП, итн. и конечни одлуки врз основа на случајот. Вторите може да се обжалат до **Општинскиот суд на Будимпешта** (1055 Budapest, Markó utca 27), доколку тоа го дозволува Законот од 2003 година; не постои можност за оспорување на одлуките на судот во повисока инстанца. Одлуките може да се оспорат во случај кога: секое лице чие право или законски интерес е загрозен со конечната одлука на Одборот за арбитража, како и институцијата која ги отпочнала постапките пред Одборот за арбитража, може да поднесе барање за судска заштита пред Општинскиот суд на Будимпешта (член 346 § 1). Во овој случај, судот може да одлучи а) да го одбие барањето како неосновано; б) да наложи Одборот за арбитража да отпочне нова постапка; или в) да ја измени одлуката донесена од страна на Одборот за арбитража во согласност со Законикот за граѓанска постапка и посебните правила за забрзување од Законот од 2003 година. Одлуката на судот може да се оспори во втора инстанца пред **Апелациониот суд на Будимпешта** (Fővárosi Ítéltábla, Budapest 1027, Fekete Sas u. 3). Во двете инстанции, жалбите се разгледуваат од страна на управните оддели од горенаведените судови. Во некои исклучителни случаи, одлуката на Апелациониот суд може да се пренасочи до Врховниот суд во однос на исклучителни правни лекови во согласност со условите утврдени во членовите 270 до 275, 324 и 340 А од Законикот за граѓанска постапка. Врховниот суд гарантира постојаност на прецедентното право во сите одлуки кои се обврзувачки за посебните судови. Апелациониот суд на Будимпешта затоа е орган за правна заштита од последна инстанца во случаите за јавни набавки. Независноста на правосудството е загарантирано со Глава X од Уставот од 1949 година, Закон LXVIII/1997 за правниот статус и хонорарот на судиите и Закон III/1952 (Законик за граѓанска постапка). Со овие правила, исто така, се предвидуваат назначувањето и разрешувањето од функција на судиите, потребните квалификации, хонорарот, судскиот буџет и формата на пресудите. Секој граѓанин на Унгарија кој завршил правни студии, кој нема криминално досие, кој има право на глас и кој положил повисок степен на правосуден и има докажано професионално искуство може да стане судија доколку нема основи за исклучување или некомпатибилност.

11.3 Правни лекови

Правните лекови може да се поделат во две категории: оние кои ги доделува Одборот за арбитража во јавните набавки и оние кои ги доделуваат судовите. Првата категорија ги опфаќа одлуките во текот на постапките (привремени мерки: член 332 или процедуралните казни, спојување случаи, донесување прелиминарни одлуки на ЕСП, итн.) и правните лекови доделени со конечната одлука на Одборот за арбитража (член 340). Бидејќи пријавите пред Одборот за арбитража немаат ефект на укинување, може да се наложат **привремени мерки** по барање или по службена должност пред склучувањето на договорот доколку има доволно докази за прекршување (реално или потенцијално) на обврските од постапката за прибирање понуди. Иако во Законот од 2003 година не се опфатени релевантни одредби, Одборот за арбитража може да ги земе предвид можните последици од преземените мерки за сите интереси кои постои веројатност да се повредат, вклучувајќи го јавниот интерес и да одлучат да не донесуваат мерки кај кои негативните последици ги надминуваат позитивните. Одборот за арбитража може: 1) да ја укине постапката за доделување договор; 2) да забрани склучување на договор (но и да го поништи договорот; само судот може да го прогласи склучениот договор за неважечки) и 3) да наложи на договорниот орган да го покани подносителот на пријавата да учествува во постапката за прибирање понуди. Договорниот орган исто така може по своја иницијатива да ја укине постапката за доделување договор по поднесувањето на пријавата или да го одложи склучувањето на договорот сè додека Одборот за арбитража не донесе конечна одлука. Со **конечната одлука**, Одборот за арбитража може: 1) само да утврди дали настанал прекршок или не; 2) онаму каде е утврден прекршок, да му наложи на договорниот орган да ги почитува обврските од постапката за прибирање понуди или да почитува одредени правила; 3) да го прогласи за неважечки секој акт на договорниот орган во однос на постапката за доделување договор или актот на прогласување на постапката за завршена доколку не е

потпишан ниту еден договор (договорниот орган е, сепак, одговорен само за прогласување на целата постапка за прибирање понуди за неважечки); и 4) да наметне парична казна во случај на незаконски директни доделувања, пропуст да се објави годишно статистичко резиме утврдено во член 16 од Законот од 2003 година или незаконски измени или спроведување на склучениот договор врз основа на постапката за прибирање понуди (член 303 до 306). Доколку Одборот за арбитража ја поништи одлуката прогласувајќи ја постапката за прибирање понуди за завршена, договорниот орган донесува нова одлука во рок од 30 дена од датумот кога одлуката на Одборот за арбитража може да се спроведе или може да ја прогласи постапката за доделување договор за нецелосна (и почнува нова или се откажува од набавката). Доколку Одборот за арбитража утврди прекршок на обврските од постапката за прибирање понуди, договорниот орган или успешниот понудувач може да го утврди склучениот договор во рок од 30 дена од известувањето за одлуката на Одборот за арбитража. Освен тоа, Одборот за арбитража може да наметнува **казни** на понудувачите (исклучување од постапките за прибирање понуди или од листите за преквалификација) доколку тие се одговорни за периодичните прекршоци на законот за јавни набавки (член 341). Воопшто, **паричните казни** може да се наметнат на секое лице (службеници на договорниот орган, како и понудувачи) одговорни за прекршување на Законот од 2003 година. Жалбите против склучената одлука на Одборот за арбитража во јавните набавки нема ефект на укинување на спроведувањето на оваа одлука. Општинскиот суд на Будимпешта сепак може да го укине спроведувањето во секое време по барање или по службена должност. Барањето за надомест на **штети** може да поднесе само до суд и е предмет на претходно утврдување на прекршување на Законот за јавни набавки со одлука на Одборот за арбитража или во случај на жалба против таа одлука, судот (член 350). Во согласност со член 351, оштетените понудувачи може да побараат надомест на трошоците за постапката доколку докажат дека 1) договорниот орган не го почитувал Законот за јавни набавки; 2) имале реална шанса да го добијат договорот и 3) со непочитувањето на Законот им се оспорила шансата за да го добијат договорот. Исто така може да бараат надомест на штета за изгубениот профит доколку дадат доволно докази во однос на тоа што е предмет на одредбите од Граѓанскиот законик од 1959 година (член 339: „лицето кое незаконски предизвикува штета на друго лице ја надоместува истата. Се исклучува одговорност доколку се докаже дека дејствието било очекувано во согласност со околностите“).

11.4 Постапка

Постапките пред Одборот за арбитража во јавните набавки и во класичниот и комуналниот сектор се уредуваат со Глава IX од Законот од 2003 година, како и Законот CXL/2004 за општите правила за управни постапки. Пријавите може да се поднесат 1) од страна **договорниот орган**, како и од **понудувачот**, кандидатот или кое било друго заинтересирано лице чие право или законски интерес е или постои можност да биде оштетен со некој акт или пропуст кој не е во согласност со Законот од 2003 година; во вториот случај, договорниот орган треба да се информира за намерата за отпочнување постапки. Неисполнувањето на оваа обврска не влијае врз допустливоста на пријавата; 2) **по службена должност**, т.е. по барање на некој од следните лица/институции кои забележале непочитување на Законот од 2003 година при извршувањето на задолженијата: член или претседател на Советот за јавни набавки; Државната канцеларија за ревизија; Владината канцеларија за контрола; административната служба на округот или градот Будимпешта; Државната благајна; парламентарен комесар за граѓански права; парламентарен комесар за права на државните и етничките малцинства, како и комесарот за заштита на податоци; субјектот кој доделува субвенции за набавката или субјектот кој учествува врз основа на законската одредба за употребата на таа субвенција и централниот орган за јавни набавки. Секое дејствие во врска со постапката за доделување договор може да се оспори (најчесто во пракса: услови од огласот за доделување договор за јавна набавка како што се критериумите за квалификација и процена, техничките карактеристики и прогласувањето на победникот или неуспешно прекинување на постапката за прибирање понуди). Пријавите се поднесуваат во рок од 15 дена од настапувањето на прекршокот и во случај на одлуки со кои се прогласува постапката за прибирање понуди за завршена во рок осум дена од објавувањето на резултатите. Доколку прекршокот се забележи подоцна, временското ограничување започнува на истиот датум и во секој случај не смее да

надмине 90 дена од датумот на настапување на прекршокот. Доколку не се почитуваат горенаведените временски ограничувања, се одзема на правото за отпочнување постапки. Во однос на Државната канцеларија за ревизија, Владината канцеларија за контрола, Државната благајна, субјектот кој дава субвенции или субјектот кој учествува во користењето на субвенцијата, постапките се отпочнуваат во рок од една година, а во случај на незаконски директни доделувања на договорот за јавни набавки, во рок од три години од датумот на настапување на прекршокот. Нема обрасци за пријави пред Одборот за арбитража. Член 324 § 1 од Законот од 2003 година ги набројува елементите кои мора да се наведат во пријавите (име на подносителот на пријавата и обвинетиот, датум на прекршокот итн.). Како начело, сослушувањата се одржуваат во отворена сесија, но Одборот за арбитража може да одлучи да спроведе затворени постапки доколку истото е потребно за чување на државната или професионалната или деловна тајна (член 336 § 2). Со неколку исклучоци, во основа како резултат на деловни тајни, пристапот до досието од јавната набавка целосно е загарантиран за сите страни вклучени во постапките (член 337). По барање или по службена должност, Одборот за арбитража може да побара некој експерт да даде независно мислење во однос на техничките и правните прашања. Постапките пред Одборот за арбитража подлежат на административни такси чиј износ зависи од вредноста на јавната набавка и типот на оспорената одлука (900.000 унгарски форинти во случај на постапки за прибирање понуди над праговите на ЕЗ, со исклучок на барањето правен лек за содржината на повикот за прибирање понуди; 150.000 унгарски форинти во сите други случаи). Во однос на фактите од случајот, Одборот за арбитража одлучува која страна треба да ги сноси трошоците, како и сите процедурални трошоци. Во случај на постапки по службена должност во случај во кој не е утврден прекршок, сите трошоци ги сноси државата. Надоместоците за експерти однапред ги плаќа страната која побарала експерт, но на крај ги плаќа страната која го губи случајот. Доколку Одборот за арбитража по службена должност именува експерт, надоместоците за него ги сноси државата. Одборот за арбитража донесува конечна одлука во рок од следните временски ограничувања: 1) во отсуство на сослушувања, 15 дена од отпочнувањето на постапките; 2) доколку има сослушување, 30 дена пред отпочнувањето на постапките. Во оправдани случаи, овие временски ограничувања може да се продолжат до десет дена. За конечната одлука се известуваат страните, како и другите заинтересирани лица/институции. Конечните одлуки се објавуваат во „Билтенот за јавни набавки“ кој е официјална поддршка во печатен форма на Советот за јавни набавки (Интернет-верзија на www.kozbeszerzes.hu). Некоје објавување исто така е можно по одржувањето на постапките зад затворени врати или по поднесувањето на жалба против одлуките на Одборот за арбитража.

Постапките пред Општинскиот суд на Будимпешта се уредуваат со Глава XX од Законикот за граѓанска постапка (член 324 до 341), зачувани како што е поинаку утврдено во членовите 347 до 349 од Законот од 2003 година. **Жалбите против одлуките донесени од страна на Одборот за арбитража во јавните набавки во текот на постапките** може да се поднесат во рок од осум дена од донесувањето на одлуките. Жалбите од овој тип мора да се поднесат до Одборот за арбитража кој е одговорен за проследување на истите заедно со досието од случајот до судот без одложување (член 345 § 2). **Жалбите против конечните одлуки на Одборот за арбитража** може да се поднесат од страна на кое било лице чие право или законски интерес се оспорени со одлуката, како и институцијата која отпочнала постапки пред Одборот за арбитража во рок од 15 дена од известувањето на конечниот договор (член 347 § 1). Во овој случај, жалбите се третираат како приоритетни во однос на другите случаи, но нема одредба во однос на временските ограничувања кога судот мора да донесе одлука. Постапките зад затворени врати настапуваат во согласност со условите утврдени во Законикот за граѓанска постапка (државни или деловни тајни, приватност). Пресудата на Општинскиот суд на Будимпешта може да биде обжалена пред Апелациониот суд на Будимпешта од страна на засегнатата страна, трети лица кои интервенираат во постапките или секое лице кое е погодено со донесувањето на пресудата (член 223 од Законикот за граѓанска постапка). Правно застапување е потребно само пред Апелациониот суд. Постои можност за експертиза во согласност со условите слични на оние кои се применуваат во Одборот за арбитража за јавни набавки. Судските пресуди јавно се донесуваат, сите страни се известени за истите во писмена

форма во рок од 30 дена од нивното донесување и се објавуваат во „Билтенот за јавни набавки“. Во согласност со Законот ХСПИ од 1990 година, таксата за сите постапки против управните одлуки (како што е одлуката на Одборот за арбитража) изнесува 16.500 унгарски форинти. Воопшто, судските трошоци вклучуваат давачки во однос на рационалните постапки и постапките со добра намера (особено: надоместоци за сведоци, експерти и толкувачи; трошоци за превод, трошоци за посета на лице место, трошоци во однос на пристап до документи; трошоци за правна заштита или адвокат; патни или поштенски трошоци). Во принцип, страната која го губи случајот треба да ги плати трошоците во однос на отпочнувањето на постапките, како и други процедурални трошоци.

11.5 Култура на правни лекови

Судиите и службениците за јавни набавки може да го имаат стекнато знаењето од областа на правото за јавни набавки како дел од универзитетските студии или преку семинари организирани од страна на владините институции. Има посебна обука од 220 часа („од страна на службениците за јавни набавки“), признаена од страна на државата. Општото право на ЕЗ задолжително го учат студентите запишани на правни студии. Во правосудните испити исто така се опфаќа оваа област. Советот за јавни набавки на службениците, вклучувајќи ги и комесарите за јавни набавки им ја нуди можноста да учествуваат на постдипломски курсеви за обука, како и конференции со учество на судии специјализирани во областа на правото за јавни набавки. Службениците во Советот за јавни набавки редовно посетуваат семинари организирани од страна на меѓународни организации како што е Европскиот институт за јавна администрација (ЕИЈА). Семинарите исто така се одржуваат од страна на приватниот сектор (консултанти, организации за обука). Понудувачите можно е да се запознале со јавните набавки преку работно искуство и може да ја посетувале горенаведената обука и конференции. Истите се поддржани од страна на службата за техничка поддршка воспоставена од страна на Советот за јавни набавки. Ставот на судиите и комесарите кон конфликтот на интереси се смета дека е фер и балансиран. Службениците за јавни набавки се смета дека имаат доволно познавање на правото за јавни набавки. Некои понудувачи ги сметаат постапките за правна заштита како прашање од последна инстанца. Трети се обидуваат да ја блокираат јавната набавка преку постапки за правна заштита. Во некои случаи, понудувачите не се обраќаат до Одборот за арбитража во јавните набавки, туку бараат од делегатот од релевантната професионална организација кој застапуван во Советот за јавни набавки да побара да се отпочне постапка по службена должност. Има голем број изданија, вклучувајќи го „Билтенот за јавни набавки“, како и други изданија објавени од страна на приватни организации (на пр. „Весник за јавни набавки“, кој го издава Општеството за јавни набавки). Исто така издадени се голем број прирачници. Има различни здруженија за јавни набавки кои функционираат независно (Фондација за култура на јавните набавки, Здружение на официјални консултанти од јавните набавки) или во состав на матична организација (како што е Одделот за јавни набавки при Адвокатската комора). Прецедентното право има голема важност. Околу 20% од одлуките на Одборот за арбитража се оспоруваат во повисока инстанца. Печатот повремено ги покрива случаите за јавни набавки, особено онаму каде има важни финансиски интереси. Пресудите на ЕСП исто така се земаат предвид од страна на Одборот за арбитража и судовите.

12. Ирска

Системот за правни лекови и правна заштита во јавните набавки во Ирска се заснова на независна судска правна заштита. Има два одделни начини од втора инстанца за судска правна заштита за договори само над праговите на ЕЗ.

12.1 Приговор до договорниот орган

Поднесувањето приговор до **договорниот орган или субјект** не е задолжително. Нема посебни правила во областа на јавните набавки кои ги уредуваат приговорите до договорниот орган. Сепак, можно е истите да се решат во оваа насока. Државниот оддел за политика во јавните набавки (ДОПЈН) се обидува да ја одржи потребата за формални постапки на минимум со охрабрување на властите да обезбедат конструктивно разгледување на неуспешните кандидати

и понудувачи. Насоките за откривање информации и информирање на кандидатите кои може да се најдат на државната веб-страница за јавни набавки (www.etenders.gov.ie) под Насоки/Општ прирачник за јавни набавки ја промовираат оваа пракса.

12.2 Судска правна заштита и правни лекови

Доколку понудувачот не е задоволен од одлуката на договорниот орган или субјект, може да побара судска правна заштита во Високиот суд, општ или редовен суд, чии одлуки се од правна природа. Во 2003 година, Високиот суд воведо посебен дел за брзо решавање на трговските случаи, вклучувајќи ги случаите за јавни набавки. Овој Пазарен суд ги користи најбрзите методи за завршување на судската постапка и се стреми да донесе одлука за тоа дали постојат веродостојни основи за судска заштита во рок од неколку недели, а не месеци, што беше случај во минатото. Во многу случаи, подносителот на приговорот се откажува од постапките по одговорот од договорниот орган. Договорните органи го застапуваат своето спроведување на постапките за јавни набавки. Високиот суд може да го поништи или да го измени договорот и да додели надомест за трошоците или загубите или штетите. Секоја одлука за јавни набавки може да се разгледа и да се поништи. Врз основа на Статутарниот инструмент бр. 309 од 1994 година, дури и некој склучен договор може да се поништи. Сите овие правни лекови може да се доделат како привремени мерки, земајќи ги предвид можните последици за сите интереси за кои постои веројатност дека ќе бидат повредени, вклучувајќи го и јавниот интерес; Високиот суд може да одлучи да не додели такви мерки во случаите каде негативните последици ги надминуваат позитивните. Доделувањето надомест на штети се заснова на прецедентно право и не е задолжително, одлуката за доделување договор за јавна набавка да се поништи пред судот да побара надомест на штети. За другите прашања судовите имаа дискреција. Не постојат одредби за периодични казни исплати. Може да се вклучат технички и други експерти врз основа на случај по случај со дискреција на страните во постапките. Трошоците се утврдуваат од страна на судовите. Секоја страна која смета дека неговите или нејзините права се повредени може да отпочне постапка. Нема судски такси. Надоместоците за адвокат варираат во голема мера, но судот на договорниот орган или субјект може да му наложи да ги плати надоместоците за адвокат наместо понудувачот доколку договорниот орган или субјект го изгуби случајот. Понудувачите имаат три месеци откако ќе ја согледаат наводната повреда за да отпочнат постапка, но ова ограничување може да се продолжи по одлука на судот. Нема автоматско укинување на постапката за јавни набавки откако е започната постапка пред Високиот суд, но во согласност со насоките, соодветниот договорен орган пред постапката може да го земе предвид предупредувањето. Нема временско ограничување за Високиот суд да донесе одлука. Времето помеѓу отпочнување постапка за правна заштита и конечната одлука обично е пет недели. Нема договори за комунални претпријатија кои се разликуваат од оние за договорните органи. Нема модел на обрасци кој се користи. Одлуките ги објавуваат самите судови. Системот за правна заштита може да постапува по случаи со јасни и очигледни прекршоци. Тие обично се ненамерни и кога истите ќе му се посочат на договорниот орган, ќе бидат коригирани. Случаите кои одат до крај обично се технички прекршоци кои се однесуваат на толкувањето на правилата. Постоенето на систем се смета како заплашување за договорниот орган да не ги прекршуваат правилата и на тој начин се влева доверба во понудувачите. Судскиот систем сепак е скап за понудувачите. Доколку некој не е задоволен со резултатот, некоја пресуда на Високиот суд може да биде обжалена до **Врховниот суд** во Даблин. Независноста на Врховниот суд е загарантирана со мандат на квалификувани адвокати кои се во својство на судии. Нивните одлуки се читаат во судница отворена за јавноста и истите се објавуваат. Повеќето услови од пресудите *Дорн* и *Салман* се исполнети, но се чини дека постапката не е *помеѓу страните (inter partes)*. Понудувачот може исто така да побара од Комисијата на ЕУ да ја испита постапката за прибирање понуди.

12.3 Култура на правна заштита

Судиите и адвокатите за јавни набавки кои ги застапуваат понудувачите или договорните субјекти во постапките за правна заштита, своето знаење од областа на правото за јавни набавки и за правото на Заедницата го стекнуваат како дел од правните студии и тековното стручно усовршување. Ставот на судиите и членовите во органите за правна заштита во јавните

набавки кон јавниот интерес од една страна и приватните интереси на понудувачите од друга се смета дека е балансиран. Понудувачите кои бараат разгледување на одлуките за јавна набавка своето знаење од правните, финансиските и административните аспекти за начинот како јавните набавки функционираат во пракса го стекнуваат со помош на насоките на Државниот оддел за политика во јавните набавки, на форумите и мрежите за јавни набавки и на семинари и слични настани организирани од страна на професионални, стопански и трговски организации. Знаењето на договорните службеници од областа на правото и други области во однос на јавните набавки се опишува како темелно во оваа фаза. Договорните службеници и нивните надлежни кои постапуваат по приговори за понудувачите кои поднесуваат приговори или бараат судска правна заштита по одлуките за јавни набавки се опишуваат како многу сигурни за своите постапки и подготвени да ги бранат истите. Од 1992 година нема публикации или академски весници во кои особено се разработуваат прашањата од областа на јавните набавки вклучувајќи ја правната заштита и правните лекови. Форумот во областа на градежната индустрија и Форумот за јавните набавки во Ирска разработуваат прашања од јавните набавки. Институтот за јавна администрација нуди додипломски студии заедно со советодавниот орган за јавни набавки од приватниот сектор. Професионален курс од три нивоа требаше да се организира од страна на Државниот оддел за политика во јавните набавки во септември 2006 година и има краткотрајни курсеви за обука овозможени од страна на советодавните органи и органи за обука од приватниот сектор. Еднаш на четири месеци се одржуваат дводневни курсеви од областа на јавните набавки кои се дел од програмата за обука на Централниот владин центар за обука. Пресудите на ЕСП имаат влијание врз постапките за правна заштита во јавните набавки. Страните или органите за правна заштита се повикуваат на истите.

13. Летонија

Летонија има систем за вонсудска и судска правна заштита. Прво, приговорите се разгледуваат од страна на Бирото за следење на јавните набавки (БСЈН). БСЈН е „директна државна административна институција“ под Министерството за финансии и функционира во согласност со Законот за јавни набавки (ЗЈН) на Летонија. За да се разгледуваат приговорите, БСЈН кое исто така постапува по други прашања во однос на јавните набавки има воспоставено комисија за разгледување на приговорите (КРП) која се состои од најмалку три члена. Второ, како втора инстанца, страните во постапките пред КРП може да ја обжалат нејзината одлука во управниот суд. Таквата жалба не го одлага склучувањето на договорот. Во однос на договорите доделени од страна на јавните договорни органи, не постои разлика помеѓу договорите во областа на примената на Директивите на ЕЗ или надвор од неа. Во однос на претпријатијата, само договорите над праговите на ЕЗ се разгледуваат во БСЈН; нема посебен орган за правна заштита во однос на договорите под нив. Системот за правна заштита на Летонија ги има предвид Директивите за правни лекови од 2002 година. Пред тоа, некои одлуки на договорните органи и субјекти не можеа да се оспорат, имено одлуката за избор на метод за јавни набавки, избор на доделување, критериумите за избор и одбивањето на сите понудувачи. Пред 2002 година, КРП при БСЈН не функционираше. Приговорите ги разгледуваше одделот во Министерството за финансии.

13.1 Приговор до договорниот орган

Поднесувањето приговор до договорниот орган е задолжително само против незаконската документација за јавни набавки. Таквиот приговор се поднесува до договорниот орган не подоцна од шест работни денови пред истекот на рокот за поднесување понуди. Доколку во период од два работни дена по приемот на приговорот, договорниот орган не го коригира прекршувањето наведено во приговорот или доколку не доставил писмен одговор до подносителот на приговорот, подносителот може да поднесе приговор до БСЈН до рокот за поднесување понуди. Други посебни приговори до договорните органи не се посебно уредени.

13.2 Вонсудска правна заштита

Приговорите се разгледуваат од страна на КРП од БСЈН. БСЈН е директна државна административна институција под Министерството за финансии. КРП формиран од БСЈН

нема статус како оној на судиите. Сепак, како што е опишано подолу, одлуките на БСЈН може да се обжалат во три инстанци на управните судови. За испитување на приговорите, БСЈН повикува **специјалисти или експерти од областа на јавните набавки**. Овие специјалисти и експерти учествуваат на состаноците на КРП без право на гласање и без право да се произнесуваат во однос на фактите утврдени во текот на разгледувањето на приговорот во комисијата за разгледување приговори. Освен тоа, може да изнесат свое мислење во однос на одделни прашања на КРП. Лицата кои претходно овозможиле консултации во однос на јавната набавка наведена во приговорот или кои се заинтересирани за стекнување право за спроведување на набавката или кои се поврзани со подносителот на приговорот или друг понудувач **не мора да се членови на КРП** или експерти кои учествуваат на состаноците. Повремено се јавуваат некои тешкотии во наоѓањето експерти за овие постапки. Пред разгледувањето на приговорот, сите членови на КРП и експертите потпишуваат соодветна изјава. **Годишно** има повеќе од **200 приговори**. КРП дозволува склучување договор доколку приговорот е неоснован (околу 70% од случаите во текот на последната година) или **забранува склучување** доколку се утврдат суштински прекршоци кои може да влијаат врз одлуката во однос на доделување на права од јавните набавки (околу 30% од сите случаите во текот на последните неколку години). Причините за исходот од приговорите против одлуките за јавни набавки опфаќаат нееднаков став на договорните органи кон понудувачите и ограничувачки технички карактеристики. Времето помеѓу поднесувањето на приговор или отпочнување судска постапка и конечната одлука е **еден месец**. Овој релативно краток период се смета како јака страна на системот на Летонија.

13.3 Судска правна заштита

Одлуките на КРП од БСЈН може да се обжалат во **управните судови**. Овие судови **не се посебни трибунали за јавни набавки** но ги разгледуваат сите аспекти од управното право. Жалбата против одлука на КРП не го одлага нејзиното спроведување. Со други зборови, доколку комисијата дозволи склучување на договорот, склучувањето на договорите не се укинува во случај на поднесување жалба. Но судот може да донесе одлука дека договорниот орган не може да склучи договор, иако тоа никогаш не се случило во пракса. Во Законот за судска власт стои дека во Република Летонија постои независна судска власт, заедно со законодавната и извршната власт и дека судијата е независен и е подложен само на законодавството. Оваа одредба исто така упатува на управните судови од трета инстанца (Врховниот суд). Апликациите за функцијата судија во Врховниот суд се отворени за квалификувани судии од окружниот (градски) суд или регионалниот суд или за лице кое има најмалку 15 години стаж на позиција како академик во областа на правото во институција за високо образование, овластен адвокат или јавен обвинител. Управниот суд го исполнува условот за суд утврден во пресудите *Дорш* и *Салцман*. **Околу 10-18 одлуки на БСЈН секоја година се обжалуваат во судовите**. Додека по поголемиот дел од случаите сè уште не е одлучено, резултатот скоро секогаш е сличен со претходните одлуки на БСЈН. Времето помеѓу поднесувањето приговор или отпочнување судска постапка и конечната одлука е **еден месец**. За разгледување во три инстанци на управните судови обично потребно е повеќе од **две години**.

13.4 Правни лекови

КРП од БСЈН **забранува склучување** на договорот доколку се утврди дека непочитувањето на ЗЈН е суштинско и може да влијае врз одлуката во однос на доделувањето на правата за јавна набавка. Во таквите случаи, комисијата донесува одлука во однос на мерките кои треба да се преземат за коригирање на прекршоците. Доколку договорот веќе е склучен, само судот може да го **поништи договорот** и да **додели надомест на штети** врз основа на Законот за судска власт и управна постапка. Поништувањето на спорната одлука не е услов за доделување на надомест на штети. Штетите може да се надоместат и по склучувањето на договорот. Многу ретко висината на штетите е помала од **трошоците од понудата**. Судот (и БСЈН) ги зема предвид можните последици од **привремените мерки** за сите интереси за кои постои веројатност да се нанесе штета, вклучувајќи го јавниот интерес и да одлучи да не донесува такви мерки онаму каде негативните последици ги надминуваат позитивните.

13.5 *Постапка*

Главите XI и XII од ЗЈН и Законот за јавни набавки за потребите на давателите на јавни услуги - Глава XV го уредуваат процесното право во однос на БСЈН притоа што Законот за управна постапка - Дел В (достапно на англиски јазик) е основата за постапките во управните судови. Лицето кое е или било заинтересирано за доделување договор за јавна набавка или кое има право да го добие договорот за јавна набавка и кое во согласност со посебната постапка за јавни набавки на која се однесуваат ЗЈН и Законот за јавни набавки за потребите на давателите на јавни услуги, тврди дека неговите или нејзините **права биле прекршени** или дека постои можност за прекршување на таквите права поради можно прекршување на законодавството на ЕЗ или друго законодавство, има право да поднесе приговор во однос на одредбите за избор на кандидат или понудувач, техничките карактеристики и другите услови во однос на конкретна постапка за јавна набавка или за активностите на договорниот орган или комисијата за јавни набавки во текот на спроведувањето на постапката за јавна набавка. **Нема такси** или други трошоци во БСЈН. Во согласност со член 124 од Законот за управна постапка, само кога се објалува одлуката на КРП во управниот суд, се плаќа државна такса од десет лати за поднесувањето на пријава во однос на започнувањето постапка во суд и државен надоместок од пет лати за апелационен приговор. Не е потребно да се плаќа такса за поништување на приговори (трета инстанца) или споредни приговори. Освен тоа, понудувачите кои бараат судска правна заштита во однос на случаите за јавни набавки треба да ги сносат трошоците за адвокати, особено кога е потребно правно застапување во судските постапки, во зависност од секој случај. Има начело на успех: страната која го губи случајот и ги надоместува сите трошоци на страната која го добива случајот: Приговори може да се поднесат сè до склучување на договорот за јавна набавка. По склучувањето, подносителот на приговорот може да ги објави одлуките на договорните органи во суд во рок од **еден месец**. КРП од БСЈН го разгледува приговорот во рок од еден месец по приемот на приговорот. Доколку од објективни причини не е можно да се испочитува овој рок, комисијата може да го продолжи известувајќи го за тоа подносителот на приговорот и договорниот орган. Постапките во управниот суд во сите три инстанции може да траат повеќе од една година. КРП ќе ги разгледа приговорите во однос на јавниот сектор по склучувањето на договорот, но не подоцна од два месеци по склучувањето. По тој рок, станува предмет на судовите. Во ЗЈН е утврдено дека приговорот треба да се поднесе во писмена форма со назив и адреса на подносителот на приговорот; назив и адреса на договорниот орган за кого е поднесен приговорот, и фактите со кои се оправдува поднесувањето на приговорот, наведувајќи го прекршокот и барањето на подносителот на приговорот. Одлуките на КРП се објавуваат на веб-страницата на БСЈН: www.iub.gov.lv. Во однос на судските постапки, доколку некое прашање се решава по пат на писмена постапка, страните на постапката се известуваат на денот кога официјалната копија на пресудата може да се подигне од канцеларијата на службеникот во судот. Врз основа на приговор од страна на учесниците во постапката, официјалната копија на пресудата може да се испрати по пошта, а доколку не е можно, тогаш на друг начин. Копијата на пресудата се испраќа до страните во постапките пред управен суд кои не учествувале на судските рочишта во рок од три дена по донесувањето на пресудата.

13.6 *Култура на правна заштита*

Нема посебна институција за обука на членовите на КРП од БСЈН или судиите кои решаваат по случаи за јавни набавки, туку само катедри во БСЈН и Државниот универзитет за администрација. Сепак, државните службеници во КРП посетуваат семинари организирани од страна на ЕУ за јавните набавки. Принципот на стекнување знаење „на работно место“, преку пракса“ е најважната основа. **Ставот** на судиите и членовите во БСЈН КРП кон јавниот интерес од една страна и приватните интереси на понудувачите од друга се смета дека е фер и балансиран. Понудувачите кои бараат разгледување на одлуките за јавните набавки своето знаење од областа на правото, финансиите и административните работи за начинот како функционираат јавните набавки во пракса го стекнуваат на семинари и консултации (во писмена форма и преку телефон) овозможени од страна на КРП, како и преку адвокати и консултанти. Понудувачите се смета дека се **прилично активни**. Само мал дел воопшто не

сакаат да отпочнуваат постапки за правна заштита бидејќи не сакаат да си ги нарушат шансите за следниот договор. Некогаш судската постапка се користи како можност за да се спречат конкурентите да склучат договори. Знаењето на договорните службеници зависи од видот на договорниот орган за кој работат, на пр. министерство наспроти градинка. Бидејќи јавните набавки во Летонија се децентрализирани, голем дел од договорните органи (особено оние помалите) имаат ограничено познавање од областа на јавните набавки. Ставот на договорните службеници и нивните претпоставени, кои решаваат по приговори кон понудувачите кои поднесуваат приговори или кои бараат судска правна заштита се смета дека е неутрален. Нема публикации или академски весници во кои особено се разработуваат прашањата од областа на јавните набавки. Повремено во весниците се појавуваат некои статии за проблемите во јавните набавки. Законот за јавни набавки се дискутира на седници на КРП и некои приватни организации. Нема посебно државно здружение за законот и политиката за јавни набавки; КРП е само национална главна точка. Некои организации, како што е Здружението за изградба на Летонија, Здружението за локални и регионални влади, Здружението на овластени дилери на автомобили на Летонија, Здружението на осигурителни компании на Летонија и организацијата „Зелена слобода“ се заинтересирани за учество во подготовката на документи за јавна набавка или во законодавниот процес. Законот за јавни набавки се дискутира на посебните семинари од областа на јавните набавки овозможени од страна на КРП, Државниот универзитет за администрација и некои приватни организации. Бидејќи пресудите на ЕСП се обврзувачки, тие имаат голема улога во развојот на законодавството за јавни набавки на Летонија. Страните или органите за правна заштита се повикуваат на нив. Досега во Летонија немало постапки во согласност со член 234 до 226 од Спогодбата за ЕЗ во однос на јавните набавки.

14. Литванија

Системот за правни лекови и правна заштита во јавните набавки во Литванија се заснова на независна судска правна заштита во три инстанции. Тоа се однесува на договори над и под праговите на ЕЗ. Постои задолжително поднесување приговор до договорниот орган или субјект како предуслов за судска правна заштита. Освен тоа, за претпријатијата има постапка за медијација. Улогата на Канцеларијата за јавни набавки (КЈН) е ограничена на можна одлука за укинување на постапката за јавна набавка додека е во постапка приговорот за договорниот субјект.

14.1 Приговор до договорниот орган

Поднесувањето приговор до **договорниот орган или субјект** е задолжително. Секој снабдувач или давател на услуги кој има интерес во договорот и верува дека договорниот орган или субјект го прекршил Законот за јавни набавки (ЗЈН) може да поднесе приговор. Сите типови одлуки може да се оспорат сè до склучувањето на договорот. Во согласност со член 121 од ЗЈН „[...] по приемот на писмената жалба од страна на снабдувачот, договорниот орган ја укинува постапката за јавна набавка сè додека целосно не се разгледаат жалбите и не се донесе одлука. Постапките за јавни набавки не се укинуваат по приемот на овластувањето од страна на КЈН доколку по укинување на постапката за јавни набавки, снабдувачот би претрпел далеку поголеми загуби од оние кои би ги претрпел снабдувачот што ја поднел жалбата.“ Договорниот орган мора да донесе одлука по приговорот во рок од пет дена од приемот и да го известува подносителот на приговорот за одлуката до следниот работен ден. Нема информација во однос на тоа дали ова временско ограничување се почитува. До март 2003 година, поднесување приговор до „Независната комисија за спорови“ беше предуслов за судска правна заштита, наместо сегашното задолжително поднесување приговор до договорниот орган или субјект.

14.2 Судска правна заштита

Во случај на негативна или делумно негативна одлука на договорниот орган или субјект или пак доколку не се донесе одлука во таа временска рамка, снабдувачот или давателот на услуги мора да отпочне постапка во **редовните (граѓански) регионални судови** во Вилнус, Каунас, Клајпеда, Шјаулај или Паневежис во прва инстанца предмет на жалба до Апелациониот суд во Вилнус од втора инстанца. Како трета и последна инстанца, **Врховниот суд на Литванија** во

Вилнус е единствениот суд за укинување. Сите судови се воспоставени врз основа на Уставот и Законите на Парламентот и ги исполнуваат условите за судови утврдени во пресудите *Дорш* и *Салцман*, освен тоа што постапките не се помеѓу страните (*inter partes*). Сите судови се независни од независната, управната или секој друг дел на власта и нивните одлуки се од правна природа. Судиите мора да се искусни и признаени адвокати. Судиите се именуваат во согласност со општата постапка. Уставот, Законот за судовите и другите закони ја гарантираат независноста на судиите; може да се разрешат само во некои посебни случаи. Судиите во Врховниот суд – како и претседателот кој се избира од нив - мора да се квалификувани адвокати и се именуваат (и може да се разрешат) од страна на Сеимас (Парламентот) по предлог на претседателот на Република Литванија. Снабдувачот или давателот на услуги може да поднесе барање за **медијација** доколку за јавната набавка важат условите од Директивата 2004/17/ЕЗ. Секој кандидат или понудувач кој верува дека договорниот орган не ги исполнил условите од ЗЈН и ги прекршил или ќе ги прекрши неговите или нејзините законски интереси, има право пред усвојувањето на одлуката за успешна понуда, да се обрати до Европската Комисија и да поднесе барање за медијација (како што е утврдено во Директивата 92/13/ЕЕЗ). Барањето за медијација, исто така, може да се поднесе до КЈН, која пак ќе го проследи барањето до Европската Комисија. Медијацијата е дополнителна постапка за судска правна заштита.

14.3 Правни лекови

Правните лекови опфаќаат поништување на одлуката за јавна набавка, привремени мерки и надомест на штети. Снабдувачот или давателот на услуги на кој му е нанесена штета со непочитување на ЗЈН од страна на договорниот орган или субјект може да добие надомест на штети како компензација за докажаната штета. На тој начин би се покриле трошоците од понудата, но исто така може да се покрие изгубениот профит доколку подносителот на барањето го докаже тоа. Сключувањето на договорот може да се поништи во случаите кога клаузулите од договорот утврдуваат незаконски услови. Освен тоа, во согласност со ЗЈН, договорот може да не се склучи сè до истекот на временските ограничувања за поднесување жалби и приговор од страна на снабдувачот.

14.4 Постапка

Во однос на јавните власти и јавните претпријатија, процесното прво се уредува со Законикот за граѓанска постапка и делумно со Глава V од ЗЈН (на пример, временски ограничувања; верзија на англиски јазик http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=273790). Секој потенцијален понудувач може да отпочне постапки. Надоместоците се уредуваат со Законикот за граѓанска постапка. Таксата е фиксна и изнесува околу 30 евра. Во спорови за финансиски интереси, надоместоците се утврдени како паушален износ во зависност од конкретниот приговор. Страната која го изгубила случајот тогаш на страната која го добила случајот и ги надоместува таксите и другите трошоци. Барањата се поднесуваат до договорниот орган во писмена форма во рок од пет дена од денот кога понудувачот ќе го согледа или треба да го има согледано прекршокот на неговите или нејзините интереси. Понудувачот треба да отпочне постапка во рок од десет дена од денот кога тој или таа ја дознале или треба да ја имаат дознаено одлуката по приговорот на договорниот орган или субјект. Во случај ако договорниот орган или субјект не успее да го разгледа приговорот во утврдениот период, понудувачите може да отпочнат судски постапки во рок од десет дена од денот кога приговорот требало да се разгледа. Во согласност со ЗЈН, сите информации се смета дека се доверливи и тоа го почитува и понудувачот и договорниот орган и не може да се откријат на трети лица без согласност од страна на понудувачот или договорниот орган. Има некои исклучоци кои се потребни за доверливите информации да се обелоденат во случаи јасно утврдени со закон, особено во однос на казнени дела. Со ЗЈН се уредуваат формалните и неформалните приговори во однос на приватизираните комунални претпријатија. Нема ефект на автоматско укинување кога некоја страна отпочнува постапки; судот одлучува по тоа врз основа на поединечен случај. Судот мора да го разгледа приговорот во рок од 60 дена од денот на отпочнување на постапките или приемот на жалбата. Прецедентното право е ограничено, но е од голема важност како резултат на системот кој се состои и од кодексно и од прецедентно право. Одлуките на Апелационите

судови и Врховниот суд се објавуваат во службен весник и на веб-страницата. Сепак, пристапот до овие информации е предмет на плаќање такса. Освен за страните во случајот, одлуките на регионалните судови се достапни на барање, но исто така се предмет на плаќање такса.

14.5 Култура на правна заштита

Судиите и адвокатите своето **знаење** од областа на законодавството за јавни набавки го стекнуваат на работното место. КЈН објавува тримесечен билтен за јавните набавки и постојано ги информира сите заинтересирани страни за новостите во јавните набавки на официјалната веб-страница. Повремено се организираат и меѓународни семинари во соработка со различни меѓународни органи, на пример, ОЕЦД/СИГМА. ТАИЕКС, итн. Локални семинари се организираат од страна на КЈН и приватниот сектор. Нема здружение за јавни набавки на државно ниво. Државниот оддел од Транспарентност интернационал ги следи постапките за јавни набавки. Поконкретно, овој орган се занимава со прашањата од областа на антикорупцијата.

15. Луксембург

Јавните набавки во Луксембург се уредуваат главно со Законот од 30 јуни 2003 година (со измените), како и со голем број на прописи за спроведување. Системот за правни лекови и правна заштита во јавните набавки се заснова на независна судска правна заштита. Законот од 13 март 1993 година (со измените) и Законот од 27 јули 1997 година ги спроведуваат, секоја одделно, Директивите 89/665/ЕЕЗ и 92/13/ЕЕЗ на ЕЗ. Исто така достапна е вонсудска контрола. Има официјална веб-страница за јавни набавки на француски (<http://www.marches.public.lu>).

15.1 Вонсудска контрола

Оштетените понудувачи може да поднесат пријава против некој акт од постапката за доделување договор за јавна набавка директно до службеникот на договорниот орган, како и до неговиот/нејзиниот раководител („recours gracieux“). Тоа не е предуслов за поднесување барање за судска правна заштита. Лицата одговорни за правно застапување се занимаваат со такви пријави. Механизмите за атестирање и медијација од Директивата 92/13/ЕЕЗ исто така се спроведувани во домашното законодавство во однос на договорите над праговите утврдени во Директивата 93/38/ЕЕЗ на ЕЗ. Народниот правобранител исто така може да биде повикан да решава по некој спор во однос на постапката за доделување договор за јавна набавка (36, rue du Marché-aux-Herbes, L-1728 Luxembourg; телефон: +352 26 27 01 01, факс: +352 26 27 01 02, www.ombudsman.lu) во согласност со условите утврдени во Законот од 16 јули 2003 година. Најважната институција е Комисијата за понуди со седиште во Министерството за јавни работи (Commission des Soumissions, Ministère des Travaux Publics, 4 Bd F.D. Roosevelt, L-2450 Luxembourg; телефон: +352 478 3312/ 478 478, факс: +352 46 27 09 09, е-пошта: commission.soumissions@tp.etat.lu). Комисијата се состои од девет членови од кои пет, вклучувајќи го и претседавачот, ги застапуваат договорните органи, а четворица професионалните организации. Задачите на комисијата опфаќаат контрола врз усогласеноста на постапките за прибирање понуди со законските одредби, решавање на споровите отпочнати од страна на страните вклучени во процесот на јавна набавка и активности за советување по барање на договорниот орган или по службена должност (особено во случаите каде се предвидува спроведување на постапката за преговарање или каде договорниот орган има намера да ја напушти постапката за прибирање понуди или да одлучи по некој договор). Започнувањето на решавањето нема ефект на укинување на постапката за доделување договор за јавна набавка; сепак, договорниот орган обично не продолжува со склучување на договорот сè додека Комисијата не донесе одлука. Постапките пред Комисијата се уредуваат со Законот од 30 јуни 2003 година за јавни набавки. Договорните органи кои го прекршиле Законот за јавни набавки може да бидат повикани да го коригираат наводното дело. Комисијата е советодавно тело и нејзините одлуки („avis“) не се ниту обврзувачки за договорниот орган ниту пак ги оспоруваат постапките за судска правна заштита. Моделите на обрасци за поднесување на барања се достапни на Интернет

(<http://www.marches.public.lu/commissionsoumissions/index.html>), но ретко се користат во пракса. За постапките отпочнати пред Комисијата не се плаќаат такси.

15.2 Судска правна заштита

Судската правна заштита за одлуките во однос на постапките за доделување договор за јавни набавки се заснова на редовни (општи) постапки и во брзи постапки во согласност со Директивите за правни лекови на ЕЗ. Во однос на правната природа на договорниот орган, споровите кои произлегуваат од постапките за доделување договор за јавна набавка може да се отпочнат или во управните или во редовните (граѓански) судови. Во согласност со правилата за спроведување на двете Директиви за правни лекови, првата опција се однесува на класични договорни органи, како и на раководители на претпријатија во јавна правна форма (Закон од 1993 година). Втората опција се однесува на раководителите на претпријатија во приватна правна форма (Закон од 1997 година). Следните развојни моменти се однесуваат на постапките пред управните судови во согласност со општите правила (Закон за управна правда од 1996 година) и оние кои ја спроведуваат Директивата 89/665/ЕЕЗ (Законот од 1993 година). Пред склучувањето на договорот и без оглед на предвидената вредност на истиот, оштетените понудувачи може да ја оспорат одлуката на договорниот орган кој има конечен карактер (односно, нема посредни чекори пред донесување на одлуката) пред Управниот трибунал ("tribunal administratif", 1 rue du Fort Thüngen, L-1499 Luxembourg; телефон: 352 42 105 78 78, факс: +352 42 105 72 78). Во постапките од Законот од 1993 година, налогот на Претседателот на Трибуналот не може да се обжали. Во нормални постапки, одлуката на Трибуналот може да се оспори во втора и последна инстанца пред Управниот апелационен суд (Cour administrative, 1 rue du Fort Thüngen, L-1499 Luxembourg; Телефон: + 352 42 105 78 50, Факс: +352 42 105 78 88 – по Реформата 1996 година, Conseil d'Etat (Државниот совет) нема веќе правосудна функција). Управниот апелационен суд е постојан трибунал кој ги ужива загарантираните права на независност и непристрасност во однос на Уставот од 1868 година и донесува законски обврзувачки одлуки. Неговите судии се квалификувани адвокати именувани во согласност со условите од Законот од 1996 година за управна правда.

15.3 Правни лекови

Во однос на Законот од 1993 година, претседателот на Управниот трибунал може да наложи привремени мерки за коригирање на прекршокот што е можно побрзо, како и да се спречи настапување на други штети врз засегнатите интереси. Претседателот може да одлучи да ја укине постапката за доделување договор за јавна набавка сè додека договорниот орган не ги исполни условите за прибирање понуди, како и да ги поништи дискриминаторските технички или финансиски спецификации во тендерската документација, договорните спецификации или други релевантни документи. Претседателот може да ги земе предвид можните последици од мерките за сите интереси кои може да бидат повредени, вклучувајќи го јавниот интерес и да одлучат да не доделат такви мерки онаму каде негативните последици ги надминуваат позитивните. Привремените мерки може да се спроведат, но немаат конечен карактер. Трибуналот, во нормални постапки е надлежен само да донесува конечни одлуки во однос на поништувањето на доделувањето на договорот за јавна набавка. Во случаите каде договорниот орган не ги исполнува обврските од постапката за прибирање понуди, трибуналот може да наметне **периодични казнени исплати** за да обезбеди почитување на пресудата од страна на органот. Надомест на штети може да се бара само во граѓанските судови, освен ако страните постигнале договор надвор од судот во однос на надоместокот на штетите за прекршување на Законот за јавни набавки. Оштетените понудувачи доволно е само да поднесат доказ за актуелното настапување на штетата. Во принцип, износот на надоместокот на штети се пресметува од страна на експерти и може да се зголеми на трошоците од понудата, како и на изгубениот профит.

15.4 Постапка

Во однос на Законот од 1993 година, барањата до претседателот на Управниот трибунал може да се поднесат пред склучувањето на договорот од страна на кое било лице кое ги исполнува условите за учество во постапката за прибирање на понуди и кое смета дека е оштетен со

прекршок на Законот за јавни набавки. Пријавите немаат ефект на укинување на постапката за доделување договор за јавна набавка, но подносителот на пријавата може да поднесе посебно барање во овој поглед. Освен тоа, договорните органи го почитуваат периодот на мирување од 15 дена помеѓу известувањето до сите понудувачи за одлуката за доделување договор за јавна набавка и формалното склучување на договорот. Ова правило се смета дека е еден најважен неодамнешен напредок. Во редовните постапки, пријавите се поднесуваат во рок од три месеци од известувањето за одлуката за доделување договор за јавна набавка од страна на кое било лице кое може да оправда личен, директен и актуелен интерес. Постапките во овој случај се уредуваат со Законот за управна правда од 1996 година (како и прописите за спроведување на истиот). Во однос на надоместокот на штети, постапките се уредуваат со законикот за граѓанска постапка и се отпочнуваат во рок од 30 години од известувањето за доделување на договор за јавна набавка (вообичаено временско ограничување за недоговорни случаи). Во сите случаи, за вклучувањето експерти, како и трошоците за нив може да одлучат судовите. Нема одредби во однос на временските ограничувања за донесување одлука од страна на судот. Што се однесува до постапките во согласност со Законот од 1993 година, одлуките на претседателот на Управниот трибунал обично се донесуваат во рок од две недели. Нема судски такси. Сепак, страните треба да ги сносат трошоците за правно застапување и судско извршување. Во принцип, судовите одлучуваат која страна ќе ги сноси трошоците за судската постапка; трошоците за правно застапување може делумно да се надомест по налог на судот. Нема модел на обрасци за пријави до судовите во случаите за јавни набавки. Страните во судските постапки се информираат за одлуките од страна на службеникот во судот. Одлуките на судовите се достапни на Интернет (страница на Управните судови: <http://www.jurad.etat.lu>; нема упатување на имињата на страните) и најважните се опфатени во „Pasicrisie“, официјалниот билтен за управна правда.

15.5 Култура на правни лекови

Судиите и адвокатите своето знаење од Законот на јавните набавки го стекнуваат како дел од универзитетскиот наставен план. Исто така може да посетуваат конференции и курсеви за континуирано образование во соседните земји. Нема посебни обуки во Луксембург. Членовите или Комисијата за понуди и управните судови се смета дека имаат голема експертиза во оваа област. Понудувачите може да се запознаат со јавните набавки преку соодветните професионални организации (стопански комори). Таквите организации обично работат заедно со делегати од министерствата (за јавни работи, внатрешни работи). **Ставот** на судиите кон конфликтот на интереси се смета дека е фер. Компетентноста на службениците за јавни набавки е во рамките на нормалата и се зајакнува со задолжителна професионална обука организирана од страна на Министерството за државна служба и административни реформи. Повеќето понудувачи ги сметаат постапките за правна заштита како прашање од последна инстанца. Други се обидуваат да ја блокираат постапката за прибирање понуди. Нема посебни публикации ниту пак национално здружение за јавни набавки. Конференциите и семинарите се одржуваат од страна на Министерството за јавни работи (особено во случај на измена и дополнување на Законот за јавни набавки), како и од страна на професионални организации. Влијанието на пресудите на ЕСП е многу важно.

16. Малта

Малта има двоен систем на правна заштита со можност за надомест на штети во **граѓанските судови** и сите други постапки на правна заштита сослушувани од страна на специјализирани органи за правна заштита во јавните набавки. Постои разлика помеѓу договорите над и под прагот од 20.000 малтешки лири (околу 47.000 евра). Сите приговори за договорите над оваа бројка се сослушуваат во **Одборот за жалби по договори за јавна набавка**, додека **Генералниот комитет за договори** ги разгледува приговорите во однос на договори под прагот од 20.000 малтешки лири (Дел IX и X од Регулативите за договори за јавна набавка од 2005 година го утврдуваат составот и функциите на Генералниот комитет за договори). Правилата се применуваат за договорните органи и за комуналните претпријатија. Овие органи за правна заштита беа воспоставени со Регулативите за договори за јавни набавки од 2005

година (Законско соопштение 177/2005). Пред април 2002 година, Генералниот комитет за договори доделуваше договори и сослушуваше жалби. Најважната промена од неодамна е поделбата на задолженијата на Генералниот комитет за договори (одговорен за доделување договори) и Одборот за жалби по договори за јавна набавка. Во Малта, сите договори под прагот од 20.000 малтешки лири се доделуваат од страна на договорните органи, притоа што сите договори над оваа бројка се доделуваат од страна на Одделот за договори, централна владина институција. Така, Генералниот комитет за договори е во својство на договорен орган за договорите над 20.000 малтешки лири и како орган за правна заштита за договорите под таа бројка. Транспарентноста и отвореноста на процесот, овозможувајќи целосен пристап до одлуките итн., се смета дека се јаки страни на системот за правна заштита на Малта.

16.1 Договорен орган

Службениците од договорниот орган се одговорни за решавање на приговорите и задолжително е за понудувачите формално да поднесуваат приговори директно до договорниот орган за да побараат правна заштита (LN 177/2005 член 83: Постапка за поднесување жалби).

16.2 Вонсудска правна заштита

Предвиденото доделување договор јавно се објавува секоја среда и петок на огласната табла или на веб-страницата на одделот, а понудувачите исто така може да добијат информации по факс. Оштетениот понудувач може да го оспори предвиденото доделување договор во **Одборот за жалби по договори за јавни набавки** во рок од десет календарски денови од објавувањето на доделувањето со образложение за причините за оспорувањето на одлуката, вклучувајќи депозит (Одборот за жалби по јавни набавки, Одделот за договори, Нотрдам Равелин, Флориана CMR02). Членовите на **Одборот за жалби по договори за јавни набавки** се назначуваат од страна на премиерот и нивните задолженија се утврдени во Дел XIV од Регулациите за договори за јавни набавки од 2005 година. Нема други услови во однос на претседателот и членовите на Одборот за жалби по договори за јавни набавки утврдени во Регулациите за договори за јавни набавки од 2005 година, освен дека се назначуваат од страна на премиерот. (Ве молиме видете прилог LN 177/2005 Дел XIV). Во споредба со Генералниот комитет за договори кој е дел од Одделот за договори, Одборот за жалби по јавни набавки е одделно и независно тело за правна заштита.

16.3 Судска правна заштита

Редовниот суд е суд од последна инстанца за правна заштита во одлуките за јавните набавки. Овој суд не може да ја промени одлуката на Одборот за жалби по јавни набавки, но може да додели надомест на штета на оштетените страни. Редовните судови ги исполнуваат условите од пресудите *Дорн* и *Салцман*. Во став 84 (19) од Регулациите за договори за јавни набавки од 2005 година е утврдено: „Секој понудувач кој поднесува приговор и кој не е задоволен со конечната одлука донесена од страна на Одборот за жалби, случајот го упатува на Првата сала од Граѓанскиот суд, Судови во Малта. Таквото пренасочување сепак нема да го одложи спроведувањето на конечната одлука на Одборот за жалби од страна Директорот на Одделот за договори или раководителот на договорниот орган.

16.4 Арбитража

Има **Комисија за арбитража**, Центар за арбитража на Малта (адреса: Palazzo Laparelli, 33, South Street, Valletta; телефон +356 21222557; Факс +356 21230672; веб-страница: <http://www.mac.com.mt/>; е-пошта: malta.arbitration@mac.com.mt) за решавање на спорови во текот на спроведувањето на договорот, но не во текот на процесот на доделување на договорот. Центарот за арбитража на Малта беше основан за да го поддржи и да го охрабри спроведувањето на домашната арбитража и меѓународната трговска арбитража. Него го раководи одбор на раководители назначени од страна на претседателот на Малта, но е независен од Владата. Исто така, овозможува формирање на Комори за арбитража помеѓу резидентите и нерезидентите на Малта за меѓународна арбитража.

16.5 *Правни лекови*

Понудувачите може да ги оспорат одлуките за потесен избори и квалификација во текот на постапката на правна заштита во Одборот за жалби по договори за јавни набавки. Правното известување бр. 177/2005 и Правното известување бр. 178/2005 се правна основа за Одборот за жалби да укине доделување договор. **Препораката за доделување договор може да се поништи.** По доделувањето на договорот, Првата хала на Граѓанскиот суд може да додели надомест на штети за оштетените понудувачи што може да биде и помал од трошоците за понудата. Во однос на одлуките на граѓанскиот суд, прецедентното право е од огромно значење бидејќи нема законодавство и сите начела треба да се утврдат во прецедентното право. Одлуката на Одборот за жалби е конечна.

16.6 *Постапка*

Има две различни постапки: една за над, а друга за под прагот на вредноста на договорот од 20.000 малтешки лири.

За договорите за јавни набавки над 5.000 малтешки лири и до **20.000 малтешки лири**, постапката е следнава често: Оштетениот понудувач треба да плати 100 малтешки лири за да поднесе барање за правна заштита. Доколку жалбата се прифати, оштетениот понудувач ќе добие надомест на штета во висина од депонирањето износ. Оштетениот понудувач може да поднесе приговор во рок од три дена од известувањето за доделување на договорот. По истекот на период за поднесување на приговор, договорниот орган го поднесува приговорот, потврдата за депозит и сите документи за спорниот договор за јавна набавка до Директорот на Одделот за договори. Директорот на Одделот за договори го упатува случајот до Генералниот комитет за договори, кој ќе го испита случајот на фер и непристрасен начин и ќе донесе одлука по приговорот со прифаќање на истиот или со одбивање. Писмената одлука на Генералниот комитет за договори се истакнување на огласната табла на договорниот орган и копии од истата се поднесуваат до сите засегнати страни. Во текот на разгледувањето, доколку се чини соодветно за случајот, комитетот има овластување да добие каква било друга информација која не е доставена од страна на договорниот орган. Одлуката на Генералниот комитет за договори е конечна и обврзувачка за договорниот орган и заинтересираниот економски оператор кој нема да добие понатамошно пренасочување (LN 177/2005 став 20).

За договорите за јавна набавка над прагот од 20.000 малтешки лири, постапката се одвива на следниов начин (LN 177/05 Дел XIII): Секој понудувач кој смета дека е оштетен со предложеното доделување на договорот и секое лице кое има или имало интерес од добивањето конкретна јавна набавка, договорот за јавни услуги и јавни работи и кој бил или е во опасност да биде повреден со можно непочитување може **во рок од десет календарски дена од објавувањето на одлуката** да поднесе **известување за приговор** до Одделот за договори или до засегнатиот договорен орган, во зависност од случајот. Таквото известување за приговор е валидно само ако е придружено со депозит еднаков на 1% од пресметаната вредност на понудата, под услов во ниту еден случај депозитот да не биде во вредност помала од 200 малтешки лири или поголема од 25.000 малтешки лири. Раководителот на договорниот орган веднаш го известува директорот дека е поднесен приговор до овој орган, притоа веднаш **укинувајќи** ја постапката за доделување договор за јавна набавка. Одделот за договори или засегнатиот договорен орган, во зависност од случајот е **спречен да го склучи договорот** во текот на **десет календарски дена** во кој може да се поднесе жалба. Постапката на доделување договор за јавна набавка се **укинува** доколку се поднесе жалба. Така, преку Одборот за жалби по договори за јавна набавка доаѓа до автоматско укинување на постапката (нема укинување на договори во случај со граѓански судови). Во рок од три дена од истекот на периодот од десет дена потребен за поднесување на приговор, **секој друг понудувач и секое лице кое има или имало интерес** од повикот за прибирање понуди може да пројави интерес во постапките. Пројавувањето интерес е валидно само ако е придружено со **депозит** во висина од депозитот платен во согласност со подрегулативата (1). Понудувачот кој е посочен во одлуката за разгледување на директорот или договорниот орган како некој на кого договорот требаше да му биде доделен се смета дека пројавил интерес, но не треба да плати депозит. Имињата на

понудувачите или другите лица кои имаат или имале интерес во добивањето конкретен договор за јавна набавка кои пројавуваат интерес **јавно се објавуваат** на првиот работен ден по истекот на рокот утврден погоре. Во рок од три работни дена по објавувањето на листата на лицата кои пројавиле интерес, понудувачот кој го поднесува приговорот испраќа и писмо со основани причини за приговорот притоа објаснувајќи го. Приговорот јавно се објавува и се праќа до сите лице со пројавен интерес. Во рок од пет работни дена од објавувањето на приговорот, секој понудувач кој има пројавено интерес може да испрати заснован одговор на приговорот. Одговорот јавно се објавува и се праќа до сите понудувачи со пројавен интерес и до сите понудувачи кои поднесле приговор. Во рок од десет работни дена од објавувањето на овие одговори, директорот или раководителот на договорниот орган изготвува извештај (Извештај за анализа), правејќи анализа на приговорот и одговорите на истиот. Овој извештај се испраќа до лицата кои поднеле приговор и кои имаат пројавено интерес. По навременото завршување на подготвителниот процес, раководителот на договорниот орган, целата документација ја проследува на Директорот на Одделот за договори која се однесува на повикот за спорни понуди, вклучувајќи досиеја, поднесени понуди, копии од потврдите за прием на депозит, образложението, извештајот за анализа, итн. Директорот ја проследува целата документација за кој било случај на жалба до претседателот на **Одборот за жалби**, кој потоа ќе постапи како што е утврдено во Дел XIII. Директорот или раководителот на договорниот орган објавува копија од одлуката на Одборот за жалби во неговиот или нејзиниот оддел или работни простории на соодветниот договорен орган, во зависност од случајот. Копиите од одлуката се проследуваат до понудувачот кој поднел приговор, секое лице кое пројавило интерес и од страна на директорот до засегнатиот договорен орган доколку тоа е утврдено во Распоредот 2 од LN 177/2005.

Одборот за жалби може да ангажира **експерти** за да помогнат во разгледувањето. Одделот за договори ги сноси трошоците за нивно ангажирање. Експертите од препорачаните добитници, оштетените понудувачи и соодветните оддели/лица ги испраќа соодветната страна. Секоја одлука донесена од страна на Генералниот комитет за договори (или Вонредниот комитет за договори) и од страна на договорниот орган се **објавува јавно** во Одделот за договори или во канцеларијата на договорниот орган пред доделувањето на договорот. Известувањето за приговор кое е навремено поднесено во согласност со подрегулативата (1) се објавува јавно не подоцна од следниот работен ден по поднесувањето на истото. Нема задолжителни **обрасци** или документи кои се користат за правна заштита во јавните набавки и правни лекови. Страните се известуваат по факс. Одлуките се **објавуваат** на веб-страницата на Одделот за договори (<http://www.contracts.gov.mt>). Конечната одлука донесена од страна на Одборот за јавни жалби се распределува до сите засегнати страни преку факс или електронска пошта.

16.7 Култура на правна заштита

Судиите и членовите во органите за правна заштита во јавните набавки и адвокатите за јавни набавки, кои ги застапуваат понудувачите или договорните лица во постапките на правна заштита, го стекнуваат своето знаење од областа на законодавството за јавни набавки и законодавството на Заедницата и согледувањето на тоа како јавните набавки функционираат во пракса – како и техничките и финансиските аспекти – „на работно место“/„учејќи преку пракса“ и преку законодавството. Судиите и членовите постапуваат на фер и балансиран начин. Понудувачите кои бараат ревизија на одлуките за јавни набавки своето знаење од областа на правото, финансиите и администрацијата за тоа како функционираат јавните набавки во пракса го стекнуваат преку адвокати и консултанти и преку професионални организации како што е трговската комора. Некои понудувачи се спречени да бараат правна заштита поради високите трошоци (вклучувајќи правно застапување, административни трошоци, итн.). Во општи црти, договорните службеници добро се упатени во постапките и законодавството. Сепак, во повеќето случаи се добива помош и од државниот правобранител. Ставот на договорните службеници кои решаваат по приговори против понудувачите кои поднесуваат приговори или кои бараат правна заштита се опишува како нормално и професионално, давајќи им онолку помош колку што можат на оштетените понудувачи. Директорот на договорите донесува **годишна публикација** за случаите сослушани од страна на Одборот за жалби по договори за

јавни набавки и Генералниот комитет за договори. **На конференциите и семинарите** организирани од страна на Стопанската комора и Малта Ентерпрајз се дискутираат јавните набавки. Нема национална **асоцијација** за законодавството и политиката за јавни набавки. Повеќето понудувачи ја користат Стопанската комора и другите национални асоцијации за лобирање во дискусиите за јавни набавки. Обуката на работно место за службениците за јавни набавки за Регулаторите за јавни набавки почна од неодамна да се одржува. Сепак, до денес не е спроведена посебна обука за законодавството или политиката. Влијанието на пресудите на Европскиот суд на правдата врз постапките за правна заштита во јавните набавки е многу важно. Сепак, во ретки случаи се повикуваат на пресудите.

17. Холандија

Системот за правна заштита во јавните набавки и правни лекови на Холандија се заснова на **судска правна заштита** преку три инстанци во граѓанските судови. Системот се применува за договори во и надвор од областа на примена на Директивите на ЕЗ и за договорните органи и јавни претпријатија. Освен тоа, постои можност за арбитража и други алтернативни механизми за решавање на спорови.

17.1 Приговори до договорните органи и субјекти

Системот во Холандија се заснова на судска правна заштита. Сепак, доколку понудувачот сака да поднесе приговор само за ставот на договорниот орган, тој или таа може да поднесе формален приговор до договорниот орган или субјект. Доколку договорниот орган не се справи со формалниот приговор на задоволителен начин, понудувачот може да се обрати до народниот правобранител („Nationale Ombudsman“).

17.2 Судска правна заштита

Понудувачот кој бара финансиска компензација (надомест на штета) или суспендирање на спроведувањето на договорот или на тендерската постапка или поништување на договорот мора да отпочне судска постапка во **граѓански суд**. Укинувањето на договорот или на тендерската постапка (привремени мерки) може да се реши во посебни **прелиминарни постапки за олеснување** (или привремени постапки за забрана) за решавање на случајот врз привремена и краткорочна основа („kortgeding“ постапка или „voorlopige voorzieningen“ постапка). Во првата инстанца, случајот се разгледува од страна на **првостепениот суд** („rechtbank“). Одлуката на rechtbank може да се обжали во **Апелациониот суд** („Hof“). Одлуката на Hof може да се обжали во **Уставниот суд** („Hoge Raad“). Судскиот систем на Холандија се уредува со Закон донесен од страна на Парламентот, „Wet op de Rechterlijke Organisatie“. Освен Уставниот суд има редовен суд од трета инстанца за ревизија на одлуките за јавни набавки, кој исто како и првостепениот суд и Апелациониот суд ги исполнува условите за суд утврдени во пресудите *Дорш* и *Салцман*. Договорите кои ја гарантираат независноста на судиите на сите три горенаведени судови опфаќаат доживотно назначување, квалификациите на судиите (мора успешно да биде завршена шестгодишна обука или да има одредено работно искуство во областа на правото), финансирање уредено со закон (само владино финансирање) и задачи и компетенција кои се уредуваат со закон.

17.3 Арбитража

Моментално сè уште постои можност за страните да го поднесат спорот пред арбитражна комисија или пред други алтернативни органи за решавање спорови. Сепак, новото законодавство се дискутира во парламентот за да се забрани арбитража за спорови за употребата или за примената на правилата за договорите за јавни набавки, за заштита на правата на понудувачите во постапките за јавни набавки. Доколку се донесе овој закон, тогаш сите спорови за употребата и примената на правилата за договорите за јавна набавка мора да ги решаваат граѓанските судови, како што е опишано погоре.

17.4 Правни лекови

Постојат голем број расположливи правни лекови, на пр. надомест на штети, укинување на тендерската постапка, поништување на тендерската постапка, одново започнување на

тендерската постапка, квалификација на понудувачот за договорот, укинување или поништување на спроведувањето на договорот, итн. Од понудувачот зависи дали ќе го дефинира правниот лек кој го бара кога тој или таа отпочнува судска постапка во судот и изложува аргументи потребни за судот да одлучи. **Сите одлуки и акции на договорниот орган (или органот за јавни набавки) може да се оспори**, дури и кога договорот веќе е склучен. Законска основа е член 162 „Boek 6, Burgerlijk Wetboek“ (Граѓански законик) и „Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering“ (Законик за граѓанска постапка) и (во голем дел) прецедентното право. Кодифицираниот закон во комбинација со прецедентното право е правна основа за овластување на судот за укинување или за поништување на доделувањето на договорот за јавна набавка. За поништување или за привремено укинување на доделувањето на договорот за јавна набавка (**прелиминарна одлука**) важат следните услови: заснован интерес (point d'intérêt), итност и непочитување закон. Судот ќе го **поништи** доделувањето на договорот за јавна набавка (привремено или на друг начин) само ако заклучи дека настанало прекршување на законот и доколку смета дека за овој прекршок треба да се преземат правни лекови за поништување на одлуката за доделување договор за јавна набавка. Склучувањето на договорот може да се **поништи** од страна на судот доколку законскиот прекршок се смета дека е нарушување на јавниот ред („ordre public“). Во други околности, судот ќе нареди субјектот за јавни набавки да го раскине договорот, да не склучува договор (со конкретна страна или воопшто), да не го извршува договорот, да започнува (друга) постапка за јавни набавки, да дозволи претпријатието да учествува во постапката, да прифати понуда на некое претпријатие како соодветна, итн. Кодексното право во комбинација со прецедентното право е правна основа за **надомест на штети**. Надомест на штети може да бара дури и ако одлуката не е поништена. Условите за тоа се: подносителот на приговорот претрпел загуба (парична или друга), имало законски прекршок, присутен е каузалитет (причина и последица – што значи дека загубата мора да била предизвикана со непочитување закон), постои одговорност („вина“). Во согласност со прецедентното право на Холандија, надоместот на штета може да биде во поголем износ од трошоците за понудата. Кодексното право и прецедентното право се основата за привремени мерки. Судот или арбитражната комисија ги зема предвид можните последици од **привремените мерки** за сите интереси, кои постои можност да бидат повредени, вклучувајќи го јавниот интерес и одлучува да не презема такви мерки онаму каде негативните последици ги надминуваат позитивните страни. Во согласност со прецедентното право, постои веројатност судот да донесе таква одлука доколку договорот целосно или речиси целосно е спроведен кога се отпочнуваат постапки пред суд. **Паричните казни** се опција во Холандија како гаранција дека одлуката на судот е спроведена од страна на органот или субјект за јавни набавки. Големиот број можни правни лекови се сметаат како важна јака страна на системот на правни лекови на Холандија.

17.5 *Постапка*

Законикот за граѓанска постапка го уредува процесното право на граѓанските судови. Секој кој може да побара **point d'intérêt** може да отпочне судска постапка. Така што не е потребно за лицето или компанијата да поднеле понуда, итн. Постапките може да се отпочнат без влез во постапките за јавни набавки. Мора да се плати **судска такса** во висина од 26 до 4.563 евра. Точниот износ варира во зависност од инстанцата и финансискиот интерес во однос на случајот. Нема такси во постапките за приговор до самиот договорен субјект. Таксите се уредуваат со закон. Трошоците заедно со судските такси вклучуваат трошоци за адвокати, застапници и експерти и може значително да варираат. Резултатот од постапките влијае на трошоците за страните. Доколку подносителот добие по сите аргументи, договорниот субјект треба да ги плати сите трошоци од постапката, вклучувајќи ги судските и адвокатските такси. Доколку пресудата оди во прилог на секоја од страните, двете треба да платат речиси ист удел во трошокот. Судот одлучува по барањата за **Совет од експерти** поднесени од страна на страните и одлучува која страна треба да ги сноси соодветните трошоци. Судските постапки за надомест на штети може да се отпочнат во секое време во рок од пет години откако ќе се случи или ќе се забележи непочитување на законот. Постои можност за постапки „зад затворени врати“ доколку е потребно да заштитат деловните тајни. Исто така, судот може да им забрани на страните да изнесуваат информации во однос постапките во текот на и по постапките зад

затворени врати. (Членови 7 и 29 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering). **Пресудите** се донесуваат јавно. Пресудите исто така се поднесуваат и до страните, се објавуваат на веб-страницата (доколку не содржат доверливи информации) и се објавуваат во различни службени весници (доколку има некакво интересно упатување на закон во пресудата). За укинување на постапката за јавни набавки треба посебно да се поднесе барање како привремена мерка пред судот. По постапките за привремена забрана се одлучува во рок од неколку денови. Во нормални постапки ќе бидат потребни неколку недели за почеток на постапките и самите постапки ќе траат неколку месеци (во зависност од аргументите, комплексноста на случајот, висината на комплексноста на Советот од експерти за што е поднесено барање и дополнителното време кое страните го бараат од судот за поднесување на конкретен аргумент или доказ). По завршување на постапките, на судот ќе му бидат потребни неколку недели за објавување на одлуката. Брзината на судските постапки се смета како јака страна на системот за правна заштита и правни лекови на Холандија. Прецедентното право има ограничен карактер, но е значително важно поради тоа што системот се состои и од кодексно и од прецедентно право. Судот користи посебен **образец** за отпочнување постапки. Образецот е ист за сите постапки (јавни набавки или други предмети). Исто така постои образец за известувањето до субјектот за јавни набавки од страната која ја покренала постапката. Тоа е образец за сите постапки (без оглед на тоа дали предмет се јавните набавки или не). Во принцип, сите одлуки на судот се јавни и се достапни за секого. Пресудите се донесуваат јавно. Пресудите се доставуваат до страните, достапни се на веб-страницата и се објавуваат во различни службени весници. Судот може да направи исклучок врз основа на приватност и доверливост. Електронските верзии на многу одлуки се достапни на пр. на www.rechtspraak.nl и www.jol.nl.

17.6 Култура на правна заштита

Судиите и адвокатите за јавни набавки кои ги застапуваат понудувачите или договорните субјекти го стекнуваат своето знаење за законодавството за јавни набавки и законодавството на Заедницата и согледувањето на тоа како јавните набавки функционираат во пракса како дел од универзитетските студии; професионални обуки; континуирано образование; на курсеви овозможени од страна на Владата, на пример Министерството за правда; во курсеви овозможени од страна на ЕУ или меѓународни организации и „на работно место“/„учејќи преку пракса“. **Ставот на судиите** кон јавниот интерес од една страна и приватниот интерес на понудувачите од друга страна се опишува како фер и балансиран. Понудувачите кои бараат ревизија на одлуките за јавни набавки своето знаење од областа на правото, финансиите и администрацијата за тоа како функционираат јавните набавки во пракса го стекнуваат главно преку адвокати и консултантани. Во текот на последните пет години, бројот на постапки во случаите за јавни набавки е во пораст. Постојат неколку причини за понудувачите да не се одлучат за отпочнување постапки. Тоа би значело дека нивниот случај не е доволно заснован (непочитувањето на правилата не е сигурно или е многу мало). Некои понудувачи се стремат да ги попречат јавните набавки и повеќето од нив бараат финансиска добивка преку постапките за правна заштита. Некои понудувачи се спречени да бараат правна заштита поради високите трошоци (вклучувајќи правно застапување, административни трошоци, итн.) или поради времетраењето на овие постапки. **Публикациите** и академските весници во кои се разработуваат прашања само од областа на јавните набавки, вклучувајќи ја правната заштита во јавните набавки се „Tijdschrift voor Aanbestedingsrecht“, „Tijdschrift voor Bouwrecht“, „Tijdschrift voor Europees recht“, различни Интернет-страници (на пр., www.Ovia.nl), „Nieuwsbrieven IOEA“ и „Nieuwsbrieven Kenniscentrum Europa Decentraal“. Неколку **семинари** и **конференции** за јавните набавки се организираат од страна на приватниот сектор. Исто така, различни универзитети организираат курсеви за јавните набавки. Овие курсеви се отворени за секого (не само за редовните студенти). Постои национална асоцијација за законодавството и политиката за јавни набавки, Nederlandse Vereniging voor Aanbestedingsrecht. Националните лоби-групи како што се здруженијата на економски субјекти (VNO/NCW, MKB Nederland, Bouwend Nederland, итн.) лобираат и информираат за јавните набавки. Формалните и неформалните консултантски организации како што е Nederlandse Vereniging voor Aanbestedingsrecht, InnovatiePlatform, Regieraad Bouw, итн. исто така постојат во пракса. Пресудите на ЕСП имаат

влијание врз постапките за правна заштита бидејќи се дел од правилата за јавни набавки. Така, органите за правна заштита се повикуваат на нив.

18. Полска

Јавните набавки во Полска се уредуваат со Законот од 29 јануари 2004 година со измените (превод на англиски: http://www.uzp.gov.pl/english/PPL_29_January_04.doc), но спроведени се нови Директиви за јавни набавки на ЕУ во националното законодавство преку Законот од 7 април 2006 година (во сила од: 25 мај 2006 година). Системот за правна заштита и правни лекови на Полска се заснова на мешан систем на управна, квази-судска и судска правна заштита. Во комуналниот сектор, ревизијата на одлуките за јавни набавки е достапна само над праговите на ЕЗ. Главниот актер е **Канцеларијата за јавни набавки** (во понатамошниот текст: **КЈН**; *Urząd Zamówień Publicznych*, Al. Szucha 2/4, 00-582 Варшава, телефон +48 22 458 77 77; факс: +48 22 458 77 00, е-пошта: uzp@uzp.gov.pl, веб-страница: <http://www.uzp.gov.pl>), независен владин орган воспоставен во 1995 година со јурисдикција врз утврдувањето политики и координација во областа на јавните набавки. Канцеларијата исто така е одговорна за издавање на државниот Билтен за јавни набавки, т.е. алатка за пропаганда за договорите под праговите на ЕЗ и следење на одлуките на договорните органи и во класичниот и во комуналниот сектор (во последниот случај само над праговите на ЕЗ). Претседателот на КЈН се назначува за петгодишен мандат од страна на премиерот по поканата за поднесување апликација. КЈН се состои од секретаријат на претседателот; правен оддел, оддел за контрола, оддел за обука и публикации; оддел за меѓународна соработка, студии и анализи; биро за жалби и организационо и финансиско биро. Вонсудската контрола е достапна во комуналниот сектор (механизам за медијација од Директивата 92/13 на ЕЗ). Нема орган за арбитража кому му е доделена мисија за алтернативно решавање спорови во областа на јавните набавки.

18.1 *Правна заштита по одлуките за јавни набавки*

Во однос на предвидената вредност на договорот и пред склучување на договорот, може да има три фази на правна заштита по одлуките во однос на постапката за прибирање понуди. Во **првата фаза**, секое лице кое има интерес во добивање на договорот (понудувач, кандидат, учесник) кој бил оштетен или постои можност да биде оштетен со некој акт или пропуст од страна на договорниот орган, тој или таа смета дека е спротивно на Законот за јавни набавки, може да поднесе **приговор** (протест) во писмена форма до договорниот орган во рок од седум дена од времето кога тој или таа станале свесни за наводниот прекршок. Има неколку исклучоци од ова правило: 1) Приговорите против огласите за договори за јавна набавка или/и одредбите од договорот во отворената постапка се поднесуваат во рок од седум дена, во случај на договори под праговите на ЕЗ или 14 дена во случај на договори над праговите на ЕЗ, од датумот кога огласот за договор за јавна набавка е објавен во Билтенот за јавни набавки (за договори под праговите на ЕЗ) или во Службен весник на Европската Унија (за договори над праговите на ЕЗ) или/и одредбите од договорот се ставени на веб-страницата на договорниот орган; 2) Приговорите против одредбите од договорот во постапките, а не во отворената постапка се поднесуваат во рок од седум денови од датумот кога понудувачот ја добил одредбата, но во секој случај не подоцна од а) три дена пред истекот на временското ограничување за поднесување на понуди во случај на договори под праговите на ЕЗ и б) шест дена пред истекот на временското ограничување за поднесување понуди во случај на договори над праговите на ЕЗ. Приговорот мора да се поднесе пред склучување на договорот. Приговорите мора да се поднесат од страна на неколку организации (како што се стопанските комори, занаетчиски организации, независни институции на неколку професии [претприемачи, архитекти, градежници, урбанисти], организации на работодавачи), не подоцна од крајниот датум за поднесување понуди. Листата на споменатите организации може да се измени од страна на претседателот на КЈН и се објавува во националниот Билтен за јавни набавки. По приговорите решава раководителот на договорниот орган или прописно овластен службеник на органот. Договорниот орган донесува основана одлука за приговорот во рок од 10 дена од приемот на истиот. Доколку не се донесе одлука во оваа временска рамка, се смета дека приговорот е отфрлен. Првата фаза е единствената применлива постапка за правна заштита за

договори чија предвидена вредност не е повеќе од 60.000 евра. Во однос на договорите за вредност повисока од 60.000 евра има **втора фаза**. Лицата кои поднеле приговор до договорниот орган може да ја **обжалат** одлуката пред КЈН во рок од пет дена од доставата на одлуката или истекот на временското ограничување во кое договорниот орган треба да донесе одлука. Лицата кои претходно не поднеле приговор, не смее да учествуваат во постапките пред КЈН. Испитувањето на жалбата е предмет на претходна исплата на такса за регистрација. По жалбата се решава во седиштето на канцеларијата од страна на комисија од три арбитери именувани од страна на претседателот на КЈН. Арбитрите се избираат од листа утврдена за шестгодишен период преку јавна електронска постапка. Арбитрите не мора да бидат адвокати или правни експерти; некои се експерти во одредена област како на пример градежништво или компјутерски системи. За секоја постапка на правна заштита се назначува посебна комисија за арбитража. Тоа се смета како слаба страна на системот за правна заштита на Полска поради разликите во одлуките донесени од страна на различни комисији за арбитража. Иако комисијата ги применува одредбите од Законикот за граѓанска постапка на Полска во однос на арбитражата и арбитрите не одговараат пред претседателот на КЈН, постапките пред комисијата не се метод на алтернативно решавање спорови, туку дел од формалниот систем за правна заштита. Комисијата не одлучува надвор од она за што е поднесено барање и се обврзува да донесе одлука во рок од 15 дена од датумот на поднесување на жалбата до КЈН. Во 2005 година, до КЈН беа поднесени 4094 жалби од кои 308 беа повлечени, 1714 потврдени, 1226 одбиени, 440 отфрлени и 460 не беа испитани поради пропустот да се плати такса за регистрација. Во просек, комисиите за арбитража донесуваат одлука во рок од 13 дена (податоци од 2005 година). Во **третата фаза**, конечната одлука на комисијата за арбитража може да се оспори пред регионален суд без оглед на тоа дали од страна на подносителот на приговорот од првата фаза или договорниот орган. Регионалните судови се органи за правна заштита од последна инстанца во случаите со јавни набавки. Територијалната јурisdикција на судот зависи од седиштето на договорниот орган. **Барањето** мора да се поднесе преку претседателот на КЈН во рок од седум дена од доставувањето на конечната одлука на комисијата за арбитража до страните. Претседателот треба да и овозможи на спротивната страна копија од барањето и да го проследи досието со постапките, како и барањето до соодветниот суд во рок од седум дена од поднесувањето на барањето. По приемот на барањето, судот навремено донесува одлука, но не подоцна од еден месец (во согласност со претходниот Закон за јавни набавки: три месеци) од приемот на барањето. Непочитувањето на рокот не ја поништува одлуката. Во просек, регионалните судови донесуваат одлука во рок од 2,73 месеци (податоци од 2005 година во согласност со претходниот Закон за јавни набавки). Има 45 регионални судови лоцирани во неколку градови. Регионалните судови се постојани тела кои донесуваат обврзувачки одлуки и се состојат од членови од судството чија независност е загарантирана со Устав (член 173 и 178). Всушност, секој граѓанин на Полска кој има барем 29 години и докажано искуство во областа на правото и ужива граѓански права може да се именува како судија. Во 2005 година, беа поднесени 506 барања до регионалните судови. Само 12,5% од пресудите резултираа во поништување на одлуките донесени од страна на комисиите за арбитража.

18.2 Правни лекови

Отпочнувањето постапка за правна заштита има **автоматски ефект на укинување** на тековната постапка за прибирање понуди од првата фаза. Договорниот орган не го склучува договорот пред да се искористат сите средства за правна заштита, т.е. пред регионалниот суд да донесе одлука за приговор по жалба на комисијата за арбитража. Сключениот договор со кој се прекршува горенаведената обврска се смета за неважечки. Сепак, договорниот орган може да склучи договор доколку така одлучи претседателот на КЈН по барање на органот или откако ги зел предвид можните последици за сите интереси за кои постои веројатност да им се нанесе штета вклучувајќи го јавниот интерес. Договорниот орган исто така е назначен да го склучи договорот доколку подносителот на приговорот не отпочнува постапки во втора или трета фаза. Со конечната одлука комисијата за арбитража може 1) да ја отфрли жалбата против одлуката на договорниот орган за претходниот приговор; 2) да ја потврди жалбата и на договорниот орган да му наложи да донесе акт или да го повлече оспорениот акт; и 3) да укине (поништи) акт на

договорниот орган. Околностите кои постои веројатност да резултираат во поништување на одлуката за доделување на договорот се испитуваат од страна на комисија по службена должност. **Регионалниот суд** може 1) да го откаже случајот доколку приговорот е неоснован; 2) да ги прекине постапките – т.е. да ги стопира постапките за правна заштита врз формална основа); и 3) да го потврди приговорот и да ја отфрли одлуката на комисијата за арбитража. Во третото сценарио, судот го истражува случајот од самиот почеток и донесува одлука за позитивните страни. Пред донесувањето на конечната одлука и во согласност со условите утврдени во Законот за јавни набавки, судот може по барање на договорниот орган да дозволи склучување на договорот. Горенаведените правни лекови се доделуваат од страна на двата органи за правна заштита пред склучување на договорот. Поништувањето на склучен договор е под јурисдикција на регионалните судови. **Паричните казни** може да се наметнат со административна одлука на претседателот на КЈН во случаите утврдени во член 200 од Законот за јавни набавки (незаконска постапка на доделување; необјавување на оглас за договор за јавни набавки; незаконско откажување на постапката за прибирање понуди; донесување конкретни акти без претходна согласност на претседателот на КЈН; незаконска измена на склучениот договор). Може да се додели **надомест на штети** во согласност со општите правила од Граѓанскиот законик.

18.3 Постапка

Постапките пред арбитражните комисии се уредуваат со одредби од Законикот за граѓанска постапка во однос на арбитражата. Постапките пред регионалните судови се уредуваат со одредби од истиот законик во однос на жалбите. Поднесувањето приговор до договорниот орган не подлежи на плаќање административна такса. Од друга страна пак, отпочнувањето постапки пред Комисијата за арбитража подлежи на плаќање такса за регистрација, чиј износ зависи од предвидената вредност на договорот (во просек: 3138 полски злоти во 2005 година). Пред донесувањето на Законот од 2006 година, таксата за регистрација не зависеше од вредноста на договорот, т.е., неговата вредност беше иста и за договори со висока вредност и со ниска. Во согласност со Законот од 2006 година, таксата за регистрација во случај на договори над праговите на ЕЗ е 20.000 полски злоти за договори за набавка и услуги, а 40.000 полски злоти за договори за изведување работи. Таксата за регистрација во случај на договори под праговите на ЕЗ е 10.000 полски злоти за договори за набавка и услуги, а 20.000 полски злоти за договори за изведување работи. Во согласност со Законот од 28 јули 2005 година за судски трошоци во граѓанските случаи, отпочнувањето постапки пред регионалните судови подлежи на судска такса во висина до 3000 полски злоти. Релативно ниската вредноста на применливите такси се смета дека е најголемата позитивна страна на системот на правна заштита на Полска. Всушност, таксите за регистрација на жалба беа ниски пред донесувањето на Законот од 2006 година и може да се расправа околу тоа дали сè уште се ниски – всушност значително се зголемија за да се ограничи злоупотребата на можноста за преземање мерки за правна заштита. Нема други задолжителни давачки, но страните може да побараат правно застапување. Во просек, трошокот за правно застапување пред комисиите за арбитража во 2005 година беше околу 694 полски злоти за договорните органи и 1776 полски злоти за понудувачите. Во принцип, трошоците за постапките пред двата органи за правна заштита ги сноси страната која го губи случајот. Нема обрасци за поднесување жалби/приговори, но има листа на задолжителни елементи од кои треба да се состојат истите (како што е наведување на оспорената одлука, опис на фактите, побараните мерки). Во однос на постапките пред регионалните судови, се применуваат соодветните одредби од Законикот за граѓанска постапка. Во однос на експертизата, онаму каде е потребно стручно познавање за оцена или утврдување на фактите од случајот, комисиите за арбитража може да назначат експерт од листата во регионалниот суд во Варшава. Регионалните судови може да именуваат експерт по барање на некоја страна за постапките. Во овој случај, трошоците за експерти ги плаќа страната која го губи случајот. Нема посебни одредби во однос на постапките зад затворени врати. Одлуките на комисиите за арбитража и регионалните судови се основани и се објавуваат на јавна седница. Страните се известуваат за одлуките на регионалните судови на барање во рок од седум дена од објавувањето на одлуката. Страните веднаш се известуваат за одлуките на Комисијата за арбитража. Најважните одлуки се објавуваат на веб-страницата на КЈН.

18.4 *Култура на правни лекови*

Програмите за долгорочна обука и едукација се организираат од страна на КЈН. Освен тоа, канцеларијата заедно со други (јавни или приватни) организации или одделно, одржува периодични конференции за обука за судии и арбитери, како и за договорните органи и други заинтересирани субјекти. Канцеларијата ја одржува најголемата меѓународна конференција на годишно ниво (иако сите не се фокусираат на правните лекови). КЈН исто така е одговорна за спроведување на проектите финансирани од страна на ЕЗ во однос на владините набавки, како што е ФАРЕ 2002/2003. Веб-страницата на КЈН е првиот и најдобар извор на информации во областа на националната политика за јавни набавки и на ЕУ. Понудувачите или договорните службеници може да се консултираат со експерти од КЈН преку службата за информации секој ден. Приватните компании и консултантите овозможуваат голем број семинари за обука, а многу постдипломски програми содржат насоки за јавни набавки. Работното искуство игра важна улога во ставот на судиите и адвокатите кон постапките за правна заштита. Воопшто, судиите се смета дека имаат балансиран став за интересите вклучени во случајот за јавни набавки. Сепак, прецедентното право има ограничена важност поради системот кој главно се состои од толкување на постојното уставно право. Ставот на понудувачите кон постапките за правна заштита обично зависи од предвидената вредноста на договорот. Понудувачите за договори со ниска вредност помалку се запознаени со Законот за јавни набавки од оние кои даваат понуда за проекти со висока цена и веќе имаат експертиза во владините набавки. Во некои случаи, последните отпочнуваат постапки со цел да го попречат тековниот процес на прибирање понуди. Во општи црти, запознавањето на законодавството за јавни набавки главно го овозможува приватниот сектор. Агенцијата за развој на претприемништвото на Полска (АРПП) има подготвено курсеви на Интернет кои понудувачите може да ги следат бесплатно. Компетентноста на договорниот службеник во полето на законодавството за јавни набавки зависи од степенот до кој договорниот орган набавува стоки и услуги. За да се зголеми одговорноста и да се промовира професионалност, службениците посетуваат курсеви овозможени од страна на неколку институции, но нема официјална програма за обука во јавните набавки. Договорните службеници мора да го почитуваат Законот за јавни набавки, но се чини дека ги поддржуваат постапките за правна заштита. Има широк спектар официјални публикации во однос на законодавството за јавни набавки: официјален коментар на Законот за јавни набавки, насоки и препораки за најдобра практика објавени од страна на КЈН, итн. Повеќе од нив се достапни на Интернет (веб-страница на КЈН). Исто така има и специјализирани службени весници, како што се „Zamówienia Publiczne Doradca“, „Monitor zamówień publicznych“ и „Prawo Zamówień Publicznych“. Нема официјално национално здружение за јавни набавки, но голем број трговски организации, како што се „Ogólnopolskie Stowarzyszenie Konsultantów Zamówień Publicznych“ (Националното здружение на консултантите за јавни набавки на Полска) или „Polski Związek Rzeczoznawców Zamówień Publicznych“ (Унија на експерти за јавни набавки на Полска), често играат советодавна улога во овој аспект. Граѓанското општество има поактивна улога во развитокот на правилата за јавни набавки, особено преку ставовите дадени од страна на неколку професионални органи, како што се „Polska Izba Informatyki i Telekomunikacji“ (Комората за информациска технологија и телекомуникации на Полска), „Stowarzyszenie Architektów Polskich“ (Унија на архитекти на Полска) и „Stowarzyszenie Kosztorysantów Budowlanych“ (Здружение на градежни проценители). Влијанието на одлуките на ЕСП е значително, особено по пристапот на Полска во ЕУ. Полска двапати има поднесено писмени забелешки во постапките пред ЕСП (случаи C-220/05, Jean Auroux и C-410/04, ANAV), но немаше упатувања од страна на домашните судови во согласност со член 234 ЕЗ. Пет полски случаи го привлекоа вниманието на Европската комисија (не беа спроведувани Директивите за јавни набавки на ЕЗ, дискриминаторски однос во компјутерските набавки, не беше спроведувана применливата постапка за прибирање понуди). Овие случаи се дискутираа во формална фаза; не се отпочнуваа постапки пред ЕСП во согласност со член 226 од ЕЗ. Владата на Полска го зема предвид бројот на амандмани кои имаат за цел рационализација на системот за правна заштита кој моментално е на сила. Всушност, најважните промени опфаќаат: 1) воспоставување на единствен професионален орган за арбитража како замена за постојните комисии за арбитража;

и 2) воспоставување на специјализиран суд за правна заштита за преземање на задачата која моментално се доделува на 45 регионални судови. Целта на предлог-амандманите е да се прошири хомогеното решавање на спорови бидејќи во согласност со системот кој моментално е на сила, одлуките на органите за правна заштита обично се разликуваат едни од други.

19. Португалија

Системот за правна заштита во јавните набавки и правни лекови на Португалија се заснова на **второстепена судска правна заштита во управните судови**. Тоа се однесува на договори под и над праговите на ЕЗ. Има голем број различни правни лекови. Сепак, повеќето прашања се чини дека се решаваат во претсудска фаза. Португалија има традиционален правен систем кој се смета како соодветна средина за пристап на понудувачите до правните лекови кој е заменет со модерен отворен административен систем. Граѓаните имаат пристап до документи и постапки кои директно ги засегаат, а системот дава можност за оспорување на која било административна одлука.

19.1 Приговори до договорниот орган

Понудувачите може директно да поднесат приговор до соодветниот **договорен орган** или до претпоставените (*recurso hierárquico facultativo*) во која било фаза од постапката до доделувањето на договорот. Оваа (извршна) управна правна заштита во две нивоа е главниот форум за правна заштита во пракса. Сепак, не е обврзувачки предуслов за судската правна заштита опишана подолу. Понудувачите може во исто време да поднесат директен приговор и да отпочнат постапки.

19.2 Судска правна заштита

Понудувачите може да отпочнат постапки за судска правна заштита за договорите за јавна набавка под и над праговите на ЕЗ во **управните судови** или трибунали од прва инстанца. Во секоја област во Португалија има управен суд. Пресудите на управните судови може да се обжалат до **Врховниот управен суд** во Лисабон во втора и последна инстанца. Овие управни судови се независни од извршната, управната или друг дел од власта, а нивните одлуки се од правна природа. Сите судови се воспоставени врз основа на Уставот и законите на парламентот и ги исполнуваат условите за судови утврдени во пресудите на *Дорш* и *Салцман*, со исклучок на тоа што нивната постапка не е *inter partes*. Судиите мора да бидат искусни и признаени правници. Се именуваат во согласност со општата постапка. Уставот и другите закони ја гарантираат независноста или судиите; тие може да бидат отповикани во особено посебни случаи. Судиите во Врховниот управен суд, како и претседателот кој се избира од истите, треба да бидат висококвалификувани адвокати. Има неколку случаи на судска правна заштита по одлуките за јавни набавки во пракса. Може да се користи **постапката за арбитража** спроведена од страна на еднократни комисии и комисии од случај за случај, доколку оваа опција е дадена во тендерската документација. Страните избираат двајца судии, а третиот го избираат другите судии. Одлуката на Комисијата е обврзувачка само за страните и е предмет на постапка за поднесување приговори. Освен тоа, одлуката на арбитражата не го исклучува понудувачот од отпочнување постапки во управниот суд. Има **постапка за медијација** за комуналниот сектор утврдена со DL бр. 223/2001, на 9 август, но оваа постапка не го укинува правото за отпочнување постапки пред управните судови.

19.3 Правни лекови

Правните лекови опфаќаат поништување на посебните одлуки за јавна набавка, поништување на целата постапка за јавни набавки, налог за повторно отпочнување на постапката и надомест на штети. Од 2003 година постои можност за поништување на склучените договори. Одделните одлуки за јавни набавки може да се оспорат во рок од пет дена по донесувањето на истите. Одлуката за доделување на договорот може да се оспори до десет дена по донесувањето; а потоа договорот ќе биде склучен. Постапките против одлуката за доделување во управниот суд го одлагаат склучувањето на договорот. Сите правни лекови се утврдени во управното право. За некоја постапка или договор да биде поништен, мора истиот да биде незаконски како

резултат на многу сериозни прекршоци на законот, на пример, прекршување на начелото на законитост (кога некој субјект ќе одлучи *contra legem*). Управниот суд може да го утврди укинувањето на одлуката или постапката (Закон 15/2002, de 18/02/2003I – Código de Processo nos Tribunais Administrativos) врз основа на Decreto Lei 197/99, de 8/06, Законикот за управна постапка и Законикот за постапка во управниот суд. Условите се дека барањето на понудувачот постои веројатност да биде признаено како валидно и дека тој или таа може да дискутираат дека неговиот или нејзиниот интерес сериозно би бил компрометиран доколку постапката не се укине. Во случаите каде **преовладува јавниот интерес**, управниот суд нема да ја укине постапката. Начелото за одговорност на државата за законските одлуки утврдени во управното право и во граѓанското право е основата за доделување надомест на штета. Понудувачот мора да докаже дека имало сериозни прекршоци. Секако, трошоците од понудата може да се надоместат, но тешко е да се изнајде доказ за компензација на загубениот профит.

19.4 *Постапка*

Релевантното **процесно право** е утврдено во Законикот за управна судска постапка (Código de Processo nos Tribunais Administrativos). Судот може да го прифати барањето за учество на технички експерти за кои ќе плати страната која поднела барање. Исто така, судот може да одлучи да вклучи експерти и да ги покрие нивните трошоци. Секоја заинтересирана страна во постапката може да отпочне постапки, но ќе мора да ја докаже својата способност: Секако, потребно е да бил кандидат за спорниот договор. Постапките треба да се отпочнат во рок од еден месец откако понудувачот ја дознал спорната одлука. Страната која го губи случајот ги покрива трошоците на судот и на страната која го добила случајот. Португалија има кодифициран правен систем и прецедентното право се користи за толкување без правило на приоритет. Не се користат обрасци. Страните соодветно се известуваат за пресудите по електронска пошта, а исто така и се објавуваат.

19.5 *Култура на правна заштита*

Судиите го стекнуваат знаењето од областа на законодавството за јавни набавки како дел од своите универзитетски студии во насоките за уставно право или управно право. Судиите продолжуваат со „*magistratura judicaria*“, одделен начин за обука од областа на правото посебно наменето за судии и одделено од наставниот план за адвокати. Судиите, адвокатите и понудувачите го стекнуваат знаењето за тоа како јавните набавки функционираат во пракса како дел од универзитетските студии, професионална обука, продолжено образование и курсеви овозможени од страна на Владата, ЕУ и меѓународните организации и на работното место/учејќи од пракса. **Ставот** на судиите кон засегнатите интереси зависи од ситуацијата, случајот и судијата. Тие се компетентни и фер експерти, но и луѓе врз кои не влијае јавниот интерес. Некои **понудувачи** не сакаат да отпочнат постапки за правна заштита бидејќи не сакаат да ги компрометираат шансите за следниот договор, некои ги сметаат постапките за правна заштита како последна инстанца; други имаат намера да ги попречат јавните набавки преку постапките за правна заштита; други бараат финансиска добивка; некои се спречени да бараат судска правна заштита поради високите судски такси; некои се спречени поради високите трошоци (вклучувајќи правно застапување, итн.); некои се спречени поради долготрајноста на овие постапки; и на крај, некои понудувачи не се заинтересирани за можностите за судска и за друга правна заштита. Некои **договорни службеници** го стекнале своето знаење во областа на правото и другите аспекти на јавните набавки на факултет; некои посетуваат интерни и екстерни семинари; исто така, секојдневното искуство пренесено од нивните постари колеги е вреден елемент. Постои општо почитување и свесност за законските права за приговорите и правичност на постапките кон понудувачите. Нема посебен академски весник, туку законодавството за јавни набавки се дискутира на академските и професионалните конференции и семинари. Нема национална асоцијација за јавни набавки. Судовите се свесни за важноста на пресудите на ЕСП и соодветно го користат знаењето во своите одлуки.

20. Романија

Јавните набавки во Романија се уредуваат со Вонредна уредба бр. 34/2006, која влезе во сила на 30 јуни 2006 година (исто така има дополнителни одредби во однос на е-набавките: <http://www.e-licitatie.ro>). Системот за правна заштита и правни лекови се заснова и на квази-судска и на судска контрола. Овој систем може да се подели на **правни лекови пред и правни лекови по** склучување на договор. Доделувањето **надомест на штети** е независно и може да се побара пред или по склучувањето на договорот. Во сите случаи, судската заштита не зависи од проценетата вредност на договорот. Не е задолжително за понудувачите формално да поднесат приговори до договорниот орган како предуслов за барање за правна заштита. Годишно има околу 700 барања против делата на договорните органи. Иако барањата често се со позитивен резултат за оспорените понудувачи, само 1% од актите за јавните набавки годишно се разгледуваат.

20.1 Судска правна заштита

Пред склучување договор, понудувачите може да бараат помош или од **Националниот совет за решавање на правни спорови** (во понатамошниот текст советот) или **управните судови**. Понудувачите може да го оспорат кој било акт, вклучувајќи недонесување акт или отфрлање акт во однос на постапката за доделување. Советот беше воспоставен со Вонредната уредба на Владата бр. 34/2006 (Глава IX). Има својство и на управен и на јуриздикциски орган. Всушност, советот е надлежен да решава правни спорови пред склучување на договор, да донесува мислења за законитоста и усогласеноста на постапките за доделување договор започнати од страна договорните органи (постапка слична на механизмот за атестирање) и на крај да донесува мислења за споровите кои оштетените понудувачи ги отпочнале пред управните судови. Членовите на Советот се јавни службеници со посебен статус (независност, постапка за избор и назначување, некомпатибилност и забрани, плати) и искуство во полето на законодавството за јавни набавки. Одлуките на Советот се обврзувачки за страните и може да се обжалат до Апелациониот суд лоциран во областа на договорниот орган. Апелациониот суд е постојан орган воспоставен со закон и е независен од извршната, управна и друг дел од власта. Неговите одлуки се донесуваат врз основа на законски правила и се обврзувачки за страните. Посебна комисија во Апелациониот суд е надлежна за пресудите по жалбите против одлуките на советот. Комисијата ја ревидира законитоста и суштината на обжалените одлуки. Пресудите донесени од страна на Комисијата не може да се обжалат. По склучувањето на договорот, оштетените понудувачи може да поднесат приговор само пред суд во согласност со Законот за управна постапка 544/2004. Барањата за надомест на штета може да се поднесат пред суд само во согласност со Законот за управна постапката 544/2004, без оглед на тоа дали спорот настапил пред или по склучувањето на договорот.

20.2 Правни лекови

Претставките пред Советот имаат ефект на укинување. Освен тоа, Советот има моќ 1) целосно или делумно да го поништи наводниот акт на договорниот орган; 2) да наложи договорниот орган да исполни обврска или да донесе акт; 3) да преземе други мерки кои се смета дека се потребни за отстранување на прекршокот на законодавството за јавни набавки од страна на договорниот орган; 4) да ја поништи или повторно да ја отпочне постапката за доделување договор во однос на фактите на конкретниот случај; 5) да наметне парична казна против вишите службеници на договорниот орган за да се спроведат доделените мерки или донесената одлука и 6) доколку претставката се отфрли поради неоснованост, да се продолжи постапката за доделување договор за јавна набавка. Одлуките на Советот се обврзувачки за страните и може да се спроведат преку **парична казна** (видете бр. 5 погоре). Доколку договорниот орган не ја земе предвид одлуката и го потпише договорот, истиот се смета за неважечки. Претставките до управните судови пред склучувањето на договорот немаат ефект на укинување. Сепак, подносителот на претставката може да побара укинување на постапката за доделување договор. Советот или судовите може да ги земат предвид можните последици од мерките за сите интереси кои постои веројатност да бидат оштетени, вклучувајќи го јавниот интерес и да одлучат да не доделат такви мерки каде негативните последици ги надминуваат

позитивните. Пред и по склучувањето на договорот, може да се додели **надомест на штети** од страна на управниот суд во согласност со следните услови: 1) доколку е прекршена законската одредба во однос на постапката за прибирање понуди; 2) наводниот акт е управен акт; и 3) подносителот на претставката претрпел материјална или морална штета.

20.3 *Постапка*

Во општи црти, секое лице кое смета дека се повредени неговите или нејзините прави или кое има легитимен интерес од некој акт од страна на договорниот орган за кој смета дека е незаконски, може да бара правна заштита или пред советот или пред судовите. Во случај на барања за надомест на штети, барателот мора да докаже дека 1) се прекршени конкретните законски одредби; 2) тој или таа имале реална шанса да го добијат договорот; и 3) наводниот прекршок му/и ја одзел шансата за добивање на договорот. Постапките пред советот и судовите одделно се уредуваат со Вонредната уредба бр. 34/2006 и Законот за управна постапката 544/2004. Постапката пред Советот започнува со претставка поднесена од страна на заинтересираниот понудувач. Претставката мора да се поднесе во рок од десет дена од денот кога понудувачот го согледал актот кој смета дека е незаконски. Претставката мора да го содржи името и адресата на подносителот на претставката, целта на спорот, предметот на постапката за прибирање понуди и фактичките и законските основи и доказ (доколку има). Мора да се потпише и да се приложи со други документи, доколку има. Копија од претставката и од приложените документи мора да се поднесе до договорниот орган. Со известувањето, постапката за доделување договор автоматски се укинува. Договорниот орган мора да поднесе мислење во писмена форма во однос на спорот. Мислењето треба да го поднесе до Советот, за кое се известува и подносителот на претставката. Советот тогаш му налага на договорниот орган да го испрати досието од јавната набавка. Постапките се отпочнуваат во писмена форма. Може да има сослушување на страните доколку така одлучи Советот. Освен тоа, Советот може да има доказ и да побара од страните да обезбедат образложенија за прашањата, како и дополнителни информации за да се утврдат фактите. Исто така може да побараат независен експерт да даде мислење за случајот (конкретно за техничките и за финансиските аспекти). Времетраењето на експертизата не смее да го надмине временското ограничување во кое советот мора да донесе одлука. Трошоците за експертите ги плаќа страната која побарала експертиза. Постапките не смее да надминат десет дена од поднесување на досието за јавната набавка до советот. Во некои навремено оправдани случаи, ова временско ограничување може да се продолжи за уште 20 дена. Одлуките мора да се основани. Страните се известуваат за истите и се достапни на Интернет. Нема такси. Доколку се поднесе барање, Советот може да нареди страната која го изгубила случајот да ги плати процедуралните трошоци на победничката страна.

20.4 *Култура на правни лекови*

Судиите и адвокатите го стекнуваат знаењето во областа на законодавството за јавни набавки преку професионално искуство или семинари организирани од страна на владините институции. **Ставот** на судиите во однос на конфликтот на интереси се смета дека е фер. Понудувачите исто така може да се запознаени со јавните набавки преку работното искуство. Освен тоа, може да им помагаат адвокати и консултанти или соодветни стручни организации. Понудувачите сепак се чини дека не сакаат да отпочнат постапки за правна заштита бидејќи не сакаат да ги компромитираат шансите за други договори. Други отпочнуваат постапки за да ја блокираат постапката за доделување договор. Во општи црти, постапките за правна заштита пред судовите се долготрајни и се сметаат како последна инстанца. Поради тоа е воспоставен Националниот совет за решавање правни спорови. Постапките пред овој орган се бесплатни и се очекува дека ќе бидат брзи. Поради неодамнешното воспоставување, сепак, не е утврдено дали субјектот ќе ги почитува временските ограничувања кои се предвидени за донесување одлука. Прецедентното право не е развиено. Има голем број семинари кои се одржуваат од страна на јавните и на приватните сектори, а повремено и некои конференции. Нема специјализирано издание, ниту пак национално здружение за јавни набавки. Обуката на службениците од јавните набавки е овозможена од страна на Националниот институт за администрација. Моментално не може да се процени влијанието на пресудите на ЕСП.

21. Република Словачка

Системот за правна заштита и правни лекови во јавните набавки на Република Словачка може да се подели на **три фази**: прво, правна заштита преку договорен орган или спорен субјект; второ, вонсудска правна заштита преку одделот за правна заштита на Канцеларијата за јавни набавки (КЈН) и на крај, судска правна заштита преку редовните судови. Системот е утврден до Глава 4 од Законот за јавни набавки на Словачка (ЗЈН), Закон донесен од страна на Парламентот/Закон: 25/2006 од Законикот. www.uvo.gov.sk. Нема посебни одредби за секторот за јавни услуги. Има само малку разлики помеѓу договорите за кои се применуваат Директивите на ЕЗ и договорите за кои не се применуваат. Во согласност со член 140 од ЗЈН, договорите под праговите се нарекуваат „под границата“. Во согласност со член 4, договорите од ЗЈН кои се под праговите и договорите со ниска вредност не подлежат на приговори за постапките во согласност со ЗЈН; сепак се предмет на интерна ревизија без штета за капацитетот за следење на КЈН.

21.1 Договорен орган

Во согласност со член 136 (1) од ЗЈН, постапките за правна заштита може да се отпочнат со известување помеѓу понудувачите или друго лице кое верува дека неговите права се или постоела можност да бидат повредени и договорниот орган или договорниот субјект во форма на „барање за правен лек“ во однос на фактите и на одлуките. За понудувачите **обврзувачки** е формално да поднесат приговор до договорниот орган или договорниот субјект како предуслов за поднесување барање за понатамошна правна заштита: член 138 (1) од ЗЈН.

21.2 Вонсудска правна заштита

Доколку барањето за правен лек до договорниот орган или субјект не е прифатено во утврдениот временски рок, понудувачот или друго лице кое верува дека неговите или нејзините права се повредени може да поднесе приговор до КЈН, барајќи отстранување на неправилноста од опсегот детално утврден во член 138 (2) од ЗЈН. КЈН е дел од извршната власт. Нејзините членови немаат статус кој може да се спореди со оној на судиите. Нивниот статус е утврден со ЗЈН во 2000 година. Во 2005 година имаше 1089 приговори вклучувајќи 83 од странство и 108 за договори над праговите на ЕЗ (до 50% во споредба со 2004 година). Канцеларијата донесе 500 *in merito* одлуки за приговори пред склучувањето на договорите и девет одлуки по склучувањето (во согласност со ЗЈН од 2006 година, повеќе не е дозволено поднесување приговор по склучување). Четириесет и четири проценти од одлуките беа во полза на подносителите на претставките и 56% беа отфрлени како неосновани. За 578 поднесени приговори, постапките се укинати. Осумнаесет одлуки на КЈН за приговори беа оспорени во судовите (видете подолу). Прегледот главно беше фокусиран на незаконската примена на постапката за преговарање без претходно известување. Од вкупно 856 постапки за доделување договор, беа утврдени 489 различни прекршоци на законот. Вкупниот износ на паричните казни во 2005 година беше 25.318.492 словачки круни (21 договорен орган и еден договорен субјект).

21.3 Судска правна заштита

Има суд од последна инстанца за разгледување на одлуките за јавни набавки како трета или последна фаза на правната заштита. Одлуките на КЈН може да се обжалат до **Krajský súd** во Братислава (Регионален суд во градот Братислава) и **Najvyšší súd** (Врховниот суд на Република Словачка). Независното судство е загарантирано со Уставот на Република Словачка. Условите за претседавачот или претседателот и другите членови на овие судови за нивно назначување се утврдени во соодветното законодавство и процедуралните одредби. Двата суда ги исполнуваат условите од пресудите *Дорш* и *Салиман*. Одлуките на КЈН со кои се укинува постапката за доделување договор поради прекршок на законот што може значително да влијае врз резултатот од постапката за доделување договор (на пр., неисполнување барем на еден услов врз основа на што примената на неконкурентната постапка за доделување договор може да се оправда) може да се разгледа од страна на овие судови. Во 2005 година имаше сослушувања во повеќето судски случаи отпочнати во 2004 година. Триесет пресуди од првостепениот суд беа доставени до КЈН. Во 25 случаи, беше отфрлена тужбата (обвинителниот акт) или беа укинати

судските постапки. Во три случаи (од вкупно пет случаи) во кои не беше одлучено во полза на КЈН, КЈН поднесе жалба до судот од втора инстанца. Во случаите во кои одлучуваше судот од прва инстанца во полза на канцеларијата, беа поднесени 11 жалби до судот од втора инстанца. Во десет случаи беа поднесени одлуки до канцеларијата од страна на судот од втора инстанца.

21.4 Правни лекови

Пред склучувањето на договорот, КЈН може да донесе одлуки како што е утврдено во член 139 (2) од ЗЈН. Одлуките може да **наложат откажување** на постапката за доделување или да подготват спор врз основа на дискриминаторските услови во целата тендерска документација, огласите за доделување договор за јавна набавка, итн., да ја откажат одлуката за исклучување на некој понудувач и налог да се вклучи понудувачот, изборот на кандидатите и налогот за повторен избор и налогот за откажување на процената на понудата и налогот за повторна проценка. По склучувањето на договорот, КЈН може да утврди прекршување на ЗЈН и во случаите утврдени во член 149 од ЗЈН да отпочне управни постапки кои резултираат во одлука за наметнување парична казна. Одлуките на КЈН може да се разгледаат од страна на судот (вклучувајќи ги паричните казни наметнати на договорниот орган/субјект). Во согласност со член 148 од ЗЈН, склучениот договор може да се поништи од страна на судот во согласност со главниот услов дека бил склучен спротивно на ЗЈН. **Привремените мерки** се донесуваат од страна на канцеларијата во случај на разгледување на постапките пред склучувањето на договорот во согласност со член 146 ЗЈН заедно со член 138 од ЗЈН. За времетраењето на таквата мерка, договорниот орган или субјект е обврзан да се откаже од секоја релевантна постапка за доделување договор и се прекинуваат временските ограничувања. КЈН не е обврзана да донесе привремени мерки, иако таквата одлука во постапките пред склучувањето на договорот е вообичаена. Правната основа за **надомест на штети** е општото правило за надомест на штети од член 420 од Граѓанскиот законик (кој ќе биде ревидиран во текот на следните години). За незаконските одлуки донесени од страна на државната администрација во искористувањето на јавната извршна моќ, може да се додели надомест на штети врз основа на член бр. 514/2003 од Законикот. Една од постапките за правна заштита е **контролата на постапката за доделување договор**. Контролата може да се започне пред склучувањето на договорот (поттикната само од страна на КЈН) или потоа (во случај поттикнат од канцеларијата или од страна на друго лице кое не е/било квалификувано за поднесување приговор; таквото законско утврдување е оправдано со фактот дека овој вид постапка за правна заштита не смее да се однесува на кандидатот/понудувачот кој ги има или кој би можел да ги има] искористено своите законски можности претходно).

21.5 Постапка

Релевантното процесно право се уредува во ЗЈН. **Право:** Понудувачите или секое друго лице кое верува дека неговите или нејзините права или интереси заштитени со закон се или можеле да бидат прекршени може да отпочнат постапки. Иницијатива за постапка за правна заштита (контрола) се отпочнува од страна на лице кое не учествувало во соодветната постапка за доделување договор, т.е. не може да поднесе приговор. За контрола не е дозволена иницијатива од страна на лице кое поднело барање за документацијата од договорот, туку од она кое евентуално не поднело понуда. КЈН може да отпочне постапка за правна заштита со целосна дискреција. **Експерти:** КЈН може да покани експерти од соодветна област на активност во случај на одлуки по некој приговор или во случај на приговори против паричните казни наметнати од страна на канцеларијата; **Такси:** Во случај на приговор, подносителот е обврзан да даде влог (член 138 (16) од ЗЈН). За иницијативата за контрола не се плаќа такса; канцеларијата таквото дејство го извршува по службена должност. Секоја активност во судовите подлежи на такса (во согласност со посебна одредба). **Правило за успех:** Депозитот за постапките во КЈН се рефундира во случај на успех: член 138 (17) од ЗЈН. За постапките во судовите, се надоместуваат таксите и трошоците (за адвокати). **Временски ограничувања:** Барање за правни лекови се поднесува во рок од седум дена (член 136 (3) до (8) КЈН) или во секое време пред склучувањето на договорот (член член 136 (3) г) од ЗЈН). Временскиот рок за поднесување приговор исто така е седум дена (член 38 (5) од ЗЈН). **Доверливост:** Контролата е постапка која не е отворена за јавноста; државните службеници се обврзани да чуваат во

тајност сè што ќе научат во текот на постапката. Сепак, конечната одлука е достапна за јавноста иако се избришани личните податоци. Исто така, слични начела се применуваат за поднесување приговор против постапки. Правото на граѓаните за слободен пристап до информации е утврдено во член бр. 211/2000 од Законикот. **Ефект на укинување:** Поднесувањето приговор до некој суд нема ефект на автоматско укинување. Извршувањето на договорот може да се укине само од страна на судовите во посебно утврдени случаи. **Временското ограничување** за КЈН да донесе одлука по приговорите е 30 дена: член 139 (5) од ЗЈН. Што се однесува до судовите, варира периодот од преземањето на дејството до донесувањето на пресудата; во судот од прва инстанца (Регионален суд) може да изнесува една и пол до две години, а во судот од втора инстанца (Врховен суд) околу две до три години. Прецедентното право е од ограничено значење поради толкувањата на законодавството предвидено до судските пресуди. Нема **образци**, но условите за формата и содржината на приговорот се утврдени во член 136 (2) и 138 (6) од ЗЈН, одделно. Одлуките на КЈН се доставуваат по препорачана пошта до подносителот, до договорниот орган или субјект и доколку е соодветно до секое лице за кое е релевантна одлуката; исто така се објавуваат на веб-страницата на КЈН (одредени делови од понудата или други информации и податоци кои може да се доверливи се бришат). Судските пресуди се доставуваат по препорачана пошта.

21.6 Култура на правна заштита

Законодавството за јавни набавки е дел од модулите за економија и деловно право на универзитетите и некои приватни агенции. КЈН овозможува **обука** на практиканти и обуката (и повторната обука) на другите во јавните набавки, вклучувајќи издавање сертификат за квалификуваност во јавни набавки. Судиите, членовите на КЈН, адвокатите од областа на јавните набавки кои ги застапуваат понудувачите или договорните органи/субјекти во постапките на правна заштита и понудувачите го стекнуваат своето знаење во однос на тоа како функционираат јавните набавки во пракса, како и техничките и финансиските аспекти, како дел од универзитетските студии и во курсеви организирани под покровителство на КЈН. Некои понудувачи не сакаат да отпочнат постапки за правна заштита бидејќи не сакаат да ги компромитираат шансите за следниот договор (видете го погоре упатувањето за постапките за правна заштита како предмет на последна инстанца). Некои понудувачи се стремат да ги попречат јавните набавки и бараат финансиска добивка преку постапките за правна заштита. Некои може да бидат спречени да бараат судска правна заштита поради високите судски такси или други трошоци (на пр. за правно застапување); други може да бидат спречени да бараат судска правна заштита поради долготрајноста на постапките или може да не се заинтересирани за судска или за друга правна заштита. Од друга страна, некои не се двоумат да преземат правни чекори за да успеат во постапките за доделување договор, дури и по цена на можно влошување на деловните односи со засегнатиот договорен орган. **Знаењето на договорните службеници** од областа на јавните набавки се опишува како добро. Договорните органи и субјекти се обврзани да решаваат по приговорите и да ги почитуваат одлуките на КЈН. Здружението за јавни набавки на Словачка, Транспарентност Интернационал Словачка и Комората на договорни субјекти имаат интерес во постапките за правна заштита и јавните набавки во целина. Пресудите на ЕСП целосно се почитуваат доколку се познати и ги има со официјален превод. Досега немало вклучување на ЕСП во државниот систем за правна заштита и правни лекови (член 234 од Договорот за ЕЗ) и не се отпочнати прекршочни постапки пред Европската комисија вклучувајќи ги оние кои се решени во претсудска фаза (Член 226 од Договорот за ЕЗ). **Најважните промени** во системот за правна заштита и правни лекови во јавните набавки на Словачка во последните 15 години беа Законот бр. 263/1993 од Законикот (прв интегриран правен акт за јавни набавки врз основа на УНЦИТРАЛ), Закон бр. 263/1999 Од Законикот (прв законски текст заснова на директивите на ЕЗ), КЈН воспоставена во 2000 година врз основа на горенаведениот Закон, Закон бр. 523/2003 од Законикот. (целосна транспозиција на „старите“ директиви на ЕЗ во националното законодавство), и Закон бр. 25/2006 од Законикот. (транспонирање на „новите“ директиви на ЕЗ од 1 февруари 2006 година). Далеку поформалистички став кој произлегува од историската традиција во областа на контролата и ревизијата се смета како основна слаба страна на системот, при што системот на обука во јавните набавки кој добро функционира и кој треба да се манифестира во намалување на

грешките и бројот на приговорите се смета како главна јака страна. Еден од главните проблеми во јавните набавки претходно беше пречестото поднесување претставки и приговори, кои често беа поднесувани со цел да се пролонгира, комплицира и да се попречи постапката за доделување на договорот. Од 1 февруари 2006 година, во член 138 (16) од ЗЈН беше воведена нова обврска за давање депозит. КЈН внимателно го следи и го проценува развојот за да спречи намерни и злонамерни опструкции на режимот на доделување на договорот од страна на неуспешни понудувачи или кандидати.

22. Словенија

Во Словенија, правната заштита на постапките за доделување договор за јавна набавка се спроведува во **две фази**. Во првата фаза, понудувачот треба да поднесе приговор до соодветниот договорен орган. Во втората фаза, доколку одлуката на договорниот орган не е задоволителна по некој таков приговор, понудувачот може да отпочне постапки пред **Националната комисија за правна заштита на постапките за доделување јавни набавки (НКПЗ)**. Нема разлика помеѓу договорите кои спаѓаат во или се надвор од примената на Директивите на ЕУ. Системот за правна заштита и правни лекови на Словенија се смета дека е брз и ефикасен.

22.1 Приговори до договорниот субјект

Договорниот субјект е надлежен да одлучува по приговорите на понудувачите во прва инстанца. Понудувачите имаат **обврска** да поднесуваат приговори до соодветниот договорен орган пред да бараат правна заштита во НКПЗ. Договорните субјекти се наброени во указот во категории и во листите на договорните субјекти во согласност со Законот за јавни набавки донесен од страна на Владата на Република Словенија во согласност со условите од точка 4 од член 2.а од Законот за јавни набавки (Ur.l. RS, 36/04 – официјален консолидиран текст).

22.2 Судска правна заштита

НКПЗ (Slovenska 50, 1000 Ljubljana) е специјализирано, независно и автономно национално тело за правна заштита по постапките за доделување договор за јавни набавки како што е утврдено во Законот за правна заштита по постапките за јавни набавки. НКПЗ ги исполнува условите за **суд** утврдени во пресудите *Дорш* и *Салцман*. **Претседателот и членовите** на НКПЗ се назначуваат од страна на Националното собрание по предлог на Комисијата за мандатни прашања и избори со мандат од пет години со можност за повторен избор. Претседателот и двата члена мора да имаат завршено универзитетски студии по право и адвокатура. Другите два члена мора да имаат завршено универзитетски студии по економија или градежништво. Претседателот и членовите мора да ги исполнуваат следните општи услови: да се граѓани на Република Словенија и да имаат добро познавање на словенечки јазик, да имаат капацитет да склучуваат договори, да бидат во добра здравствена состојба, да имаат најмалку 30 години, да не се осудени за кривично дело со казна затвор и да имаат најмалку две години искуство во областа на јавните набавки. Одлуките на НКПЗ се испраќаат до страните по пошта. Јавноста има пристап до одлуките преку веб-страницата на комисијата (<http://www.gov.si/dkom/>).

22.3 Медијација

Постапката за медијација е наменета само за постапки за доделување на договор за јавни набавки во секторите за водостопанство, енергетика, транспорт и врски. Тоа е алтернативен начин за решавање на спорови во постапките за доделување договор и тој се спроведува само со спогодба помеѓу договорниот субјект и неуспешниот понудувач. Европската комисија назначува лице за да ја води постапката (медијатор) доколку договорниот субјект тврди дека сака учествува. Двете страни на постапката на медијација треба да изјават во писмена форма дека го прифаќаат лицето именувано од страна на Европската комисија и секоја од страните мора да предложи дополнителен медијатор од листа, кој ќе ја води постапката заедно со медијаторот именуван од страна на Европската комисија. Лицето кое поднесува барање на постапка на медијација и договорниот субјект има право да ја укине постапката во кое било време. Доколку неуспешниот понудувач, а не лицето кое поднело барање за постапка на

медијација предложи правна заштита по постапката во однос на доделувањето на договорот за јавни набавки или води постапки за судска правна заштита, по поканата да учествува во постапката на медијација не наведува во дадениот временски рок дали тој или таа се согласува да учествува во постапката, тогаш медијаторите ја прекинуваат постапката и се спроведува правна заштита по постапката за јавни набавки.

22.4 Правни лекови

Има два типа одлуки кои националниот орган за правна заштита може да ги донесе. Може да го одбие барањето како неосновано или да го прифати, како и, или делумно или целосно да ја укине постапката. Има различни причини за укинување на постапката за доделување договор, како што се дискриминација на понудувачите, ограничена конкуренција, дискриминаторски критериуми за доделување и фактори кои не се однесуваат на предметот на договорот, итн. Склучувањето на договорот не може да се поништи од страна на договорниот орган или субјект: само НКПЗ може да ги поништи одлуките на договорните субјекти. Претседателот на НКПЗ може да ги отстрани **привремените мерки** со *ex parte* привремен налог. Поволна одлука за правна заштита е предуслов за успешна судска постапка на договорниот субјект за **надомест на штети** во граѓанските судови.

22.5 Постапка

Посебен закон за постапката за правна заштита по јавните набавки и за јавниот и за комуналниот сектор ги уредува постапките пред НКПЗ. Постапките може да се отпочнат само по неуспешна правна заштита во прва фаза пред договорниот орган и кога оштетената страна не се согласува (делумно или целосно) со одлуката на договорниот орган по барањето за правна заштита или доколку не одлучи навремено (15 дена). Во повеќето случаи, понудувачите кои поднеле понуда отпочнуваат постапки. Сепак, секое лице кои има или имало интерес во добивање конкретен договор и кое претрпело или постоела опасност да претрпи штета со наводниот прекршок. Оштетената страна има *de facto* статус кога ќе го докаже огромниот интерес во доделувањето на договорот и ќе овозможи доказ за реална можност дека можел да претрпи загуба. Страните кои поднесуваат приговор треба да платат такса од околу 420 евра (договори за набавка и услуги) или 840 евра (договори за изведување работи). За договори со висока вредност објавени во Службен весник на Европските заедници, овие трошоци се удвојуваат. Понудувачот треба да плати такса само за поднесување на приговорот. Граѓанските судови може да наметнат други трошоци. Има систем на начела утврдени во законодавството за правни лекови во согласност со кои страната која ги предизвикува трошоците ги сноси истите. Така, на успешниот подносител на приговор му се надоместува таксата, но не и трошоците. НКПЗ може да побара мислење на експерт во однос на техничките, економските и правните аспекти на случајот пред донесувањето на одлуката. НКПЗ треба да одлучи по приговорот и да донесе одлука во рок од 15 дена од приемот на истиот. Рокот може да се продолжи во конкретни случаи најмногу до 20 дена. Постои процедурална можност за земање предвид на потребата за заштита на доверливите деловни информации; на пример, преку постапки зад затворени врати. Сепак, начелото за транспарентност е главно и процедуралната можност се поврзува со законодавството за пристапот на јавноста до информации. Поднесувањето на приговор има *ex lege* автоматски ефект на укинување пред НКПЗ. Нема задолжителни обрасци или документи кои се користат за правна заштита по постапките за јавни набавки. Одлуките на НКПЗ се објавуваат на веб-страницата и се испраќаат до договорниот субјект, подносителот на приговорот и Министерството за финансии.

22.6 Култура на правна заштита

Прецедентното право има ограничен карактер, но е во голема мера важно поради тоа што системот се состои и од кодексно и од прецедентно право. Судиите и членовите на НКПЗ, адвокатите за јавни набавки кои ги застапуваат понудувачите или договорните субјекти во постапките на правна заштита го стекнуваат своето знаење за законодавството на Заедницата и законодавството за јавни набавки и согледувањето на тоа како јавните набавки функционираат во пракса – вклучувајќи ги техничките и финансиските аспекти – како дел од континуирана едукација, „на работно место“, „учејќи преку пракса“. **Ставот** на судиите и членовите на НКПЗ

кон јавниот интерес од една страна и приватниот интерес на понудувачите од друга страна се опишува како фер и балансиран. Понудувачите кои бараат правна заштита по одлуките за јавни набавки своето знаење од областа на правото, финансиите и администрацијата за тоа како функционираат јавните набавки во пракса главно го стекнуваат на работно место/со учење преку пракса и во голем мера, преку консултации и совети на експерти овозможени од страна на Министерството за финансии. Понудувачите активно се наклонети кон поднесување приговори, кои се смета дека се практични. Познавањето на договорните службеници од областа правото и јавните набавки се опишува како „на ниво и за пофалба“. Ставот на договорните службеници и нивните надлежни кои одлучуваат по приговорите кон понудувачите кои поднеле приговор или бараат судска правна заштита по одлуките за јавни набавки се свесни за постојано присутната можност за судска заштита на страните. Во главни црти, немаат предрасуди кон подносителот на приговорот, но сепак имаат аверзија кон правната заштита. Нема редовни публикации освен статии објавени во некои стручни списанија; исто така во оптек се пуштени и книги и прирачници. Се одржуваат семинари за законодавството за јавни набавки и пракса организирани од страна на приватните заинтересирани страни на кои учествуваат и јавните службеници. Нема национална асоцијација за законодавството и политиката за јавни набавки. Граѓанското општество (националните лоби-групи како што се Стопанските комори, Здружението на национални градежни индустрии, итн.) е вклучено во политиката за јавни набавки како целина и составните делови. Општеството ги следи и ги надгледува постапките за јавни набавки, особено во кои е вклучен висок удел. Улогата на медиумите е изразена. Постои значителна поврзаност на пресудите на ЕСП во правната заштита на постапките за јавни набавки.

23. Шведска

Системот за правна заштита и правни лекови при јавните набавки во Шведска се заснова на независна судска правна заштита. Системот може да се подели на правни лекови пред и правни лекови по склучување на договор: има две одделни патеки од трета инстанца на судска правна заштита за договори над и под праговите на ЕЗ.

23.1 Приговори до договорниот орган

Не е задолжително да се поднесува приговор до **договорниот орган или субјект**. Нема посебни правила во областа на јавните набавки кои ги уредуваат приговорите до договорниот орган. Сепак, постои можност за решавање на приговорите.

23.2 Судска правна заштита

Пред склучувањето на договорот, **управниот суд** може да ја укине постапката за јавни набавки и да му наложи на договорниот орган или субјект одново да ја започне или да ја коригира постапката во прва инстанца. Во втората инстанца може да се поднесе жалба против одлуките на судовите од прва инстанца во еден од четирите управни апелациони судови: „Kammarrätten“ во Стокхолм, Гетебург, Сундсвал или Јенчепинг. На крај, има управен суд од последна инстанца, „Regeringsrätten“ во Стокхолм каде се разгледуваат одлуките за јавните набавки. Сите овие судови се независни од извршната, управната или друг дел од власта, а нивните одлуки се од правна природа. Правната заштита преку управните судови не е дозволена по склучување на договорот. Сепак, од 2002 година, спроведувањето на пресудата *Алкател* овозможува период од три дена помеѓу известувањето за доделувањето на договорот до понудувачите и склучувањето на договорот. Управните судови се главниот форум за правна заштита по јавните набавки во Шведска. Во 2005 година, 1280 случаи беа отпочнати – најголемиот дел во управните судови. Многу малку случаи беа отпочнати од страна на понудувачите од земјите-членки, но повеќето меѓународни компании имаат подружници во Шведска. Помалку од 1% од сите договори за јавни набавки резултираат во приговори. Околу 30% од пресудите наметнуваат договорниот орган или субјект да ја коригира (13%) или повторно да ја отпочне (17%) постапката. Голем број случаи не завршуваат со пресуда бидејќи органот или субјектот ја укинале или ја коригирале постапката или веќе го склучиле договорот. Повеќето случаи за правна заштита се поврзани со процесот на евалуација. Секако, потребни се

три до четири недели помеѓу поднесувањето на приговорот или судската постапка за судска правна заштита и донесувањето на конечната одлука. Трошоците на системот за правна заштита и правни лекови за даночните обврзници не се пресметани. Јаката страна на системот за правна заштита е тоа што е брз и евтин за понудувачот и тоа што одлуката ја донесува локалниот суд во близина на спорниот договорен орган или субјект. По склучувањето на договорот, снабдувачот или доставувачот на услуги може да побара надомест на штета само во **(редовни или граѓански) покраински судови** од прва инстанца. Во втората инстанца може да се поднесе жалба против одлуките на судовите од прва инстанца во Апелациониот суд. Има **основен/редовен суд од последна инстанца**, „Högsta domstolen“ во Стокхолм каде се разгледуваат одлуките за јавните набавки и за надомест на штети. Овие судови се независни од извршната, управната или друг дел од власта, а нивните одлуки се од правна природа. Има многу малку случаи за надомест на штети. Слабата страна на овој двоен систем на управни и граѓански судови е непредвидливоста бидејќи вклучени се многу судови и судии. Освен тоа, има недоволно правни лекови против незаконските директни доделувања на договори за јавни набавки без нивно објавување. Речиси е невозможно да се добие надомест на штета во таков случај. Така, опасноста од правна заштита е многу помала кога органот воопшто не го почитува законодавството во споредба со објавените договори со процедурални недостатоци. Како што беше наведено погоре, има два суда од последна инстанца во Стокхолм кои решаваат по случаите за јавни набавки. **Основниот/редовниот суд од последна инстанца**, „Högsta domstolen“ ги разгледува склучените договори за јавни набавки и доделува надомест на штета. **Управниот суд од последна инстанца**, „Regeringsrätten“ ги разгледува одлуките за јавните набавки. Сите судови се воспоставени врз основа на Уставот и законите на парламентот и ги исполнуваат условите за судови утврдени во пресудите на *Дорш* и *Салцман*. Судиите кои мора да бидат признаени адвокати со искуство се именуваат во согласност со општата постапка. Со уставот е загарантирана независноста на судиите и може да бидат отповикани во посебни случаи. **Претседавачите и претседателите** на сите судови се именуваат од страна на Владата и имаат различни адвокати. Нема вклученост на **ЕСП** во националниот систем за правна заштита и правни лекови преку постапката за предвремени референции. Има неколку случаи од јавните набавки предмет на прекршочни постапки отпочнати од страна на Европската комисија, вклучувајќи ги оние за кои е решено во претсудската фаза. Нема арбитражен суд. Понудувачите може да побараат мислење од Националниот одбор за јавни набавки (“NOU”, Vasagatan 44, 111 20 Stockholm, www.nou.se) и има постапка за медијација и атестирање во **Одборот за акредитација и проценка на усогласеност на Шведска (SWEDA; Box 2231, 103 15 Stockholm; телефон +46 8 406 83 00; факс +46 08 791 89 29; веб-страница: www.swedac.se)**. Сепак, оваа постапка никогаш не била искористена.

23.4 Правни лекови

Правните лекови опфаќаат поништување на посебни одлуки за доделување договор, налог за повторно отпочнување на постапките за доделување, привремени мерки, надомест на штети и за комуналниот сектор, периодични казнени исплати. Управниот суд од прва инстанца може да наложи повторно отпочнување на постапката за доделување договор или истиот да не се склучи додека не се отстрани прекршокот. Правната заштита е дозволена против одлуки пред склучување на договорот, т.е. за избор на конкретна постапка за доделување договор, одлуки за потесен избор или одлуки за квалификација. Правната филозофија не е јасна доколку одлуката по склучувањето на договорот е предмет на законодавството за јавни набавки. Судот може да наметне привремени мерки кои ќе ја одложат конечната одлука, притоа имајќи ги предвид можните последици од мерките за сите интереси за кои постои веројатност дека ќе бидат повредени, вклучувајќи го јавниот интерес и може да одлучи против доделувањето на такви мерки во случаите кога негативните последици ги надминуваат позитивните. Доколку договорниот субјект ги прекрши одредбите од член 4 Глава 1 или некоја друга одредба од ЗН и на тој начин го оштетил или постои опасност да го оштети понудувачот, судот издава налог за повторно отпочнување на постапката за доделување договор или за склучување само кога прекршокот е отстранет. Самиот договор не може да биде поништен, освен во случај на измама или незаконски околности. Кога се склучува постапка за доделување договор, снабдувачот кој смета дека бил оштетен може да бара надомест на штети против договорниот субјект во

(редовен) покраински суд. Не е неопходно оспорената одлука да биде поништена пред да се поднесе барање за надомест на штети. Надоместокот на штети може да биде под трошоците на понудата и обично се пресметуваат како нето-загуба на профит. Во случаи за јавни набавки во секторот за комунални услуги, судот може да наметне **периодични казнени исплати** за забрана на договорниот субјект да ја продолжи постапката за доделување договор за јавни набавки додека не биде отстранет прекршокот. Во согласност со Глава 7 член 2 и 6-7 од ЗЈН, договорниот орган кој не ги почитувал одредбите од ЗЈН плаќа надомест за повреда која била нанесена на понудувачот. Понудувачот или кандидатот кој учествувал во постапка за доделување договор како што се утврдено во глава 4 (сектор за комунални услуги) добива надомест за сите трошоците за подготовка на понудата за учество во постапката доколку непочитувањето на одредбите од ЗЈН има негативен ефект врз шансата за добивање на договорот.

23.5 *Постапка*

Релевантното **процесно право** се уредува во Законикот за граѓанска постапка, „Rättegångsbalken“ за редовни судови и Законикот за управна постапка, „Förvaltningsprocesslagen“ за управни судови. Судот може да одлучи да сослуша технички експерт или да добие писмена изјава. Судот нема обврска да го направи тоа доколку не е потребно мислење на експертот во донесувањето на пресудата. Секој снабдувач или доставувач кој има интерес во доделувањето на договорот, дури иако не поднел понуда може да отпочне постапка. NOU нема право иако често се упатува на тоа. Нема такси во управните судови и нема услов за правно застапување. Страната која го губи случајот во барањето за надомест на штети треба да ги сноси законските трошоците на страната која го добила случајот. Треба да се поднесе приговор до управниот суд во рок од десет дена од испраќањето на одлуката за доделувањето на договорот до понудувачите. Барањето за надомест на штети мора да се поднесе во рок од една година од склучувањето на договорот. Постои можност за судовите да ги разгледаат документите без да ја откриваат содржината на истите до страните. Нема ефект на автоматско укинување на постапката за доделување договор откако ќе биде поднесен приговор до управниот суд, но судот може да одлучи да ја поништи постапката така што договорот може да не се склучи пред донесувањето на пресудата од страна на судот. Постојат задолжителни обрасци за постапките за правна заштита. Нема задолжителни временски ограничувања за судовите да донесат одлука. Сепак, судовите од прва инстанца одлучуваат во рок од три до четири недели. Пресудите се испраќаат до страните и се објавуваат некои случаи од општ интерес. Има **публикација на одлуките**: годишни Извештаи на судот, „Regeringsrättens årsbok (RÅ)“ за управниот суд од последна инстанца „Regeringsrätten“ и „Nytt juridiskt arkiv (NJA)“ за редовниот суд од последна инстанца „Högsta domstolen“. Во билтенот „NOU-info“ се објавуваат информации за сите пресуди од последна инстанца за јавните набавки и некои интересни случаи од другите судови. Здружението на локални власти и региони на Шведска исто така им дава информации на своите членови. Прецедентното право има ограничен карактер, но е значително важно поради тоа што системот се состои и од кодексно и од прецедентно право. Има важни толкувања на законодавството овозможени од страна на судовите. Единствените разлики во системот за правна заштита и правни лекови во однос на **комуналниот сектор** е можноста да се донесат периодични казнени исплати наведени погоре и голем број посебни правила за товар на докажување во случаите за надомест на штета во однос на прописот од Директивата 92/13/ЕЕЗ.

23.6 *Култура на правни лекови*

Помладите судии и адвокати завршиле студии од областа на јавните набавки и законодавството на ЕУ како дел од универзитетскиот наставен план. Други посетуваат обуки, курсеви и семинари организирани од страна на приватни адвокатски фирми или владини органи, како што е NOU или меѓународни организации. Во последните години имаше волонтерска специјализација за случаи за јавни набавки. NOU ги објавува информациите преку телефон, билтени, публикации, семинари и конференции за поддршка на владината канцеларија и за следење на развојните моменти во областа на јавните набавки во ЕУ и СТО (WTO) (повеќе информации на www.nou.se). Повеќе од 100 судии решаваат по случаите за јавни набавки.

Нивниот став е фер и балансиран, но може да има исклучоци со наклонетост кон јавниот интерес. Администрацијата треба да помогне и да даде совет до сите страни. NOU им дава информации на понудувачите, како и Здружението на локални власти и региони и Стопанската комора. Инаку понудувачите мора да бараат помош од адвокатските фирми и консултанти. Во 2005 година беа поднесени 1.280 приговори по јавните набавки. Некои понудувачи може да не се заинтересирани за барање правна заштита или пак отстапуваат од тоа. Нивото на знаење на договорните службеници во областа на законодавството за јавни набавки и практика се подобрува. Помладата генерација има поголемо знаење за правните и економските услови. Ставот на договорните службеници и нивните надлежни кои решаваат по приговори кон понудувачите е фер. Билтенот на NOU и „Anbudsjournalen“, весник за јавните набавки со интервјуа, мислења и информации за пресудите по јавните набавки и дискусија за проблемите и успешноста во јавните набавки, дава информации за јавните набавки и е во својство на форум за дискусија. Законодавството за јавни набавки се дискутира на академските и професионалните конференции и семинари организирани од страна на јавниот и приватниот сектор. Нема национално здружение за јавни набавки, но има соодветни приватни организации и подружници. Стопанските комори се активни и имаат улога во надгледувањето на отворањето на понудите и електронските јавни набавки. Здружението на национални индустрии, како и здруженијата за градежништво, медицинска опрема, здравствен сектор и други се заинтересирани и имаат организирано семинари и состаноци. Активни се невладините организации како што е националниот оддел на Транспарентност интернационал за фер трговија и прашања за животната средина. Печатот и телевизијата повремено ги покриваат постапките за правна заштита на јавните набавки. Има и универзитетско образование за службеници во јавните набавки. Влијанието на пресудите на ЕСП е значително во повисоките судови. Страните упатуваат на пресудите кои се познати од публикациите на NOU и другите организации.

24. Обединето Кралство

Јавните набавки во Обединетото Кралство се уредуваат со **Прописите за договори за јавна набавка од 2006 година** (Законски инструмент 5/2006 за спроведување на Директивите 2004/18 и 89/665 на ЕЗ http://www.opsi.gov.uk/si/si2006/uksi_20060005_en.pdf). Горенаведените прописи се применуваат само во Англија и Велс и Северна Ирска. Во Шкотска, извршната власт има донесено два слични прописа (Законски инструменти 1/2006 и 2/2006 http://www.opsi.gov.uk/legislation/scotland/ssi2006/ssi_20060001_en.pdf). Системот за правна заштита и правни лекови се заснова на независна судска контрола. Има различни организации во Обединетото Кралство кои овозможуваат услуги за **алтернативно решавање на спорови** (особено во фазата на извршување). Јавните органи и нивните договарачи може повремено да ги користат овие услуги, но не се обврзани со закон или политика. Механизмот на медијација воспоставен со Директивата 92/13 на ЕЗ е спроведуван во домашното законодавство со Прописите за секторски договори.

24.1 Судска контрола

Понудувачот кој смета дека претрпел загуба или постои веројатност да претрпи загуба како последица на прекршок на прописите за договори за јавна набавка или прописите за секторски договори има право да бара надомест на штета преку националниот судски систем. **Секој прекршок** на горенаведените прописи од страна на договорниот орган/комуналното претпријатие ќе може да се оспори преку националниот судски систем. На овој начин ќе се опфати изборот на постапката за доделување договор за јавна набавка, начинот на кој се истакнува спецификацијата, исклучувањето во фазите на преквалификација и на доделување, итн. Во однос на договорите кои не спаѓаат во опсегот на прописите (т.е., договорите под праговите на ЕЗ), постапките може да се отпочнат врз основа на обичајното право. Пријавата во согласност со прописите мора итно да се поднесе и во кој било случај во рок од три месеци од датумот кога настанале основи (практично наводниот прекршок) за отпочнување постапка. Во оправдани случаи, периодот од три месеци може да се продолжи со одлука на судот. Постои строг услов, подносителот на пријавата да го информира договорниот орган за прекршокот или

забележаниот прекршок, за должноста и за неговата или нејзината намера за отпочнување постапки во согласност со соодветните прописи во однос на нив, пред да може да ги отпочне постапките. Сепак, почитувањето на оваа обврска не е предуслов за барање судска правна заштита. Приговорот се поднесува до одделот за јавни набавки на договорниот орган. Судските постапки се отпочнуваат во **Високиот суд во Англија, Велс и Северна Ирска**, во **Граѓанскиот суд (Court of Session) или Судот за граѓански постапки (Sheriff Court) во Шкотска** (Шкотска има посебен судски и правен систем од тој во Англија, Велс и Северна Ирска). Судот ќе постапи по барањето на договорниот орган и случајот ќе биде обработен во согласност со насоките за граѓанските судови утврдени во Законот за граѓанска постапка од 1997 година. Високиот суд е органот за правна заштита од прва инстанца во случаите за јавни набавки во согласност со прописите. Централното место се Кралските судови во Лондон (London WC2A 2LL; Телефон: +44 (0)207 947 6000), но има регионални судови во повеќе од 20 градови. Судијата од Високиот суд претседава со постапките, ги сослушува случаите отпочнати од двете страни како поддршка на толкувањето на настаните и донесува пресуда врз основа на презентираниите докази. Во случај постапката отпочната од страна на подносителот е неуспешна и истиот верува дека одлуката е незаконска, тој или таа може да поднесе жалба до **Граѓанскиот оддел во Апелациониот суд (London WC2A 2LL; телефон: +44 (0)20 7947 7882)**, каде ќе се сослушаат аргументите од страна на тројца судии. Орган за правна заштита од последна инстанца е Горниот дом, особено **Редовните апелациони лордови** (Редовни апелациони лордови, Горен дом, Вестминстерска палата на парламентот, Лондон SW1; веб-страница: http://www.parliament.uk/judicial_work/judicial_work.cfm). Мора да се даде дозвола од страна на Апелациониот суд и Горниот дом за некоја жалба против одлуката на Апелациониот суд за истата да се пренесе на Правните лордови. Правните лордови се назначуваат од најпрестижните членови во Судската власт на Обединетото Кралство од страна на нејзиното височество по предлог на Премиерот врз основа на искуството и експертизата. Тие формираат постојан орган основан со закон и донесуваат законски одлуки. Органот е независен од извршната или друг дел од власта. По влегувањето во сила на релевантните одредби од Законот за уставна реформа од 2005 година, случаите од јавните набавки ќе се сослушуваат во последната инстанца од страна на **Врховниот суд на Обединетото Кралство**.

24.3 Правни лекови

Правната основа за правни лекови доделени во случаите со јавни набавки е утврдена во дел 9 од прописите. Доколку Високиот суд е наклонет кон подносителот, може да даде наредба за **измена на соодветната одлука** од страна на договорниот орган или за **измена на некој документ** (како што е спецификацијата). Доколку подносителот претрпел загуби кои произлегуваат од прекршокот на договорниот орган, може да се додели **надомест на штети**. Надоместот на штети за загуби (вклучувајќи загуба на шансата да се добие договорот) може да се доделат доколку судот е убеден дека постоел прекршок на должноста да се почитуваат прописите и снабдувачот претрпел загуба или штета како резултат на тој прекршок. Не е неопходно оспорената одлука да биде поништена. Трошоците на успешниот подносител на приговорот ќе му бидат надоместени од страна на договорниот орган. Во случај на измама или лоша намера, надоместокот на штети е единствениот расположлив правен лек по потпишувањето на договорот. Поднесувањето на приговорот нема ефект на автоматско укинување на тековната постапка за прибирање понуди. Сепак, во која било фаза од постапките, судот може да додели привремено олеснување по итно барање на подносителот и да донесе **забрана** која има ефект на укинување на соодветните активности на договорниот орган. При утврдувањето дали привременото олеснување е соодветно, судот ќе ја има предвид потребата, од една страна да овозможи ефикасен систем за придржување кон правилата за јавни набавки на ЕЗ и да го заштити подносителот и од друга страна, интересите на јавноста во напредокот на јавните проекти. Затоа, за да добие забрана за укинување на постапката за прибирање понуди или спроведување на донесената одлука во однос на постапката за прибирање понуди, подносителот ќе мора да докаже дека случајот е сериозен и дека надоместот на штетите не би бил соодветен правен лек. Судот нема моќ да го поништи доделувањето на договорот по потпишувањето на истиот. Сепак, и во однос на договорите кои се покриени со Прописите за договори за јавна набавка, Обединетото Кралство вовеле **период**

на мирување од десет дена помеѓу известувањето за резултатите од постапката за прибирање понуди до понудувачите и формалното склучување на договорот. Ова правило се смета како најважен неодамнешен развој во полето на законодавството за јавни набавки. Оштетените понудувачи имаат можност да оспорат некоја одлука за доделување договор за јавна набавка доколку сметаат дека истата е незаконска. Договорниот орган не доделува договор доколку знае дека е отпочната судска постапка во текот на периодот на чекање додека не се дознае исходот од истата. Сепак, моментално не е јасно дали доколку договорниот орган не го почитува задолжителниот период на мирување од десет дена, судот би можел да го поништи доделувањето на договорот. На крај, нема одредби во однос на периодичните казни исплати.

24.4 Постапка

Постапките пред Високиот суд се уредуваат со Прописите за договори за јавна набавка од 2006 година, Прописите за секторски договори од 2006 година и Законот за граѓанска постапка од 1997 година. Законот за граѓанска постапка исто така се применува за постапките пред Граѓанскиот оддел при Апелациониот суд. **Секое лице** кое барало или бара или сакало да го добие договорот и има државјанство и е основано во соодветна држава може да отпочне постапка доколку тој или таа претрпува или постои опасност да претрпи загуба или штета поради прекршокот на должноста од страна на договорниот орган. На тој начин постапката може да се прошири до оние кои учествувале во постапката за прибирање понуди доколку сметаат дека биле спречени да учествуваат како резултат на непочитување на прописите. Во релевантните држави спаѓаат 25 земји-членки на ЕУ, земјите-членки на ЕЕА, Бугарија, Романија и потписничките на Владината спогодба за јавни набавки. Нема **обрасци** во однос на случаите со јавни набавки, но се применуваат општи обрасци (достапни на Интернет: <http://www.hmcourts-service.gov.uk/HMCSCourtFinder/FormFinder.do>). **Експертите** ги повикуваат страните во постапките за поддршка на нивниот случај и ќе се разгледаат од страна на адвокатите кои ги застапуваат двете страни. Вообичаено, трошоците ќе ги сноси страната која не го добила случајот. Подносителот на приговорот може да поднесе барање за **пристап** до досието од јавната набавка во согласност со нормална постапка за доверливост која се применува во судските постапки во Англија и Велс. Сепак, може да се поднесе барање до судот за доверливите информации да не се откриваат надвор од судските постапки. Одлуката ќе ја донесе судијата. Постои можност, подносителот на приговорот да побара информации во согласност со Законот за слобода на информации од 2000 година. Договорниот орган може да одбие пристап во согласност со законот за оние информации во досието за јавната набавка за кои е задолжен да ги чува во тајноста, така што откривањето на соодветните информации би претставувало прекршок на довербата од страна на соодветниот понудувач или откривање на досието за јавната набавка би нанело штета врз трговскиот интерес на друго лице. **Судските такси** ги сноси страната која отпочнува постапка во суд. Таксите се уредуваат со Уредбите за такси донесени од страна на Лордот канцелар и нивниот износ зависи од вредноста на жалбата. Во различни периоди, истите варираат во согласност со Уредбата за такси. Нема такси за поднесување приговор за некоја одлука за јавни набавки. Страната која отпочнува постапка во Високиот суд ќе треба да ја финансира постапката од свои извори во прва инстанца. Тука спаѓаат судски трошоци и надоместоци за адвокати и експерти. Сепак, неуспешната страна ќе мора да ги сноси сите трошоци на двете страни по затворањето на случајот. Нема задолжителни временски ограничувања за донесување **одлука** од страна на судовите. Колку време ќе му биде потребно на судот да донесе одлука зависи од комплексноста на прашањата кои се земени предвид и во голема мера варира. Горниот дом ги известува страните за одлуките и потоа истите се објавуваат за пошироката јавност. Одлуките се доставуваат на застапниците на страните во суд. Повеќето одлуки на Високиот суд се објавуваат на веб-страницата на Судската служба (<http://www.hmcourts-service.gov.uk>), а многу случаи се објавени и во печатот од областа на правото.

24.5 Култура на правни лекови

Судиите може да имаат завршено студии во областа на законодавството за јавни набавки како дел од универзитетските студии и стручната обука или преку семинари организирани од страна на Владата или на другите институции за јавни набавки. Практичното познавање на

функционирањето на политиката за јавни набавки главно е овозможено преку информации добиени од јавниот сектор и преку стекнување искуство. Ставот на судиите кон интересите вклучени во случаите за јавни набавки се смета дека е целосно независен и непристрасен. Прецедентното право на високите судови е многу важно бидејќи постои систем на правен преседан во донесувањето на одлуките од страна на судот кои се задолжителни за пониските судови. Понудувачите се запознаваат со практиките на јавните набавки преку работно искуство или преку професионални организации. Нема емпириски податоци во однос на ставот на понудувачите кон постапките за правна заштита, но Обединетото Кралство нема традиционална култура на оспорување на понудите. Освен тоа според „Вуд Ривју“ („Woods Review“) (www.ogc.gov.uk/documents/woodreview.pdf), понудувачите во Обединетото Кралство не се заинтересирани за оспорување на одлуките, главно поради негативните последици за нивните деловни врски и тешкотиите да докажат неправилности за да оспорат некоја одлука. Што се однесува до договорните службеници, тие имаат должност да делуваат во согласност со правилата за јавни набавки и да функционираат фер и разумно во согласност со начелата од јавното право. Секој приговор ќе се третира во согласност со овие правила и принципи. Во општи црти, во однос на формалните постапки за правна заштита, ефикасниот систем на правни лекови зависи од соодветниот степен на транспарентноста на одлуките донесени од страна на јавните договорни органи, јасен пат кој оштетениот понудувач го следи во случај ако сака да побара формална правна заштита. Овој систем на правна заштита мора да биде транспарентен за заинтересираните страни и мора да се заснова на јасна законска рамка во однос на влијанието на релевантните закони/прописи, итн. и последиците од непочитувањето на правилата во однос на правните лекови. На едно понеформално ниво, службениците вклучени во јавните набавки мора да имаат образование/обука за да ја имаат предвид потребата од ефикасен, искрен дијалог со другата страна доколку јавните набавки треба да функционираат онолку ефикасно колку што сакаат двете страни. Клучен елемент на овој дијалог мора да биде подготвеноста за дискусија со понудувачите за оправдување на донесените одлуки и за потенцијалните приговори. На академско ниво постои зголемен интерес во законодавството за јавни набавки по кое следи усвојување на Директивите за правни лекови на ЕЗ. Најважниот правен билтен е „Public Procurement Law Review (PPLR)“ издаден од страна на Свит енд Максвел (Sweet & Maxwell). Исто така, редовно се одржуваат голем број академски и професионални конференции. Нема национално здружение за јавни набавки, но голем дел од индустриските и трговските здруженија ги застапуваат интересите на своите членови во однос на јавните набавки пред Владата на Обединетото Кралство. Овие клучни лица може да дадат поддршка на своите членови преку совети во однос на посебни услови. Помеѓу повлијателните спаѓаат Конфедерацијата на британски индустрии и Федерацијата на мали трговски дејности. Официјалната обука која е наменета за договорните службеници е вклучена во програмата за Сертификат за компетентност во областа на јавните набавки овозможена од страна на Национална школа за владини политики и Овластениот институт за јавни набавки. Влијанието на одлуките на ЕСП во домашните постапки е значително, бидејќи претставуваат основен извор на законско толкување од страна на судовите во Обединетото Кралство. Во однос на член 226 од Договорот за ЕЗ, несогласувањата помеѓу Обединетото Кралство и Европската комисија во однос на спроведувањето на правилата за јавни набавки на ЕЗ се решаваат во претсудска фаза (околу 15 случаи во последните четири години).